

99.
SZÁM

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

99.
SZÁM

SZALAY JEROMOS

SZENT BENEDEK ÉLETE ÉS MŰVE

BUDAPEST
SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT
KIADÁSA

SZENT BENEDEK ÉLETE ÉS MŰVE

IRTA

SZALAY JEROMOS

O. S. B.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

BUDAPEST, 1932

Nihil obstat.

Dr. Michael Marczell
cenor dioecesanus.

Nr. 2083.

Imprimatur.

Strigonii, die 20. Julii, 1931.

Dr. Stephanus Csárszky
vic. gen. ad int.

Imprimatur.

Pannonhalma, 1931. aug. 8.

Kelemen Kriosztom
főapáti koadjutor.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

BNNEK a munkának gondolata Szent Benedek regulájának tizennégy évszázados jubileuma alkalmával született meg. A fiúi kegyeleten kívül célja, hogy a magyar közönséggel, mely a jubileum évében oly elismeréssel adózott Szent Benedek személyének és rendjének, megismertesse a nagy rendalapító egyéniségét, művét, főbb vonásokban rendjének történetét.

Nem új anyag összehordása ez a munka. Szent Benedek fiai, főkép Mabillon, összegyűjtöttek Szent Benedekre vonatkozó minden lehetséges adatot. Ehhez a jövőendő kutatások alig tesznek hozzá valamit. Mi Szent Benedek egyéniségét inkább regulája alapján iparkodunk megrajzolni, mint Szent Gergelynek ránk maradt szűkszavú életrajzából. Azonkívül ez a könyv nemcsak életrajz akar lenni, hanem a benedeki élet lényeges elemeinek ismertetése is és felelet a jelenkortől felvetett több kérdésre. Ez a magyarázata annak, hogy nagyon gyakran hivatkozik a Benedek-rend multjának és jelenének három nagy ismerőjére: Paul Delatte solesmes-i, Cuthbert Butler downside-i apátokra és Ursmer Berlière maredsous-i bencésre. Az ő munkáik visszhangját az olvasó gyakran megtalálja ebben a munkában, mely mégis nagyon egyéni mű, mert hiszen mindenütt a magyar kongregáció helyzetét tartja szem előtt és vizsgálja, hogy a Szent Benedektől lefektetett alapelvek hogyan érvényesülhetnek a jelenben.

ELŐSZÓ

Az anyag összehordásában nagy hasznát vettem P. Renaudin clervaux-i apát «Manuductio ad regulam S. Benedicti» c. munkájának. A végső simításnál pedig nagy hasznomra szolgáltak dr. Várkonyi Fidél ciszt. teológiai tanár úrnak, hivatalos bírálómnak megjegyzései.

A tárgyalás folyamán jelzem forrásaimat, de a könyv végén még külön is adom az általam felhasznált fontosabb munkákat. A régi szólás szerint: Ut scias, unde sciatur. — Tudják meg, honnan tudom, amit tudok.

Pannonhalma, január 15, Szent Maurus ünnepén.

Szalay Jeromos.

I. SZENT BENEDEK ÉLETE.

A szerzetesség Szent Benedek előtt.

SZENT BENEDEK életéről kevés adat maradt ránk. Az életrajzíró csak egy halála után 40 évre írt életrajz szűkszavú adataira és Regulájára támaszkodhatik, mikor alakját meg akarja rajzolni és művét méltatni. Azért nem is annyira a külső adatokat keresheti életében, mint inkább a legenda kevés adatán és Reguláján keresztül iparkodik megeleveníteni azt a környezetet, melyből Benedek kinőtt; megrajzolni, megérteni azt az egyéniséget, kinek műve oly mélyen szántott az emberiség történetében, akire annyira illik a Szent Benedek-napi első vesperás Magnificat antifónája: «Leszen ő, mint a víz mellé ültetett fa, mely nedvességre ereszti gyökereit; és nem fél, midőn eljő a hőség, és levele zöldelleni fog, és szárazság idején nem lesz aggodalma, és soha nem szűnik meg gyümölcsöt teremni».¹

Szent Benedeket a történelem a nyugati szerzetesség pátriárkájának nevezi. Találókép jelzőt nem is adhatnánk neki, mert az ő hivatása a pátriárkák gondviselészerű hivatása volt. Életének az Úristenbe való olvadása, az Úristennel való meghitt érintkezés, az utódok megszámlálhatatlan dicső serege Ábrahámra emlékeztet. Neki is szólt az Úr szava, mint Ábrahámnak: «Menj ki földedről és rokonságod közül és atyád házából és jöjj ama földre, melyet mutatok neked és nagy nemzetté teszek téged és

¹ Jerem. XVII. 8. Breviarium Maurinum.

6 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

megáldalak és felmagasztalom nevedet és áldott leszesz». (Gen. XII, 1—2.) Földi élete nem nagy területen játszódik le. Nursiától Rómaig, Rómától Subiacóig, Subiacótól Monte Cassinóig néhánynapos út mindössze életének 60—70 éve alatt. De szelleme évszázadokon át szenteket nevelt, alakította Európa társadalmát. Hatása nem szünetel a jelenben sem, minek bizonyítéka rendjének annyi új hajtása, az üldözések következtében kihalt kolostorok új benépesedése, felvirágzása.

Szent Benedek nem hagyott hátra más írásművet, mint Regulájának rövid fejezeteit és mégis ezzel megszervezte a történelem egyik legszebb társadalmát és a világtörténelem legrégibb családját. A századok folyamán a Szentlélektől ihletett más, új rendalapítók sorakoztak melléje, hogy új szükségleteknek feleljenek meg. Ezek kiegészítették munkáját, anélkül, hogy az övét kisebbitették volna.

*

Mielőtt a nyugati szerzetesség alapítójának életrajzát elkezdenénk s művét ismertetnénk, röviden vázolnunk kell a szerzetesség mibenlétét, történeti fejlődését Szent Benedek koráig. Ő ugyanis nem megteremtője, csak megszervezője a nyugati szerzetességnek. Már az Úr Jézus előtti pogányságban és zsidóságban is akadunk olyan törekvésekre, melyek sok hasonlóságot tüntetnek fel a szerzetességgel. Azonban ezen törekvések és a keresztény szerzetesség között semmi okozati összefüggés sincs. A keresztény szerzetesség gyökere az evangéliumban van.

A keresztény vallás azon az alapigazságon nyugszik, hogy Krisztus Urunk a bűnös emberiséget kereszthalálával megváltotta. A kereszténység lényege Krisztus tanításának elfogadásában és két nagy parancsnak, az Isten-szeretet és az emberszeretet parancsának gyakorlásában áll. (L. Luk. X, 27—28.) A mintaképe ennek az életnek maga az Úr Jézus, akinek követése minden keresztény

kötelessége. Az Úristen természetfölötti életre hívott meg bennünket, mit a keresztségben kaptunk meg Jézus Krisztus érdemei által. Az Ő alkotmányai vagyunk, teremtvé Jézus Krisztusban a jócselekedetekre (Eph. II, 10.), melyeket Isten előkészített, hogy azokban foglalatoskodjunk. Ugyanazon érzés legyen bennetek, mely Jézus Krisztusban volt. (Phil. II, 5.) Azaz, ha megvan bennünk a természetfölötti élet, kell, hogy külső cselekedeteink is abból induljanak ki és hordozzák a kegyelmi élet bélyegét. Ha lélekben élünk, a lélek szerint is járunk. (Gal. V, 25.) Le kell vetköznünk a régi embert és felöltönnünk az újat annak képére, ki teremtett minket. Más szóval: Öltöttek magatokra az Úr Jézus Krisztust. (Rom. XII, 14.) Ime, az elérendő cél nem más, mint az Úr Jézus követése, mi a keresztyén tökéletességet alkotja. Az Úr Jézus életének kiemelkedő vonása pedig engedelmessége és önfeláldozása. A jászoltól a kereszthalálig szenvedett és így lépett be dicsőségébe.

A keresztyén tökéletesség munkája kétszeres. Hogy Krisztust kialakíthassuk magunkban (Gal. IV, 19.), először le kell vetköznünk a régi embert, vagyis a kívánság, az eredeti bűn következményének alávett embert, azután fel kell öltetni az új embert Krisztus példájának utánzása által. Az emberben hármias kívánság nyilvánul meg: a test, a szemek kívánsága és az élet kevélysége. (Ján. II, 16.) Szent Pál is bizonyosságot tesz erről: (Arra a törvényre akadok (magamban), hogy mikor jót akarok tenni, a rossz van kezemben, a belső ember szerint ugyanis örömet találok Isten törvényében: de tagjaimban más törvényt látok, mely ellenkezik elmém törvényeivel és rabigájába hajt a bűn törvényének, mely tagjaimban van. (Rom. VII, 21—23.) Az eredeti bűn óta az értelem nem veszi észre a lelki dolgokat egész világossággal, az akaratnak nincsen feltétlen hatalma kívánságaink felett. Az első ember állapotához képest az er-

8 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

kölcsi erőknek csökkenése, megfogyatkozása van bennünk. A megszentelő kegyelmet megadja a keresztség, de nem törli el a kívánságot, mely megmarad bennünk az értelem minden előrelátása, az akarat minden ellenállása ellenére is. Ez a kívánság, a bűnnek ez az ösztökélése (stimulus peccati) annál nagyobb erővel izgat, amennyivel kisebbitik az erkölcsi erőt vagy növelik a bűnre való hajlamot ismételt elbukások, meggyökeresedett hajlamok. Korlátozni kell tehát a kívánságot, irányítani akaratumkat és értelmünket a jó felé. A bűnnel ellentétes hajlamokat kell teremtenünk ismételt jócselekvések által.

A Krisztus utánzásának ez a munkája az Isten és ember szeretetében minden keresztényre kötelező különbség nélkül. Ez nem tanács, ez parancs. Ez a mindenkire kötelező eszmény különféle utakon is több vagy kevesebb idő alatt érhető el, aszerint, amint az Isten kegyelme segít különleges módon vagy az akarat erősebb, az eszközök jobban kiválasztottak. Az eszközöknek ez a megválasztása alkotja a különbséget parancs és tanács között. Az evangéliumi tanácsok követésének egy célja van : eltávolítani az akadályokat, melyek szembehelyezkednek az Isten- és emberszeretet erősödésének, folytonosságának. Az Egyházban kialakult egy állapot, mely fogadalmakkal karolja fel az evangéliumi tanácsokat : ez a szerzetesi élet. Természetesen ezek a külső eszközök semmit sem érnek a belső érzés ereje, tisztasága és önmagunknak az Istennek való teljes átadása nélkül. Mentől bensőbb és teljesebb ez az Úristenre való hagyatkozás, annál jobban megvalósul a tökéletesség mind a világi embernél, mind a szerzetesnél. Két párhuzamos hivatás ez, melyek egyazon cél felé törekednek : mind a kettőt akarja az Úristen, mindegyik számára megadja a szükséges kegyelmet, hogy elérje az örök üdvösséget Jézus Krisztus életének követése által. De az Isten a lelkeket különböző utakon vezeti. (I. Kor. XII, 12.)

A keresztény törvény a lemondás törvénye, komoly és szüntelen erőfeszítést kíván. Mentől magasztosabb a cél, annál számosabbnak, erősebbnek kell lenniük az eszközöknek, hogy elérhessük. A mennyek országa erőszakot szenved. (Máté XI, 12.) Nem tudjátok-e, hogy akik a versenypályán futnak, bár mindannyian futnak, de csak egy nyeri el a díjat? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek! Mindaz pedig, aki a küzdő játékban birkózik, mindentől megtartóztatja magát: és azok csak azért, hogy hervatag koronát nyerjenek, mi pedig hervadatlant. (I. Kor. IX, 24—25.) Szent Pál ezen szavai a tökéletesség útjának két irányát jelölik meg. Nemcsak védekezésről van itt szó, hanem támadásról és hódításról is. Az állandó éberség mellett ott kell lenniük az állandóan ismételt és gyakorolt jócselekedeteknek is. A lemondásnak és a jócselekedetek állandó gyakorlásának görög szóval aszkézis a neve, ez pedig gyakorlatot jelent. Az aszkézis az evangélium parancsainak és tanácsainak a gyakorlása. Szabályozva, szervezve s a közösség kebelében végezve szerzetesi életté lesz.

A szerzetesi élet fejlődésének három fokozata van: aszkézis gyakorlása a keresztény hitközség kebelében, aszkézis gyakorlása a pusztában (anachoréta, remete), azután a szerzetesség (cenobitizmus = közös élet).

Az evangélium ezen eszményét Krisztus Urunk jelölte meg, mikor az önmagunkról való lemondást tanította. Találkoztak nemes lelkek, kik örömmel karolták fel ezt az eszményt. Ezeket az evangélium külön felszólítja a tökéletes életre, melynek feltételeit megtaláljuk az evangéliumban: lemondás a földi javakról, örökös szüzesség, elhagyása a családnak, feláldozása az egyénnek a keresztény társadalom hasznára (Máté VIII, 19—22, XIX, 16—21, Luk. IX, 57—62.), a szegénység, az önmegtartóztatás, az apostoli munka, a szeretet műveinek gyakorlása, mikhez hozzátehetjük még a böjtöt, mit az evangélium kifejezetten nem parancsol, de melegen ajánl. Az

10 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

aszkézisnek ez a foka nem parancs, de hogy fontosságát felfoghassuk, «*élég szem előtt tartanunk, hogy az evangélium maga nyilvánította ki a szegények kiváló méltóságát az Egyházban, a tiszta szeretetből való adakozás boldogságát, az örömet, hogy mindent elhagytunk Krisztusért.*» (Batiffol : Enseignement de Jesus. 138. l.)

Hogy ne csak az evangéliumokra való száraz hivatkozás legyen a fentebb idézett számsor, adjuk Máté evangéliumának 19. fejezetéből a kérdéses részt, mely ellentmondás nélkül tanuskodik a fentebbiekről : «*És íme, egy valaki hozzájárulván, mondá neki : Jó mester ! mi jót cselekedjem, hogy örök életem legyen ? Ő pedig mondá neki : Mit kérdesz engem a jóról ? Egy a jó, az Isten. Ha pedig az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat. Kérdé őt : Melyeket ? Jézus pedig mondá : Ne ölj. Atyádat és anyádat tiszteljed és szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat. Mondá neki az ifjú : Mindezeket megtartottam ifjúságomtól, mi híjával vagyok még ? Mondá neki Jézus : Ha tökéletes akarsz lenni, akkor menj, add el, amid vagyon, és oszd ki a szegényeknek, és kincsed leszen a mennyben ; azután jöjj és kövess engem. Mikor pedig az ifjú hallotta ez igét, megszomorodva méne el, mert sok jószága vala. Jézus pedig mondá tanítványainak : Bizony mondom nektek, hogy nehéz a gazdagnak bejutni mennyeknek országába.*»

Az evangéliumi tanácsokat számosan követték már az apostoli időktől fogva otthon, a család körében. Röviden vázoljuk azt is, hogyan fejlődhetett ki az evangéliumi tanácsok követéséből az aszkézisnek második és harmadik foka : a remeteség és a szerzetesség. A részletek után érdeklődőket a függelékben adott könyvészetre utaljuk, mi csak két főtényezőt említünk.

A harmadik században Decius, Valerianus, de főképp Dioklecianus nagy keresztény üldözései alatt leginkább Egyiptomban az evangéliumi tanácsokat követő keresz-

tények közül attól való félelmükben, hogy nem lesznek állhatatosak, sokan a pusztákba vonultak. Itt az evangéliumi tanácsokat követve, magukat teljesen Istennek szentelve töltötték életüket. Ezeknek az aszkétáknak a híre, száma egyre nőtt. Híres, szent remeték példája nagy számmal vonzotta az embereket Egyiptom pusztaságaiba. A remeteéletnek ez a felkarolása nem szűnt meg az üldözések elmúltával sem, sőt az intézmény még felkaroltabbá lett az idők változása következtében. Amíg ugyanis a keresztény vallás üldözött vallás volt, a hívek elég erősen ellenálltak a világ csábításainak, amint azonban Nagy Konstantin a keresztény vallást szabadnak nyilvánította és maga is megtért, a pogányok tömegesen keresztelkedtek meg. Ezzel vele járt sok kereszténynél az erkölcsök meglazulása. Szent Jeromos szerint félni kellett, hogy a pogányok tömeges megtérésével a keresztények elvilágiasodnak.¹ Ezért az egyházközségek szigorúbban őrködtek azon aszkéták és hajadonok magaviselete fölött, kik mintegy elkötelezték magukat az evangéliumi tanácsok követésére, és így a hitközségben mintegy külön osztályt alkottak. Egyre jobban körvonalazták a szabályokat, melyeket követniük kell az imádság, önmegtagadás, az alamizsnálkodás, a világgal való érintkezés közben. Több ilyen regulaféle maradt fenn. Ilyen a Szent Atanáznak tulajdonított munka a szüzességről (*De virginitate*), Szent Ambrus munkája a szüzekről (*De virginibus*), Szent Jeromos levele Demetrias nevű hajadonhoz (*Epistola ad Demetriadem virginem*). Ezek a buzgó lelkek nagyon gyakran összegyűltek közös imádságra, együtt imádkozták a papsággal a zsoldárokat. De a családban még mindig igen sok akadálya lehetett az evangéliumi tanácsok követésének. Egyre több helyen

¹ S. *Hieronymi*: Vita S. Malchi monachi: Et postquam ad christianos principes venerit (Ecclesia), potentia quidem et divitiis maior, sed virtutibus minor facta sit.

12 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

megtörtént, hogy többen egy házba költöztek és kolostorszerű életet éltek, mások pedig, kiket a kötelesség nem tartott családjuk körében, követték azok példáját, kik Egyiptom sivatagaiba vonultak vissza.

A szerzetesség fejlődését vázolva, három nevet kell megemlítenünk, kik egyúttal a fejlődés különböző fokait is jelzik. Ezek Szent Antal, Szent Pachomius és Szent Vazul.

Szent Antalnak (251—356) nevéhez fűződik a remetesség felvirágzása. Középegyiptomban született. Fiatalkorában remeteéletet élt szülővárosa közelében, de mivel a látogatók zavarták, 285-ben Pispis nevű sivatagba vonult vissza, hol a legszigorúbb önmegtartóztatásban élt. Erényeinek, csodáinak híre azonban a tanítványok sokaságát vonzotta köréje. Mindenfelől özönlöttek hozzá. A köréje telepedett remeték külön laktak barlangokban vagy kezdetleges kis kunyhókban. Életüket imádságban és munkában töltötték. Időről-időre Szent Antal összegyűjtötte őket és buzdító beszédekkel intézett hozzájuk. Tanítványainak száma ezrekre ment, kik tanítását, szellemét elterjesztették más országokban is: Szíriában, Palesztinában. Szent Atanázstól megírt életrajza egyik megkedveltetője lesz a szerzetes életnek Nyugaton is. A Szent Antaltól felvirágoztatott telepeken kívül másfelé is alakultak szerzetesi telepek. Ma elképzelhetetlen a száma ezeknek a remetéknek. A források ezokről beszélnek. Így Szent Antal tanítványainak a számát 6000-re teszik. Az Amun nevű remete által a IV. század hatvanas éveiben alapított Nitriában a remeték száma körülbelül 5000. Volt város, melynek környékén 20.000 szűz és 10.000 remete élt.

«Rufinus Historia monachorum» (Szerzetesek története), Palladius «Historia Lausiaca» című művei és Johannes Cassianus munkái: «De institutis caenobiorum» (Kolostori szabályok) és «Collationes Patrum» (Az atyák beszélgetései) adnak hű képet ezeknek az önmegtagadást

a virtuózságig gyakorló szerzeteseknek az életéről. A sivatagoknak ezek az atlétái, mint önmagukat nevezték és mások is nevezték őket, valósággal versenyeztek az imádságban, a böjtben, a hallgatásban és általában az önmegtagadásnak különböző cselekedeteiben. Alexandriai Makáriusról írja pl. Palladius, hogyha meghallotta, hogy valamelyik remete valami különös önmegtagadást hajtott végre, égett a vágytól, hogy ő is megtegye ugyanazt. Egyszer tudomására jutott, hogy egyik remetetársa a negyvennap böjt alatt nem evett főtt ételt, ő erre hét évig nem evett. Sok volt a külsőség, a formalizmus ezekben a hőstettekben, sokszor hiányzott belőlük a szerénység és a mértéktartás, de azért megvolt bennük az az elem, mi értékessé tette azokat a sokszor különös cselekedeteket is: az önmagukról való teljes lemondás, az önfeláldozás szelleme.

Koruk keresztényei becsülték őket és a legnagyobbak, mint Szent Jeromos, Szent Krizosztom, Nazianzi Szent Gergely bámulattal és dicsérettel állnak meg önfeláldozásuk előtt. Nazianzi Szent Gergely a Julianus aposztata ellen intézett első beszédjében (C. LXXI.) gyönyörű parhuzamot von a császártól bámult pogány filozófusok és a remeték között, kik tanításukat életükkel igazolják, és odakiáltja a pogányságot feltámasztani kívánó császárnak: Nézd ezeket az embereket, kik nélkülöznek mindent, testük kiaszott, majdnem vérnélküli, hogy mentől jobban megközelítsék azt az állapotot, mely őket Isten közelségébe juttatja... Földön alszanak... a földiek fölött állanak. Az emberek között élnek és semmi emberi dologgal nem törődnek, bilincsbe verve is szabadok... Két életük van: az egyikkel nem sokat törődnek (t. i. a testi élettel), a másikkal szorgalmasan foglalkoznak (t. i. a lelki élettel). Az önmegtagadással hallhatatlannok lesznek, az önmagukról való megfélekezéssel Istenhez kapcsolódnak. Nem tudják, mi a földiek szeretete,

14 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

de égnék az Isten iránti szeretettől Utánozzák az angyalok énekét . . . , egész éjjeleket az Isten dicséretében töltenek. Kezüik, mit az égnék emelnek imádság közben, eloltja a lángokat, megszelídítik a vadakat, letompítják a kardok élességét, megszüntetik az ellenségeskedéseket, a te gonoszságod büntetését is elodázzák, habár egyideig gonoszat művelsz is . . .

A Szent Antal példáján és tanításán fellendült remeteélet mellett a IV. század elején kezd felvirágozni a szerzetesi, cenobita élet is. Szent Pachomius 315 körül alapítja kolostorát Felsőegyiptomban. Palladius Historia Lausiaca-jában és Szent Jeromosnak Szent Eustochium-hoz írt levelében találjuk meg a Pachomius-féle szervezet leírását. Különálló házakban a szerzetesek 30-ával 40-ével laktak, dekuriákra (tized) és centuriákra (századokra) osztottak. 9 szerzetes élén állott egy dekurió (tizedes), 99-én egy centurió (százados). Ezeknek a csoportvezetőknek a feladata volt, hogy a munkát a többieknek kiosszák és ügyeljenek a többi buzgóságára. A szerzetesek egymással szomszédos cellákban laktak. Minden háznak megvolt a maga apátja, előljárója (apát = abba, atya. Márk XIV, 36 ; Róm. VIII, 18 ; Gal. IV, 5.) és anyagi ügyeinek intézője (cellerarius), akinek gondja volt arra, hogy senkinek ne kelljen kérnie semmit, de ne is nélkülözzön semmit. Az étkezés, olvasmány, prédikáció, officiumok (karimádság) közősek voltak. A remetékkel ellentétben apró részleteket is szabályozó regula szabályozta a mindennapi életet. A remeték szigorúságát mérsékelte ez a szabályzat, de ez a mérsékelt nívó azután mindenkire egyformán kötelező volt. Ezen a minimumon felül megvolt mindenkinek a szabadsága, sőt Szent Pachomius buzdította is szerzeteseit, hogy képességük és buzgóságuk mértéke szerint mentől többre törekedjenek. Új elem volt még ebben a formában a közös életen kívül a megszervezett munka. Dolgoztak a remeték is, de ők a munkát

cellájukban egyedül végezték, csak önfenntartásukat biztosították ezzel a munkával. Szent Pachomius szerzetesei dolgoztak a mezőkön, mindenféle mesterséget gyakoroltak. Így kialakultak a szerzetesi telepek, melyek önmagukban elégségesek voltak, nem szorultak másra, mert az életfenntartáshoz szükséges dolgokat előállították és megtalálták a kolostorban.

Szent Pachomius volt a szerzetesség kezdeményezője, megalapítója, de igazi megszervezője Szent Vazul volt. Pachomius maga is érezte, hogy műve nem lesz tartós, hogy szerzetesei nem marádnak meg az első buzdogságban. Életrajza is megemlékezik erről a sejtelméről.¹ Ennek az előrelátott hanyatlásnak egyik nem kis oka a túlméretezés volt. Tabennisiben pl. 1300 szerzetes volt Szent Pachomius vezetése alatt.

Pachomius nevéhez fűződik az átmenet a remeteségből a szerzetességre. Ő a megalapítója a szerzetességnek, de az igazi megszervezője Nagy Szent Vazul, akinek a hivatása volt állandóságot adni a szerzetesi intézménynek, elhagyni, ami nem életrevaló, ami hanyatlásnak oka lehet Pachomius rendszerében. (L. Pourrat : *La spiritualité chrétienne*. I. k. 150. l.)

Szent Vazul 360 körül valósítja meg először a szerzetesi közösséget a maga egészében Pontus tartomány Neoceszarea városában. A szerzetesek egy földel alatt laktak, közösen végezték imádságukat, munkájukat. Szent Vazul jobban értékeli a szerzetesi életet, mint a remeteéletet. Rendszerében már megjelenik a kifelé való

¹ Et obsecrabat Dominum, quatenus ei declararet statum monachorum quis futurus esset, vel quid post eius obitum in tanta congregatione contingeret... Cumque precaretur attentius... visionem cernit, quae eum juxta petitionem propriam de statu posterorum suorum edoceret. Nam monasteria sua vehementius dilatando, nonnullos pie victuros, et continenter agnovit, neglecturos etiam plurimos didicit, suamque salutem penitus perdituros. Vita S. Pachonii, c. XLV.

16 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

hatás is. Az ő kolostorához kórházak, szegények számára vendégházak, árvák számára árvaházak épülnek, mik a szerzetesek vezetése alatt állanak (mint azt a bővebbik regulájának 15. és 20. fejezetében olvassuk). Gyermeket vesznek fel a kolostorba nevelésre (rövidebb regulájának 138. fejezetében). Ellene van a túlságos önmegtartóztatásoknak. Kifejezi azt a véleményét is, hogy a munka többet érhet, mint a túlzó önmegtartóztatás. (Ap. 256.) A munkának nagy jelentőséget tulajdonít. Nem is engedi meg, hogy a kolostorba felvegyék azt, aki nem akar kézimunkát végezni. Szent Jeromos megjegyzése, hogy az egyiptomi szerzetesek nemcsak azért dolgoznak, hogy a szükségéseket előteremtsék, hanem hogy lelkük üdvét is munkálják, fokozottabb mértékben áll Szent Vazul szerzetesére. (Epist. CXXV.) Műveiben számtalan helyen szól a munkáról, szükségességéről, méltóságáról. Rövidebbik regulájának 36. fejezetében összegyűjti a Szentírásnak a munkára vonatkozó helyeit, idézve az Apostolok Cselekedeteiből Szent Pál szavait: Mindenben megmutattam nektek, hogy munkálkodván, segíteni kell az erőtlenekeket. (Apost. cs. XX, 35.) Hogy szerzetesei is meghallhassák az utolsó ítélet alkalmával az Úr szavát: Éheztem és ennem adtatok, szomjúhoztam és innom adtatok (Máté XXV, 34, 35.), dolgozniuk kell, hogy legyen miből alamizsnát adniok. (Efez. IV, 28.) A keresztény társadalommal szemben való kötelességre gyakran figyelmezteti szerzeteseit. A jótékonyág különböző fajain kívül kívánja, hogy példájukkal is épülésre szolgáljanak a világiaknak. «Világi vendég érkezik hozzánk? Tanulja meg a tényekből, amiről hallomás útján nem akar tudomást szerezni. A mi mértékletességünk legyen neki példa arra, hogyan kell mértéket tartani az asztalnál. Vigye el magával a keresztény asztal komolyságának a benyomását és annak az egyszerűségnek az emlékét, mely nem szégyenkezik szegénysége

miatt Krisztus példájára», írja nagyobbik regulájának 20. fejezetében.

Szent Vazul nem alapította a keleti szerzetességet, hanem csak határozottabb formát adott, maradandóságot biztosított neki törvényhozása által. Hatása kiszámíthatatlan a keleti és nyugati szerzetességre egyaránt. A keleti szerzetességnél most is az ő szabályai vannak használatban. Szent Benedek, ki őt a szerzetesek atyjának nevezi, sokat kölcsönöz tőle, de méginkább törvényhozó lévén, mint Szent Vazul, a nyugati szerzetesség megalapítójának alkotása fölötté fog állani a keleti szerzetesség törvényhozójáénak.

A keleti szerzetesség hamarosan ismeretes lesz Nyugaton is. A nyugati keresztények gyakori szentföldi zarándoklataik alatt bizonyára megismerkedtek a szerzetesi intézménnyel, de igazi lökést Nyugaton Szent Atanáz alexandriai pátriárka adott neki. Konstancius, az ariánus császár száműzi, Rómába megy, vele megy két szerzetes is az egyiptomi Nitriából. Rómában ismeretes lesz az ő Szent Antal életrajza, mit 380-ban latinra is lefordítanak. Rómában és Itáliában kolostorok épülnek. Itáliából átmegy a szerzetesi intézmény a mai Franciaország területére. Szent Márton, aki Pannóniában, a mai Dunántúlon született, 360 körül megalapítja Ligugében kolostorát, majd mint Tours püspöke, Marmoutiersben alapít kolostort. Szerzetesei Szent Antal példáját követték; félig szerzetesi, félig remeteéletet éltek. Szent Honoratus Lerins szigetén, mit azóta róla neveznek (île Saint Honorat). Johannes Cassianus pedig Marseille közelében alapít kolostort. Lerinsnek nagy tekintélye volt az egész Franciaországban. Egymásután kerül ki belőle 3 arlesi érsek: Szent Honoratus, Szent Hilár és Szent Cézár, számtalan püspök és kolostoralapító, mint Szent Patrik, ki Írországból honosítja meg a szerzetesi életet az egyiptomi szerzetesek minden szigorúságával.

18 A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT

A mai Franciaországban a szerzetesi életnek legnagyobb hatású terjesztője Cassianus († 435), aki irodalmi munkásságával nemcsak saját kolostoraira, hanem egész Galliára nagy hatással van. Elveit a *Collationes Patrum* és a *De institutis coenobiorum* c. műveiben fejti ki. Az eszmény előtte mindig az egyiptomi szerzetesség marad, de megalkuszik a körülményekkel. Intézményét mintegy a szerzetesség előiskolájának szánja, hogy szerzetesei itt megedződve, kívánják az egyiptomi szerzetesek nehéz és Galliában majdnem ismeretlen életmódját. (*Collat. pars tertia, praef.*) Szerzeteseinek egy része közös életet él, másik része pedig remeteként visszavonul a kolostor közelében alig megközelíthető helyekre. A galliai kolostorokban a kézimunka mellett erős lendületet vett a szellemi munka is, főképp Cassian hatása alatt. Ő egyike azoknak, kik Szent Benedekre erősen hatottak. Szent Benedek regulája végén ajánlja szerzeteseinek munkái olvasását.

Szent Jeromos (347—420) munkássága, írásai, főképp Rómában tették népszerűvé a szerzetesi életet. Szent Benedek életében látni fogjuk, hogy Itália középső részében az V. század végén számos kolostor van, melyekben az élet a remete és közös élet között ingadozik. Szent Benedek is keresztülmegy a legszigorúbb önmegtartóztatást követő remeteségen, míg elérkezik Subiacón, majd Monte-Cassinón a közös életnek annak a formájához, melynek megszervezője, törvényhozója ő lesz.

Általában a szerzetesi élet Nyugateurópában Szent Benedekig bizonyos tapogatózást mutat. Mikor ezt a keleti intézményt meghonosították Nyugaton, a meghonosítók nem vetettek számot a nyugati viszonyokkal. Bár a túlságosan szigorú önmegtartóztatásokat mérsékeltek itt is, ott is, amennyire csak lehetett, a keleti szerzetesek szokásait és formáit iparkodtak megtartani. Olyan eszmény felé törekedtek, melyet az éghajlati viszonyok és

A SZERZETESSÉG SZENT BENEDEK ELŐTT 19

egyéb körülmények Nyugaton megvalósítani nem engedték. A kolostorokban, míg szent alapítójuk élt, nagy a fellendülés, a buzgóság, de a hanyatlás elkerülhetetlenül jelentkezett az alapító halála után. Az eszmény az emberek többsége számára nagyon is magas volt. Az állandó sikertelenség érzése csüggedést idézett elő nagyon soknál, mi egyik oka lett a hanyatlásnak. Szent Benedeknek kellett jönnie, hogy Nyugaton megalapítsa, megszervezze a szerzetességet. Majdnem valamennyi elődjének a munkáját felhasználva, támaszkodva személyes tapasztalataira, a régi elemeket összeegyezteti, átalakítja, a szerzetesség fogalmához új, lényeges jegyeket tesz hozzá és olyan szabályt ad az evangéliumi tanácsokat követő emberek kezébe, mely alkalmazkodik Nyugat viszonyaihoz. A szerzetesség az ő szervezetének elfogadása után már nem gyöngye növény, hanem hamarosan hatalmas fává szökken. Szent Benedek regulája korszakot alkot a szerzetesség történetében és majd látni fogjuk, korszakot fog alkotni a keresztény művelődés történetében is.

Szent Benedek ifjúsága és tanulóévei Rómában.

SZENT BENEDEK 480 körül, tehát a nyugatrómai birodalom bukása után született Nursiában, a mai Norciában, Itáliának Umbria nevű tartományában. Egy későbbi hagyomány atyját Eutropiusnak (Euprobos), anyját Abundanciának nevezi, kik a vidéki nemességhez tartozhattak (l. Petrus diaconus: De viris illustribus. c. l. XII. sz. eleje). Nagy Szent Gergely adataiból (Liberiore genere, ex provincia Nursiae exortus. Dialog. II. Prolog.) szintén csak azt következtethetjük, hogy szabad és jómódú családból származott, mit igazol az is, hogy szülei Rómába küldték tanulmányainak végzésére. Adrevald, a francia fleury-i kolostor szerzetesének IX-ik századi adatai szerint (De miraculis Sancti Benedicti) Szent Benedek az Aniciusok neves családjából származott volna, mely család pápát és császárt is adott Rómának. Mennyi a történelmi alapja ezeknek az állításoknak, nem tudjuk eldönteni. Talán a jámbor hagyomány alkotta ezt az adatot abból a körülményből, hogy a San Benedetto in Piscinula-templom a hatalmas Anicius nemzetségről elnevezett Via Anicia közelében volt és van is. Nagy része lehet ebben az állításban a középkor naív, mindenáron előkelő családfát keresniakarásának. Már Mabillon megmondta, hogy a szent rendalapító dicsősége nem származásának előkelőségében, hanem életszentségében rejlik, s hogy Szent Benedek nagyobb dicsőséget szerzett családjának, mint amekkorát tőle kapott.¹

¹ Annal. Ben. I. k. 623 l.

Hogyan, milyen környezetben folyt le Szent Benedek gyermeksege, milyen hatásokat kapott a gyenge, fogékony ifjú lélek, nem tudjuk. Szent Gergelyt nem érdekelték Szent Benedek külső életének körülményei, ő csak a szentet, a csodatevőt akarta rajzolni (L. Dialog. I, Bevezetés). Szüleiről meg sem emlékezett, csak hugáról, Skolasztikáról és dajkájáról beszél, kit nem nevez meg és csak későbbi forrásból tudjuk, hogy neve Cirilla volt. Azonban következtethetünk arra, hogy a családban bensőséges keresztény élet uralkodott. «A két testvér életszentsége bizonytságot nyújt a szülők lelki nemeségéről... az atyai házban uralkodó, szeretettől meleg családi boldogságot pedig bizonyítja az a bensőséges vonzalom, mellyel a testvérek egymás iránt viseltettek.» (Herwegen-Szunyogh : Szent Benedek. 81. l.) Bizonyára azon az alapokon nyugodott a zsenge ifjú első nevelése, melyet az evangélium alapján az egyházatyák : Alexandriai Kelemen, Aranyszájú Szent János, Szent Ágoston, Szent Jeromos stb. megvetettek. Az életszentség ugyanis legtöbbször azokból a forrásokból táplálkozik, melyek a családban buzognak fel.

Erről a nevelésről fogalmat szerezhetünk magunknak, ha elolvassuk Alexandriai Kelemen Paidagogos (Nevelő) c. munkáját, Szent Jeromosnak Gaudentiushoz és Laetához írt leveleit vagy Aranyszájú Szent Jánosnak a nevelésről szóló iratait. Szent Jeromosnak Laetához intézett, a leánynevelésről szóló leveléből adjuk azt a részt, mely a fiúgyermekre is áll. (Ep. CXXVIII.)

«Leányodnak nem szabad mást hallania és mást beszélnie, mint ami istenfélelmet lehel. A tisztességtelen szót meg ne értse : világi énekekről ne is legyen tudomása, s már kicsi korában szokjék nyelve édesen szóló zsoltár-énekekhez... Eleinte puszpángból vagy elefántcsontból való betűket kell kezébe adni és mindenik betűt a nevének megnevezni, hogy játék legyen neki a tanulás. És ne

22 SZENT BENEDEK IFJÚSÁGA RÓMÁBAN

csak sorrendjük szerint jegyezze meg magának a betűket s ne csak nóta módjára tudja elmondani a betűk neveit emlékezetből, hanem gyakran változtassuk előtte a sorrendet : a középső betűket a végére s az elsőket a középre tegyük változtatva, hogy ne csak hangzásuk után, hanem látásból is rájuk ismerjen. Ha netalán kissé lassú lenne, nem kell korholni, hanem elméjét szép szóval biztatni, úgyhogy örömet érezzen, ha másokat felülmúlt, és fájlalja, ha őt magát legyőzték. Mindenekfölött attól kell óvakodni, hogy a tanulást meg ne gyűlölje s a fiatal korban megfogamzott ellenszenv a zsenge évek határán túl ne terjedjen. A neveket is, melyeken lassanként megtanulja, miképpen kell a szókat mondatba fűzni, ne a véletlenre bízuk, hanem legyenek határozott és tervszerűen összegyűjtött nevek, például a prófétákéi és az apostolokéi és Ádámtól kezdve a pátriárkák neveinek egész sorozata Máté és Lukács szerint, hogy mialatt mást végez, a jövőre készítse elő emlékezetét . . . A betűket nem szabad csekélyleni, mintha kis dolgok volnának : kis dolgok nélkül nem állhatnak meg a nagyok. A betűk kiejtése és a szabályok elemi magyarázata más-kép hangzik a tudós, más-kép a paraszt ajakáról. Ezért néked is ügyelned kell, hogy leányod ne harapja el a szóknak felét . . . valamint arra is ügyelned kell, hogy aranyban és bíborban ne folytassa játékait : egyik a nyelvnek, másik az erkölcsöknek árt, nem szabad olyat tanulnia kisdéd korában, miről később le kell szoknia . . . Nevelő-nője legyen megbízható, erkölcsös és szemérmes, ki a maga példájával szoktassa hozzá, hogy az éjjeli imához és zsolozsmázáshoz fel tudjon kelni, hogy reggel énekelje el a hymnusokat, hogy Tertia, Sexta, Nona idején álljon csatasorban, mint Krisztus harcosa, s égő lámpával vegyen részt az estvéli imádságban. Így múlják el napja, ily munkálkodásban találja az éjszaka. Az imádságot kövesse az olvasás, az olvasást az imádság . . . a szent

könyveket szeresse s ezekben nem a tarka aranyfestést és a babyloni bőrkötést, hanem a hitelesen megállapított és tudományosan elrendezett szöveget. Legelőbb a zsoltárkönyvet tanulja meg és ezekkel az énekekkel szórakozzék, azután Salamon példabeszédeiből merítsen életbölcseiséget. A Prédikátorból tanulja meg a világiak megvetését. Jó könyve buzdítsa az erény és türelem példáinak a követésére. Majd térjen reá az evangéliumokra, melyeket innentől sohasem szabad kezéből kiadnia. Az Apostolok cselekedeteit és leveleit szívja magába lelkének egész állhatatosságával . . . Cyprianus művei legyenek mindig keze ügyében. Athanasius leveleit és Hilárius könyveit minden veszedelem nélkül olvasgathatja. Azokban az értekezésekben, azokban az elmeművekben gyönyörködjék, melyekben a hithűség ingadozást nem mutat. (Ford. Fináczy Ernő: A középkori nevelés története, 302—7).

Feltehető, hogy Szent Benedek és Szent Skolasztika nevelése is ilyen szellemben folyt. Szent Jeromos ugyanis az evangéliumok alapján kialakult keresztény nevelést foglalta össze, és az ő 80—100 évvel előbb írt művei nagyon is ismereteseek voltak Rómában.

Az elemi tanulmányokat ő is valószínűen úgy végezte, mint a korabeli római polgárok gyermekei. Kezdetben otthon, szülővárosának iskolájában tanult. Teljes bizonyossággal feltehető, hogy Nursiában is volt alsófokú iskola. A császárok alatt ugyanis mindenfelé állítottak elemifokú iskolákat, mik a barbár hódítók alatt sem szűntek meg, sőt nem egyszer a barbár hódítók becsvágyukat helyezték az iskolák pártolásába. (Cassiodorus: *Variarum libri IV*, c. 30; u. o. lib. IX, ep. 21.) Megtanultak ezekben az iskolákban a gyermekek írni, olvasni, számolni, megtanulták a nyelvtan elemeit, ami mindenfajtajú felsőbb oktatás alapja volt; tanultak velős mondasokat a költőkből és, jöllehet a pogány istenekben már

senki sem hisz, a költészettel kapcsolatban megismerik és tanulják a mitológiát, hogy a pogány költőket megérthessék.

Az előkelő, gondos családi nevelésen kívül még egy másik tényezőnek is hatással kellett lennie egyéniségének kialakulására. Ez a tényező szülőföldjének erkölcsi légköre. Szabinumban és kicsi városában a római népet jellemző erények, miket a római erény (Romana virtus) néven foglalunk össze, nem vesztek ki a római hatalom és erkölcs hanyatlásának korában sem. A Rómától való távolság, a nehezen megközelíthető hegyes vidék segítette megőrizni a régi erkölcsöket. A régi írók elszórt adatai hódolattal adóznak ezen igazán római faj ősi erényeinek. A kereszténység elterjedésével ezek a természetes erények, jótulajdonságok átalakultak, a kegyelem hatása alatt megnemesedtek. Ez a római hagyománytól átitatott, kereszténységtől megszentelt talaj adta Szent Benedeket, az áldottat áldásául az emberiségnek.

A magányban, homályban alakult ki Szent Benedek egyénisége, megfelelően ahhoz a hivatáshoz, melyet választott, melyben az ismeretlenség, a semmibe nem vétetés a legnagyobb értékek közé tartoznak. Szent Gerely csak annyit mond gyermekségéről, amennyi szükségessé annak megállapítására, hogy Szent Benedek gyermekségétől kezdve az Úristen kiválasztottja volt. Azt mondja ugyanis róla életrajzának bevezetésében, hogy már kora gyermekségétől kezdve egy öreg érettségéhez illő szíve volt. Korát az erényekben megelőzte, nem adta át magát az élvezeteknek. Míg a földön élt, azt, ami bőségesen rendelkezésére állott volna, megvetette, mint az erényt fonnyasztó világot virágaival együtt. (Dialog. II, Prolog.) Annyi biztos, hogy lelkileg felvértezve került Rómába felsőbb tanulmányainak folytatására.

Adatunk nincs arra, hogy milyen korban, melyik évben ment Szent Benedek Rómába. El kell fogadnunk, hogy

ez nem lehetett más, mint az a kor, mikor már a felsőbb tanulmányok megkezdhetők voltak a rómaiaknál, tehát 14—17. év. Szent Gergely kevés adatából arra következtethetünk, hogy Rómában dajkájának gondozása alatt élt. Láthatjuk azt is ezekből az adatokból, hogy Szent Benedek családjában bensőséges, meghitt, az evangélium szelleme szerinti viszony létezett a gazda és alkalmazottja között.

Milyen érzés foghatta el Benedeket Rómába érkezve, milyenek lehettek első benyomásai? Hogyan nézhette a római nemes család leszármazottja, a rómaiságnak olyan megszemélyesítője, mint Benedek, a hanyatló, de még mindig bámtulatraméltó várost? Az iskolák még mindig tanítják az irodalmat, bölcséletet, jogot, az ékesszólást, mint mikor még a Kapítóliumról adták a parancsokat a világnak. Bár 476 óta nem a császárok parancsolnak Rómának, hanem a különféle germán törzsek vezérei az életnek és halálnak az urai, a régi Róma fényéből a sok sarcolás, váltakozó barbár uralom ellenére is sok megmaradt. Cassiodorus, Szent Benedek kortársa, a gót királyok minisztere lelkesedve, áradozva írja le Róma szépségét. «A régiek hét világcsodáról beszéltek, mondja. De ki meri azokat annak venni, ha látja, hogy egyetlen városban annyi rendkívüli dolog van összehalmozva? Az igazság inkább az, hogy az egyedüli világcsoda Róma.»¹

A barbár királyok iparkodtak, hogy a külső fényt fenntartsák. Minisztereiket a római patriciusok közül választották. Ilyen miniszter volt Boethius (480—524), akit az utolsó rómainak neveznek. Cassiodorus (490—583) 40 éven át egymásután négy gót királyt szolgált, mielőtt Vivariumba visszavonult és kolostorát megalapította.

¹ Variar. I. VII, c. 15. : Septem tantum terris attributa miracula . . . Sed quis illa ulterius praecipua putabit, cum in una urbe tot stupenda conspexerit? . . . Nunc autem potest esse veridicum, si universa Roma dicatur esse miraculum.

Van még szenátus is, a szenátorok még gyűléseznek és kevésbé fontosabb ügyekben rendelkezhetnek is. Hordják még a méltóságukat jelző bíborszegélyű díszruhát, a tógát. Róma városának még konzulokat is neveznek ki a gót királyok. Ezek a konzulok szintén hordták az őket hivataluk után megillető bíborszegélyű díszruhát, vonult előttük a 12 tagú díszkíséret. A nép még kiabálhatja az évszázados: kenyeret és cirkuszi játékokat (*Panem et circenses*), mert közben-közben barbár uraik között vannak jóságos gazdáik is, mint Theodorich (493—526) és utódja Athalrich (526—534), kik igen jól érzik magukat a római fény és ragyogás között, őrzik annak hagyományait, pártfogolják az iskolákat, osztogatják a gabonát a népnek, a cirkuszokban pedig rendezik a különféle játékokat és versenyeket. Ez a kissé nyugodtabb korszak éppen Benedek római tartózkodására esett.

Hogy hathatott mindez a fogékony római lélekre? A büszke Róma, a világ királynője barbárok szolgásgában! Az utolsó száz év alatt egymást érik a barbárok betörései, a megszállások. Az V. századnak külső, belső háborúi elszegényítették, elnéptelenítették Itáliát. A sarcolások, súlyos adók kimerítették a tartományokat, tönkretették a középosztályt. A barbár zsoldosok szolgálataik megjutalmazásaként régi római szokás szerint nagy területeket kaptak. Fegyelmezetlenségük, kegyetlenségük állandó veszedelem volt a lakosságra, mint azt majd Szent Benedek életében is látjuk. Az éhség, a pestis, az állandó rablások, zaklatások egész vidékeket elnéptelenítették. Róma környéke ekkor lett terméketlen terület, mert az elcsüggedt nép a városokba és a hegyek közé húzódott. Az északról előrenyomuló barbárok számára a fényes Róma, hol századok óta gyűlt össze a kincshalmaz, különös vonzó erővel hatott. Egyik a másik után vonul Róma felé, hogy kegyetlenségét és kapzsiságát kielégíthesse.

Amilyen volt a sorsa Rómának, ugyanolyan volt Itáliáé is, sőt ilyen szomorú volt a helyzet a régi nyugat-római birodalom majdnem valamennyi országában. Másfél század csupa vérengzés, csupa rablás. Az V. század elején Alarik jelenik meg Róma falai alatt. A római birodalom fővárosa eszik (410). Keresztények, pogányok megrendülve látják, hogy a világ úrnőjét a barbár meggyalázza. Szent Jeromos megrendítő képet fest Róma és az egész Nyugat válságáról, pusztulásáról. (Ep. LX, c. 15—18.) Negyven év múlva Attila remegteti meg a római birodalmat. Aquilea, Pádvia, Milanó lángokban, mintegy előre jelzik az elkövetkezendő Sacco di Romát, Róma pusztulását, kirablását. Valentinián császár és vezére Aëtius tehetetlenül várják a várost fenyegető pusztulást. Ez alkalommal Róma kikerüli a biztos pusztulást, mert Szent Leó pápa kieszközli Attilától a kíméletet. Hiába! A következő években a vandál Genzerich jelenik meg a város előtt, elfoglalja és kirabolja. 472-ben Ricimier teuton zsoldosai élén ugyanazt teszi. 476-ban Odoaker követeli katonái részére Itália harmadrészét. A visszautasításra fegyvert ragad és négy évi elkeseredett küzdelem után Itália nagyobb városait kirabolja, felégeti. Éveken át ura marad Itáliának és osztogatja katonáinak a római polgárok földjeit, míg 493-ban Theodorich, a keleti gótok ura le nem győzi és keríti hatalmába Itáliát. Az új úr alatt az agyonsanyargatott ország fellélegzik. Theodorich erőskezü, de méltányos és jóakarátú. Békét szerez kifelé, befelé egyaránt. Gondja van rá, hogy ne sértse a rómaiak érzékenységét. Tanácsadói római patriciusok. Kikéri a szenátus véleményét, megengedi neki, hogy kisebb jelentőségű ügyekben törvényeket, rendeleteket hozzon. Azok kivételével, kik Sziciliába, Afrikába vagy Keletre menekültek, Róma elfogadja a jótékony és tisztességes nyugalmat, mit Theodorich neki biztosít. Az Egyház is élvezte kezdet-

28 SZENT BENEDEK IFJÚSÁGA RÓMÁBAN

bén a béke előnyeit, de később az uralomféltés és arianizmus a véreskező zsarnokká teszi Theodorichot. Boethiust, miniszterét és ennek apósát, Symmachust megölette. Már a katolikus Egyházzal való végleges leszámolásra készült, mikor 526-ban aug. 20-án meghal azon a napon, melyen rendelete szerint az arianus papságnak el kellett volna foglalnia a katolikus templomokat. Az egyháztörténetnek az üldözők haláláról (De mortilus persecutorum) szóló része új fejezettel gazdagodott halálával.

Theodorich halála sem vetett véget a zűrzavarnak. Keleten hatalmas, erőyes császár uralkodik Justinianus személyében (527—565), ki a keleti és nyugati római császárság egyesítését tűzte ki célul, ami újabb megpróbáltatásokat hozott a szerencsétlen Rómának és Itáliának. Jusztinián fővezére elfoglalja Délitáliát, Rómát (536), Vitiges, a gótok vezére újra ostrom alá fogja a fővárost. Az ostrom egy évig tart. Ezalatt a frankok a mai Franciaországból betörnek Itáliába és harcolnak gótok, rómaiak ellen egyaránt. Rabolnak, égetnek szerteszét, végre a pestis kényszeríti őket távozásra. A kimerült Itáliára már igazán ráférne a béke és nyugalom, mikor új háború tör ki. A Szent Benedek életében is szerepet játszó Totilla gót király pusztítja Itáliát, 545-ben egy évi ostrom után elfoglalja Rómát és kirabolja. Ettől kezdve Róma hol a gótok, hol Jusztinián vezéreinek kezében van, míg Narses, Jusztinián vezére, a gótokat meg nem semmisíti. A béke azonban nem sokáig tart. 568-tól kezdve jönnek a longobardok, kik betetözik a kegyetlenséget. Fél századon át égetnek, gyilkolnak az egész félszigeten keresztül.

Ime a szomorú látvány, mit mutat Róma, Itália és az egész Nyugat. Az északi barbár hordák jönnek egymásután, végig söprik Európa civilizált részeit, elpusztítják a művészet, irodalom, jogtudomány stb. emlékeit, miknek megalkotására az emberiség nagy lángelméinek tehet-

ségére és évszázadok kitarló munkájára volt szükség. Ugyancsak elmerüléssel fenyegették ezek a barbár hordák a katholicizmust is a pogányság és arianizmus hullamaival.

Hogyan állt a kereszténység ezzel a pusztulással, felbomlással szemben? Alig néhány évre, hogy Alarik Rómát elfoglalta és kifosztotta (410), kezdte el Szent Ágoston nagy művének, az Isten országának (*De civitate Dei*) írását. A nagy csapások, megaláztatások a pogányokat arra készítették, hogy a keresztény vallást és a keresztények Istenét a leghevesebben vádolják a birodalmat ért csapások miatt. Nem látták ezek a pogányok, hogy a rendszernek évszázados hibái, a korrupció minden faja, a degeneráltság, az önfeláldozás hiánya stb. oka mindennek. A nagy birodalom megérett a pusztulásra. Szent Ágoston visszautasítja a vádat és bebizonyítja, hogy éppen a pogányság okozta erkölcsi romlás az oka a birodalom ellenállóereje hanyatlásának. A nagy teológus az isteni gondviselés terveinek vizsgálata közben keresi az emberi dolgok titkát. Ott, ahol csak magunkat látjuk, ahol azt gondoljuk, hogy mi vagyunk az egyedüli szereplők a színpadon, Szent Ágoston kimutatja, hogy milyen kicsinyek vagyunk az Isten terveiben, hogy elhalványodnak a mi célkitűzéseink, terveink. Ő az, ki vezet, irányít bennünket, ki nekünk parancsol, az emberi-ség fejlődésének útját kijelöli.

A történelem ezen felfogása sejtetheti velünk, hogy Szent Ágoston szerint a barbár hordák előretörése nem cél nélküli, és hogy az embernek nincs igaza, mikor az Isten országát azonosítja a római birodalommal és ennek romlásából következett a kereszténység pusztulására is. Orosius, Szent Ágoston barátja, szintén római mint Ágoston, már majdnem örül a birodalom pusztulásának, ha az előmozdítja, hogy az Egyházba új fiak térjenek. Ha a megszállások, rablások, fogság, kínzások, mind-

30 SZENT BENEDEK IFJÚSÁGA RÓMÁBAN

azon szörnyűségek árán, melyeket el kellett szenvedni, a burgundok, hunnok, alánok, vandálok meg lesznek mentve az örökkévalóság számára, hálát ad az Istennek, hogy ezen időben született (Orosius: De divina providentia).

Róma újra a barbárok kezébe esik (455). A város és Itália pogányai kétségbeesetten vádolják a keresztényeket, odavágják a keresztények arcába a zsoltáros kérdését: Hol van Istentek? Salvianus, a marseillei egyházmegye papja felel a keresztények részéről a De gubernatione Dei c. könyvében. Kimutatja Róma hanyatlásának természetes és természetfölötti okait. Megmutatja egy halódó és felbomlásban lévő társadalom romlottságát és kijelenti, hogy a barbárok sok tekintetben fölötte állanak a rómaiaknak: Ti rómaiak, keresztények, kiált fel: Kifosztjátok testvéreiteket, elnyomjátok a szegényeket. A pompában, részegségben tobzódtok. Nézzétek a barbárokat. Minden erény megvan náluk, mi nálunk hiányzik, minden bűn hiányzik, mi nálunk tobzódik. A frankok álnokok, de vendégszeretők, az alánok szemérmetlenek, de őszinték, a szászok kegyetlenek, de erkölcsösek és igazságosak. A vandálok azért mentek Afrikába, hogy elsöpörjék azt a sok piszkot, mellyel a rómaiak szennyezték be ezeket a tartományokat. A vandálok törvényei fölötte állanak a rómaiakénak, nem ismerik a házassági válást, büntetik az erkölcstelenséget (Salvianus: De gubernatione Dei, lib. VII. szerteszét). Salvianus annyira megy, hogy dicséri a rómaiakat, kik a barbároktól meghódítva nem kívánnak vissza a római uralom alá.

A keresztény gondolkodás, történet szemlélet lassanként módosul. Sokáig összekötötték az Egyház sorsát a római birodalom sorsával. Szent Jeromosnál is megtalálható még ennek a felfogásnak a nyoma, de lassanként ez a nézet változik, a látókör kiszélesedik, egyesek

elérkeznek ahhoz a gondolathoz, hogy ezek az annyira megvetett, lenézett barbárok megújíthatják a volt római birodalom népeinek a vérét, új erőt, elevenséget önthetnek beléjük, amire ez a rothadt nép már nem képes, de védelmezői lehetnek ezek a népek a kereszténységnek is, csak meg kell őket téríteni és neveléssel átalakítani.

De az egyház helyzete nemcsak az inváziók következtében volt válságos. Voltak belső nehézségek is. Az V. században választási harcok gyöngítették a pápaság helyzetét, tekintélyét. Azonban ennek ellenére is a pápaság volt az egyedüli szilárd pont, a valódi tekintély Szent Benedek korában. Nagy Szent Leónak, Róma megmentőjének a beszédei tükröztetik vissza főképp a pápaság szerepét és hivatását (Serm. IV, V, Migne LIV. k.). Szent Leó tanítása közzefogás volt Szent Benedek korában. Már 430-ban énekelte Prosper Aquitanus a keresztény költő.

Sedes Roma Petri quae pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Religione tenet . . . (Carmen de ingratis)

(Róma, Péter székhelye, az ő pásztori hivatal által lettél a világ fővárosa. Amit fegyverrel nem tartottál meg, az most birtokod a hitnek ereje által.)

Rómában tehát Szent Benedeket egyfelől a régi dicső multnak még romjaiban is fenséges emlékei, másfelől az enyészet, a romlás fogadták. Mit érezhetett a római, mikor látta, hogy a régi nagyság csak erkölcsi és politikai romlást hagyott hátra? Milyen jelentősége lehetett Benedek számára a büszke szavaknak: Győzhetetlen Róma (Roma invicta), Örök Róma (Roma aeterna)! A régi nagyság csak a szónoki iskolák külsőségeiben, szófecsérlésében élt.

Eredetiség nélkül volt ez a kor, melyben az iskolák abba helyezték becsvágyukat, hogy tanulóikat mentől

32 SZENT BENEDEK IFJÚSÁGA RÓMÁBAN

jobban megtanítsák a régiek utánzására. A politikai szabadság hiányában a régi híres szónoknemzet utódai csak az iskolákban elégíthették ki szónoki hajlamukat képzelt esetek gyakorlásával, az úgynevezett deklamációkban. Egyedül a jogtudomány nem hanyatlott el. Ez a kor termelte Jusztiniánusz császár törvénykönyvét, még előbb Teodozius törvényeit, miket Teodorich is elfogadott (500).

Olyan világ volt Szent Benedek kora, mely a régen tanult szavakat csak fecsegte, de ezeknek tartalma már nem volt számára. Hazaszeretet, áldozatkészség üres szavak voltak. Egy lehanyatlott társadalom elernyedtsége egyfelől, másfelől az önzés, az élvezetvágy, mely tombolt. Grisar szavai szerint : Róma nagyszerűségének látása a keresztény gondolkodóban egyszerre a csodálkozásnak és a szomorúságnak érzését keltette. Nem gondolhatott keserű fájdalom nélkül a fényes város erkölcsi ürességére. Róma a császári korban tele volt olyan társadalommal, amelyről T. Mommsen azt írhatta, hogy számára a szegénység nemcsak a legnagyobb szegény vagy a bűnök utolsója, hanem az egyedüli bűn (Grisar: *Rom beim Ausgang der antiken Welt* ; C. 133.). Az ilyen társadalom képtelen a cselekvésre, áldozatra, főképp pedig az élet feláldozására. Százados bűnök, politikai hibák gyümölcse teljesen megérett, helyesebben megrothadt. A római polgártól, a *civis romanus*-tól a császárság elvette a jogát, hogy hazája sorsának intézésébe beleszólhasson, de felmentette a legszentebb kötelesség, a haza védelmezésének kötelessége alól is. Neki csak az a joga maradt meg, ha elég ügyes volt, hogy élvezhette, kihasználhatta azokat az előnyöket, miket három világrész gazdagsága Róma számára jelentett. Ha voltak összeköttetései, mehetett a provinciákba proconsulnak, harácsolhatott mérhetetlen vagyont.

De amint a nagy bűnös városokban szokott történni,

Rómában virágzott a bűn mellett az erény is. Az őskeresztények élete folytatódott a pogányok és a csak névleg keresztények élvezethajhászó, dőzsölő élete mellett is. A nagy pápák, különösen pedig Gelazius pápa tanító tekintélyének, ki Szent Benedek római tartózkodása alatt ült Szent Péter székén, a hívek sokasága vetette alá magát és követte intó szavát, melyet Róma romlottsága ellen felemelt 496-ban. S ha a császárok által a Kapitóliumon felállított 34 tanszék híretől, nevétől a világ minden tájáról Rómába özönlő ifjúság légköre nem is volt az erény melegágya, Szent Benedek látott más példát is, mint ami tanuló társai többségénél szemlélhető volt. A keresztények még tömegesen látogatták a Damazus pápától csak nemrégén helyreállított katakombákat, hol a vértanuk ezrei nyugodtak és hozták lelkesedésbe Benedek fogékony ifjú szívét. Ha a Via Appián, a Via Nomentanán, a Via Ostián sétált, a római nagy családoknak még kirabolt sírjai is emlékeztették azokra a neves szentekre, kik vértanuhalál után ott nyugodtak. A pogány Róma emlékei, a nagyszerű fürdők, diadaloszlopok, templomok, színházak mellett megvoltak a keresztény Rómának is az emlékei, melyeket Benedek bizonyára gyakran felkeresett. Imádkozott az apostolfejedelmek sírjánál épített bazilikában, ellátogathatott a Kolosszeumba, melyet annyi szent vértanu vére szentelt meg. Közelről is láthatta az Egyház vezetőinek küzdelmeit, hősiek viselkedését a barbár ariánusokkal szemben. S nem kellett két századdal visszamennie, hogy a keresztények csodálatos bátorságáról, hitük megvallásáért való szenvedésükről halljon. Itália, de főképp Afrika nem sokkal előbb az esetek sokaságát szolgáltatta.

Volt tehát ellensúlyozó is a romlottság közepette. A hagyomány szerint Benedek római lakóházát, mint fentebb említettük, a San Benedetto in piscinula kápol-

34 SZENT BENEDEK IFJÚSÁGA RÓMÁBAN

nává alakították át. Itt ma is mutogatnak egy Mária-képet a kisded Jézussal, kinek kezében feszület van. Ezen kép előtt imádkozott volna Benedek. E képről a XVIII. században acélmetszetet készítettek a következő felírással: Ezzel a képpel tisztelte az Istenanyját Benedek, ezzel a képpel tiszteld te is gyermekkorodban, férfikorodban, akkor te is áldott leszel.

Hanc puer hac coluit Benedictus imagine matrem,
Hanc puer, hanc cole vir, sic Benedictus eris.

Ez a kép már valószínűen másolata az eredetinek.

Láthatott azután Benedek más példákat is. Rómában az Appenninek zord sziklái között nagyon sokan vonultak félre a világtól, hogy szigorú, önmegtagadó keresztény életet éljenek. A szerzetes élet Nyugaton már több mint egy százada virágzott. Szent Márton személye tisztelt, kolostoralapítása ismert volt Rómában is. Szent Jeromos majdnem egy századdal előbb írta a szerzeteséletre buzdító leveleit, életrajzait. Ez az élet nem maradhatott ismeretlen Benedek előtt se, ki bizonyára ismerte a keleti szerzetesek életmódját Cassianus Rufinus irataiból, ismerte Szent Jeromos munkáit, mik Rómában nagy becsülésben álltak és közkezen forogtak. S íme, egyszerre csak azzal az erős elhatározással, odaadással, lemondással, melyet később majd szerzeteseitől kíván regulájának az engedelmességről és az alázatosságról szóló fejezeteiben, az az ifjú, kinél minden arra enged következtetni, hogy szép jövő előtt áll, elhagyja Róma iskoláit, hogy csendben a közéleti szerepléstől, a fényes pályától egészen különböző hivatásra készüljön.

Szent Benedek elhagyja Róma iskoláit és Subiaco magányába vonul.

MIKOR történt ez az elhatározás, nem tudjuk biztosan, csak annyit tudunk, hogy tanulmányai befejezése előtt kellett megtörténnie. Ezt Szent Gergely adataiból teljes biztossággal látjuk. Szent Gergely szerint ugyanis, megvetve a tanulmányokat, elhagyta az atyai házat és vagyont, egyedül Istennek kívánt tetszeni, azért a szerzetesi öltönyt kereste (Dialog, II, Prológ). Majd néhány sorral lejjebb: Mikor már elhatározta, hogy abbahagyja a tudományok művelését, a pusztaságba vonult, egyedül dajkája követte, ki őt nagyon szerette. A kifejezés, hogy abbahagyva a tudományok művelését, világosan kimondja, hogy ez a magánybavonulás a huszadik év előtt történt, mert a római törvények és szokás szerint az ifjú csak húsz éves koráig maradhatott Róma felsőbb iskoláiban. Mabillon a 496-ik évre teszi Benedek Rómából való távozását.

Mi volt az oka ennek a menekülésnek? Szent Gergely szerint látva a társak romlottságát, megborzadt. Az életrajz egy későbbi helyéből (Dialog, II, c. 2.), hol Benedeknek a megkísértéséről beszél, következtethetünk arra, hogy ártatlanságát veszély fenyegette. Ez adta a döntő elhatározást. Az életrajz szerint visszahúzta lábát — retraxit pedem —, melyet a világ küszöbére tett, hogy a tudományt a feneketlen lelki örvénybe való eséssel ne kelljen megfizetnie. A Benedek-rendi tudományosság főképviselőjének megjegyzése szerint Benedek nem a tudományt gyűlölte, hanem a rossz társak

társaságától félt — Non scientiam perosus, sed pravorum contubernium. (Annales Benedictini, t. I. 3.)

A lelkiek tudása és az igazi bölcsesség iránti szeretetből nem sokra tartotta a földi tudást, amint az életrajz mondja tömören: scienter nescius, sapienter indoctus távozott a magányba.

A lelki fejlődés, a küzdelemnek és győzelemnek rajza források hiányában nem rajzolható meg. De az biztos, hogy ez a menekülés nagy állomás volt Benedek életében. Az isteni hívó szó, mely őt oly fenséges hivatásra szemelte ki, ellenállhatatlanul szólt neki: Menj ki földedről . . . jőjj ama földre, melyet mutatok neked. Abba-hagyva tanulmányait, az életszentség keresésére adta magát, egyedüli kívánsága az volt, hogy Istennek tessen, soli Deo placere cupiens, mint az életrajzíró mondja, azért titokban elhagyja Rómát.

Éltek-e szülői vagy nem, arról a források nem szólnak. De nagy a valószínűség, hogy nem. Mert a magánybavonulás nem ment volna olyan könnyen és olyan közelségből, mint Benedek későbbi tartózkodási helyei vannak Nursiától, nem tehetne volna meg, hogy szülőit vigasztalás nélkül hagyja. Már pedig az életrajzban azt olvassuk, hogy Benedek három évig nem hagyta el subiacói barlangját, és Romanus nevű szerzetesen kívül senki sem látogatta meg.

Magánybavonulásának tervét sikerült titokban tartania rokonai, barátai előtt, de hűséges dajkája, gondozója, Cirilla figyelmét nem kerülte el a döntő lépés. Az életrajz néhány szavából is kiérezzük a dajka meghatározó, odaadó ragaszkodását. Az a bensőséges viszony, mely a rómaiaknál létezett a család és dajka között, kit második anyának neveztek, Benedek családjában még élt. A hú dajka követi urát. Szabinum egy kis falujában, Enfidében, a mai Affilé-ben állapodnak meg. Szent Gergely, ki nem életrajzot, történetet akar írni, hanem

korának csodás eseményeit akarta összegyűjteni, Szent Benedekkel is főképp ebből a szempontból foglalkozik, az enfidei tartózkodásról későbben elmondandó csodás eseten kívül csak annyit mond, hogy szeretetből több tiszteletreméltó férfiú visszatartotta őket, és ott Szent Péter temploma körül éltek.

Miféle emberek lehettek ezek az enfideiek, kik Benedeket befogadták körükbe? Szerzetesek nem voltak, mert, mint látni fogjuk, külön háztartást vezettek. Egy buzgó hitközség tagjai lehettek ezek a férfiak, kik a papsággal együtt minden istentiszteleti ténykedésen résztvettek. Otthon éltek a családban, lehettek közöttük olyanok is, kik követték az evangéliumi tanácsokat. Összekapcsolta őket az istentisztelet, melynek akkor még nem volt annyi formája, és a papság imádságos élete nem különült el annyira a népétől, mint manapság. Imádkozták mindnyájan, papok és világiak egyaránt, azokat az imádságokat, melyekből a mai breviárium született meg. Ugyanaz a jelenség lehetett ez, mit tapasztalunk külföldön ma is, hogy t. i. jámbor világiak kolostorok körül telepednek le, néha bent is élnek vagy gyakran felkeresik a kolostort, hogy a szerzetesekkel együtt mondják a karimádságot.

De elfogadhatjuk Herwegen feltevését is, aki szerint hittani, teológiai iskolaféle lehet ebben a kis községben néhány tapasztalt pap vezetése mellett. (Id. m. 19. l.) Benedeket itt, miután Rómában a világi tanulmányokat abbahagyta, az egyházatyák és a lelkiélet mestereinek tanulmányozásával készítette elő az Úristen arra, hogy maga is a lelkiélet mestere lehessen egykoron. Mihályfy Ákos: «A papnevelés története» c. munkája alapján ez a feltevés el is fogadható. (A papnevelés Szent Ágoston korától a bencések koráig c. fejezet, 32. l.)

Enfidében történt Benedekkel az a csodás esemény, melynek köszönhetjük, hogy Szent Gergely az enfidei

tartózkodásról megemlékezett. Benedek dajkája ugyanis egy napon kis agyagszítát kért kölcsön. Az asztalra helyezett szita azonban véletlenül leesett és kettétört. Amint a visszatérő Cirilla ezt meglátta, sírni kezdett. Benedek megsajnálja síránkozó dajkáját, imádkozik és íme, csodák csodája, az imádság végeztével sértetlenül adja át örvendező dajkájának a szítát.

Az esetnek híre terjed. Szentünk, ki életrajzírója szerint inkább kívánta a világ bajait elszenvedni, mint a dicsőséget, inkább kívánt az Úristenért fáradni, mint a népszerűséget élvezni, látta, hogy a hír, az érdeklődés, mellyel zaklatják, nagy veszedelem az ő életszentségre való törekvésének. Nagy elhatározás fogamzik meg lelkében. Újra hangzott az isteni hívó szó: Menj ki földedről... még nagyon is házad népe között vagy. Az emberi tekintet nagy akadály... S ő elszakította az utolsó földi köteleket, dajkájának sem szólva, elhagyja Enfidét, megy az erény, az önlemondás új iskolájába. Remeteéletre adja magát, mint annyi más az ő korában. Attól a pillanattól kezdve, hogy Benedek a tiburtini kapun át elhagyta Rómát és a tiburtini úton kelet felé folytatta útját, ellenállhatatlanul megy hivatása felé. Érezte és értette az Úr Jézus szavát: Én választottalak titeket, s én rendeltelek, hogy elmenvén, gyümölcsöt teremjetelek. (Ján. XV, 16.)

Azután ismerte az Írásnak egy másik helyét is. «Ha a búzaszem nem esik a földbe s nem hal meg, egyedül marad, de ha meghal, gazdag gyümölcsöt terem.» (Ján. XII, 24.) Ezért vándorolt tovább Benedek Enfidéből a Rómában megkezdett úton. Egy órai út után elért Sublaqueumba, a mai Subiaco. Subiaco fölött egy negyedórai út után betért a Monte Calvo és a Monte Teleo által alkotott völgykatlanba, melyen keresztül az Anio vize kanyargott. Hatalmas gátak két tavat alkottak itt egymásután. Az egyikből a másikba ömlött a víz,

és az alsó tóból vízesésszerűen folyt a víz tovább a folyó medrében. A vízesés előtt egy márványhíd ívei kötötték össze Nero hajdani kéjlakának romjait a fürdőivel. (A tavak 1305-ben tűntek el a gát átszakadása következtében.)

Az Anió egész völgye, melyben Benedek magának lakást keresett, festői vidék volt, de télen az időjárás nagyon kemény volt, és a talaj, mint most is, kétségkívül akkor is keveset nyujthatott a megélhetéshez. A néhány olajfán kívül, melyek kétségbeesetten szívják a talajt, alig akadt itt valami. De a magányosságot, mit szentünk keresett, nem zavarta semmi. Néhány remete meg is telepedett a vidéken, a Monte Calvo tetején pedig Adeodatus apát vezetése alatt egy kolostor is állott. A Gondviselés a kolostor szerzetesei közül Romanust hozta Szent Benedek útjába. Az aszkézis szigorúságához szokott szerzetes és az ifjú között, kinek egész magaviseletén látszott a vallásos komolyság és a tökéletesedés után való vágyakozás, őszinte beszélgetés, igazi szívfeltárás indul meg. Megnyílt mindkettőnek a szíve, Benedek megnyerte Romanus bizalmát, ki szerzetesi ruhát szerez neki, mellyel elkötelezi őt a kor szokása szerint a szerzetesi életre és betelepíti őt egy barlangba. Elvállalta kenyérrel való ellátását is, ellátta őt valószínűen a szükséges kezdetleges eszközökkel és könyvekkel. Így azután a szerzetesi életbe is Romanus lett a bevezetője.

Benedek barlangja a Monte Calvo oldalában néhány száz méternyi magasságban, Romanus kolostora alatt volt. A hozzávezető út nagyon is nehéz és bonyodalmas. Romanus, hogy élelmezhesse növendékét és elláthassa a szükségesekkel, a hegy tetejéről egy hosszú kötelet eresztett le, melynek a végén egy figyelmeztető csengetyű lógott. Így kapta napról-napra a táplálékot és a szükséges dolgokat Benedek, aki igénytelenségében még félre is

tudott tenni abból a kevésből, mit Romanus rendelkezésére tudott bocsátani. A naponta félretett kenyérdarabkákból táplálta egyetlen barátját, egy hollót, mely naponta felkereste őt. «Ez a rideg sziklasír volt az a hely, hova az utolsó római patriciusok egy gyöngéd sarja élve eltemetkezett s ahol a szerzetesi élet végleges alakja megszületett. E sziklasírból, e túskebokrokból lépett elő a légioja azoknak a szerzeteseknek és szenteknek, kiknek legyőzhetetlen önfeláldozása az Egyháznak olyan nagy hódításokat és olyan nagy dicsőséget szerzett. E sziklafalakból fakadt az önfeláldozásnak, a vallási buzgóságnak kiapadhatatlan forrása. Sajnálni lehet, ki ezt a barlangot, ezt a sivatagot, ezt a sasfészket nem látta, vagy azt, aki látta és mély, gyöngéd tisztelettel nem borult térdre ezen szentély előtt, melyből Szent Benedek regulájával és rendjével a keresztény művelődés, a lélek diadalma a test és por fölött, Európának szellemi felszabadulása s mindaz lépett elő, mit a hit által szabályozott önfeláldozás, tudomány, a munka és erény számára nagyot és dicsőt alkotott».¹

Három évig élt Benedek a barlangban. A Szentlélek és Romanus iskolájában imádsággal és önmegtagadással haladt a tökéletesség útján. Ő, kit a Gondviselés arra szemelt ki, hogy a nyugati szerzetesség pátriárkája, törvényhozója, megszervezője és így közvetve a nyugati művelődés atyja legyen, nem gondolt arra, hogy mások vezetője, irányítója legyen. Minden arra mutat, hogy a szent, szemlélődő kemény életben kitart holta napjáig. Elrejtett, csendes életet akart élni. Erről a három évről keveset tudunk, de eleget annak megállapítására, hogy Benedek valóban a tökéletesség, a lelkiélet iskoláját járta itt a zordon, nehezen megközelíthető barlangban. Az imádság, a penitencia, az önfegyelmzés iskolája

¹ Montalembert : Les moines d'Occident, II. k. 13—14 l.

volt ez a három év. Szent Benedek késői névtelen fia méltán állott meghatódva a barlang előtt és fakadt énekekre :

Ó puszta völgyek, sziklafészek, zord magány,
Mély éjszakátok és sötét barlangotok
Itt rejtegette szent Atyánkat egykoron.

— — — — —
Te hű tanuja annyi fáradalminak,
Élő testének sírja, kis barlang, beszélj !
Miként sugárzott a hiú világ helyett
Itt árnyéklodban az örökfény nappala?

— — — — —
Mindazt, miért a nagyvilág zihálva fut,
Aszott virágként undorodva megveti.

— — — — —
Krisztus szerelme, tudni csak téged kíván,
Tudós-tudatlan nyomdokodba lépni vágy.¹

(Ford. Pálffy Lőrinc.)

A subiacói évek valóban az Istenért, az Istenben való élésnek az évei. A csend, a természet zordon szépsége : szikla, erdő, madarak éneke mind közremunkálhatott, hogy a fiatal Benedek is mentől jobban vegyüljön annak a himnusznak a melódiáiba, melyet a természet zeng Urának tiszteletére. Itt a barlangban igazán omnium iustorum spiritu repletus, minden igazak lelkével volt telve Benedek. Érezte itt az isteni kegyelem segítségét, édességét, az éjjel-nappal való elmélkedés gyönyörét. Lelke felolvadt az Istenben. De mily áldozattal lett

¹ Deserta valles, lustra solitudines — Satis sub alta nocte, sub nigra specu — Celastis olim, quando terris degeret. — Et tu fidelis, tot laborum conscia — Spelunca, vivi ceu sepulcrum corporis — Tuis sub umbris quanta, dic affulserit, — Pro sole mundi, Solis aeterni dies . . . — Quod mundus ardet, et quod ardentem colit — Sordebat, floris instar aridi — . . . Te, Christe, solum scire, te studet sequi — Prudens et alta doctus ignorantia. (Breviarium Maurinum, márc. 21.)

méltó az Úr ilyen bőséges kegyelmére? Az isteni mester példájára exinanivit semetipsum, kiüresítette önmagát. Egészen lemondott mindenről. Szakított a legszentebb, legmegengedettebb kötelékekkel, földi érzésekkel. Elhagyta hozzátartozóit, hogy a kegyelemnek semmi földi ragaszkodás útjában ne álljon. Testi sanyargatások napról-napra, kietlen, zord barlang, mely csak négy láb széles, hét láb hosszú, szolgál lakásul. Ez is kitéve az éghajlat szeszélyeinek. A szigorú böjtökhöz járult a munka. Romanus ugyanis csak a legszükségesebbeket szolgáltatta. Sokat tanult is bizonyára, mert hiszen Casinón már kellett ismernie mindazokat a szentatyákat, melyeknek ismeretéről regulája tanuskodik. És tanulta, ami a legfontosabb, amit Szent Bernát így fejez ki: Higyj a tapasztaltnak: valami nagyobbbat találsz az erdőkben, mint a könyvekben. A fák és a kövek megtanítanak olyasmire is, mit a tudós mesterektől nem hallhatsz. (Ep. 106.)

Háromévi tartózkodás edzette már Benedek lelkét a magányban, mikor az Úristen véget akart vetni a remeteségnek. Az isteni hívó szó: Menj ki földedről, újra megtalálta a módot, hogy Benedekkel magasztos pályáján új lépést tétessen. Az Úristen állandó kegyelme, imádságos élet, szigorú önmegtartóztatás elmélyítette lelkiéletét. Bizonyára külsején is meglátszott, ami a rómainak, de Szent Benedek reguláját is annyira jellemzi: az erő és méltóság (gravitas) és a diszkréció. Közel van az idő, mikor életének egy másik szaka kezdődik, mikor lelki kincstárából új és régi értékes dolgokat hozhat elő mások számára is, mikor a kedvelt, szeretett magány, hol egyedül az Úristentől látva annyit elmélkedett, ismeretes lesz mások előtt is.

Három éven át az egyetlen emberi szó, mit hallhatott, Romanusé volt. De íme, húsvét napján váratlanul látogató érkezik. Húsvét napján a barlangtól né-

hány kilométerre fekvő falucska papja, hogy az alleluja visszatértét ünnepelje, szerény ünnepi lakomát készít magának. Isteni sugallatot hall és víziójában látja Benedeket a barlangban. «Te itt ízletes ételeket készítesz magadnak, az én szolgálmat pedig éhség kínozza az erdőségben.» A látomány eltűnik, de a jó pap minden kése-delmeskedés nélkül összezsomagol egy kis eleséget, elindul a látomásában látott hely és ember felkeresésére. Hegyen-völgyön áthaladva, végre ráakad Benedek barlangjára, megtalálja a barlanghoz felvezető utat. Megmássza a meredek utat és megtalálja emberét. Igazi keresztény találkozás, amilyen lehetett remete Szent Antal és remete Szent Pál találkozása az egyiptomi sivatagban! Imádságos köszöntés, imádság után leültek, lelki dolgokról beszélgettek, majd a vendég megszólal: Kelj fel, étkezzünk, mert ma húsvét van. Igen, felelte Benedek, számomra valóban húsvét van, mert megérdemlettem, hogy téged láthatlak. A világtól távol élve, Benedek nem is sejtette, hogy aznap húsvét napját üli az Egyház. (Ebben az időben különben is a húsvét ünneplése nagyon bizonytalan volt, csak 40 évvel később végzett számításokat erre nézve Dionysius Exiguus.) Valóban, vette fel a szót újra a jámbor pap, ma a mi Urunk feltámadásának ünnepe van. Ma nem szabad böjtölni, mert az Úristen azért küldött, hogy ajándékait együtt elköltsük.

A megható találkozás után a pap eltávozott. Azonban bizonyosan nem ez volt az utolsó látogatása. De jöttek ezután mások is. Pásztorok felfedezték lakását. Messziről meglátva állatbőr ruháját, felfegyverkezve óvatosan keresésére indultak, hogy elejtsék a környéküket fenyegető vadállatot. S íme, közelébe érve, embert találnek, ki szelíd hangjával, méltóságteljes tekintetével lefegyverzi őket. Kölcsönös kimagyarázkodások után beszél nekik az egyedül szükségéről, amiért ő is a magányba vonul.

Az eredmény nem maradt el. Az elvadult emberek meglágyulnak, beszélnek övéikről, megígérik, hogy újra eljönnek. Egyre számosabban jönnek az új tanítványok, kik ellátják őt testi eledellel, s az ő szájából a lélek táplálékát vitték vissza szívükben, lelkükben. (Dialog. II, 1.)

Azonban az imádsággal, önmegtagadással megszentelt életben is jelentkezik a nehézségek, megjönnek a kísértések. Szent Benedek se mindig az isteni vigasztalás édességét érezte. Mert kit szeret az Úr, megsanyargatja; megfenyít mindenkit, kit fiai közé számít. (Zsid. XII, 6.) A sátán a bűnbeesés óta mindent megpróbál, hogy áldozatai számát növelje, főképp pedig erőlködik, hogy a kiválasztottakat elejtse. Mindig megtalálja a módot és alkalmat. Benedek lelkére is valószínűen ránehezedett a magányosság, az elhagyatottság érzése, az emberi szeretet után való vágy. Bizonyára nemcsak azon egy esetben, mit Szent Gergely felemlít. A magányosság, az elhagyatottság érzése elbátortalanította, a vér hajtotta, hogy ott hagyja a barlangot és visszatérjen a világba. Szent Gergely a következőképp beszéli el az esetet. Egy nap, amint Benedek egyedül volt a barlangban, egy rigó röpköd körül. Annyira alkalmatlankodik neki, hogy kezével elfoghatta volna. Keresztvetéssel elűzi. De hogyan, hogyan se, micsoda képzettársulás folytán eszébe jut, feltűnik egy nőnek a képe, kit még Rómában látott. Miért maradna tovább, hisz nincs kötelezve erre? A világban is élhet Istennek tetsző életet. De az Úristen nem hagyja erőin felül kísérteni hű szolgáját. Már indulóban van, mikor szeme a barlang előtt levő vadrózsabokorra esik. A kegyelem munkált. Az évekig tartó önfegyelmezésre feltette Benedek a koronát. Beleveti magát a tövisbokorba. Addig forgott benne, míg az véresre sebezte. Az erő az erőtlenségbe fejlik ki. (II. Kor. XII, 9.)

Most már nincs kétsége hivatásáról. A magánytól földi kísértés többé nem tántoríthatja el. Az életrajz írója sze-

rint : «A kísértést legyőzve, joggal lett az erények mestere». (Dialog. II, 2.) A Szent Benedek-rend történetírója, Mabillon boldogan kiált fel : «Mekkora veszély egy kísértésből, mennyi gyümölcs egyetlen győzelemből ! Benedek üdvössége, sőt sok másoké forgott kockán, ha a kísértésből vesztesként távozik !» (Annales Ben. I. k., 8. l.) Most már alkalmas volt arra, hogy másokat vezessen. A kísértésen aratott győzelem, kora képesítették erre. Szent Gergely ugyanis Benedek életének új szakát a levitákéval hasonlítja össze, akik 25 éves korukban kezdték a szolgálatot (Num. VIII, 24.) Jöttek is hozzá egyre számosabban tanácsot, útbaigazítást kérni és ő kényszerült őket irányítása alá venni.

Az utókor a cserjéket gondosan őrizte. A Szent Ferenc-rend évkönyvei beszélik el a következő kedves esetet. Mikor Szent Ferenc 1222-ben a Sacro Speco-hoz, a szent barlanghoz zárandokolt, megáldotta a cserjéket és azok rózsafává változtak (Annales Fratrum Minorum, an 1222.). A bollandisták szerint (Acta Sanctorum, márc. 21.) csak beoltotta Szent Ferenc a cserjéket. Ez a kérdés nem ebből a szempontból fontos, hanem bizonyossága annak, hogy a késő középkor nagy szentje mily kegyelettel volt eltelve a nyugati szerzetesség nagy pátriárkája iránt, és hogy Szent Benedek nagy győzelme mily költői gondolatra ihlette.

Ime, a naggyáválás, a szentek iskolája ! Csendes magány, állandó munka és önfegyelmezés készít elő a mindennapi életben is a nagy feladatokra, a mások vezetésére. Az Úr a magányba vezeti kiválasztottját és ott szól szívéhez (Ecce ducit ad solitudinem et loquitur ad cor). Ott, ahol a világ lármája nem zavarja, ott érti meg összeszedettségében az ember a hívó szót. Joggal mondhatta Mabillon : «Ebben a szent barlangban fogant meg Benedekben a kegyelem segítségével rendjének terve. Itt van nemzetségünk bölcsője, itt van az a szikla, melyből kiváltak bennünket. In hac sacra specu Benedictus Ordinem

suum obstetricante gratia, parturiit. Hic cunabula gentis nostrae, haec petra, unde excisi sumus. (Annales B. t. I., 4.)

Újra hangzik az isteni hívó szó: «Menj ki földedről... és menj a földre, melyet mutatok neked. Menj tovább egy lépéssel. Nem a földi értelemben vett sikerek útja lesz a további se. Küzdelem az ember élete a földön. (Job. VII, 1.) Az Úr Jézus megmondta már: Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Az ember fia nem azért jött el, hogy kiszolgálják, hanem hogy ő szolgáljon ki. (Máté XX, 28.) Azoknak az élete, kik mások vezetésére szentelik életüket, szolgálat és megpróbáltatás. Igazi probatio auri: aranypróba.

A gyökeret vert fa immár kezdi gyümölcseit adni. Krisztus szolgálja már alkalmas a lelkek vezetésére. Az Anio völgyében, Subiaco és Tivoli között a hegyoldalon, sziklabarlangokban elhelyezkedő kolostorféle telep volt. Éppen ezen időben, hogy Benedek híre, neve ismeretessé lett a vidéken, meghalt apátjuk. A Vicovaro község határában fekvő kolostor szerzetesei elhatározták, hogy Benedeket kérik fel vezetőjüknek, apátjuknak. Felkerekedtek valamennyien, elmentek Benedek barlangjába és kérték, hogy vállalja el vezetésüket. Benedek nem szívesen vállalkozott a feladatra, mert hisz hallhatott már elejtett szavakat látogatóitól a vicovarói szerzetesekre vonatkozóan. A későbbi törvényhozónak a lelkében ugyanis már akkor is élt az engedelmisség jelentősége és a szabályszerű küzdelem fontossága. Vicovaróban pedig a szerzetesi életnek éppen ez a két fontos alapja hiányzott. Mindenkinek a saját akarata volt a törvény. Benedek meg is mondta nekik, hogy a szerzetesi életre vonatkozó felfogásuk nem egyezik meg az övével. De a sok kérdésnek végre is engedett Benedek. Otthagyta kedves barlangját, hogy az életszentség útján, az élettapasztalatok terén új, nagy lépést tegyen, átköltözött Vicovarába.

Az élettapasztalat valóban nagy lett, az életszentség

valóban mélyre eresztette gyökereit Vicovaróban. Regulájának az apátról szóló fejezetei itt bőséges anyagot kaptak. Itt valóban láthatta, hogy az előljárónak sok egyéniséggel, sokféle jellemmel kell számolnia — *Multorum servire moribus*. (Reg. c. II.) Azután megismerkedhet az álnok testvérekkel is, mondhatta a zsoldárossal: Mert ha ellenségem átkozott volna . . . és ha az, ki gyűlölt, nagyokat mondott volna rám . . . De ti . . ., kikkel az Isten házába egyetértőleg jártunk. (Zsolt. 54.)

Benedek főképp viselkedésével szigorú prédikációnak tűnt fel előttük. Ő ugyanis úgy élt a vicovári kolostorban is, mint a subiacói barlangban. De a vicovári szerzetesek hamar észrevették, hogy nem elégséges a subiacói remete nevét cégérnek venni. Az új előljáró azt követelte tőlük, hogy állásuknak megfelelően éljenek, ne hazudtolják meg tonzurájukat. (Reg. c. I.) A szentnek nyugodtságával és határozottságával követelt rend elviselhetetlennek tűnt fel előttük. A sátán nem mulasztja el az ilyen jó alkalmat, hogy dolgozzék. Hogy megszabadulhassanak tőle, elvetemült tette határozta el magukat, meg akarták apátjukat ölni. Étkezés alkalmával mérgezett kelyhet nyújtottak át neki megáldásra, ami után azután majd az apát ivott volna először belőle. Amint azonban keresztet vetett rája, a kehely darabokra törött. A szent észrevette, Szent Gergely szavaival szólva, hogy a kehelyben a halál itala volt, mi nem bírta el az élet jelét. Benedek az elhalványult gonosztevőkre nézett, észrevette gonoszságukat, szelíden szólt hozzájuk: «Testvérek, könnyörüljön rajtatok a mindenható Úristen! Miért akartatok velem így bánni? Nem mondtam meg előre, hogy a ti szokásaitok és az én felfogásom nem egyeznek meg? Keressetek magatoknak más apátot, mert én nem lehetek többé előljárótok». Ezzel eltávozott körükből és visszatért szeretett magányába és az életrajz szavai szerint az Isten szemei előtt egyedül önmagában élt — *habitavit secum*.

Szent Gergelynek mindjárt gondja van arra is, hogy Szent Benedeket megvédelmezze az esetleges vád ellen, hogy t. i. meghátrált a nehézségek előtt. «Véleményem szerint ott a rosszakat is el kell tűrni, ahol néhány jó is van, hogy ezek segíthetők, a jóra vezethetők legyenek. Ott azonban, ahol az aratás egészen hiányzik, hamarosan a rosszakra pazarolt munka fölöslegessé lesz ; főképp pedig akkor, ha a közelben bőségesen van alkalom, hogy az Úristen számára nagyobb eredménnyel dolgozzunk. Nem hagyott el annyi sötétségben maradni akaró lelket, mint amennyit másutt az élet számára a lelki halálból feltámasztott». (Dialog. II, 3.) Azután az isteni gondviselés terveiben ez csak egy közbeeső állomás, próba, tapasztalatszerzés alkalma volt. Szüksége volt még további elmélyedésre. A reménytelen küzdelem saját lelkének is nagy kárára válhatott volna, amint már ezt Szent Gergely is megjegyzi mélyértelmű szavaival. «Ha a szent férfiú, mondja, az ellene egyhangúlag összeesküvő, saját életmódjától annyira különböző felfogású társakat sokáig akarta volna vezetése alatt tartani, talán ártott volna saját lelki erejének, lelki nyugalmanak és lelkét elfordította volna a szemlélődés világosságától. Mialatt azok javításában fáradozott volna, magát kevésbé gondozta volna ; maga talán elveszett volna, és azokat mégse tudta volna megnyerni. Valahányszor ugyanis a túlságos felindulás következtében magunkon kívül vagyunk, vagyunk ugyan, de nem vagyunk magunknál, mert önmagunkat legkevésbé látjuk és más dolgok kötnek le bennünket . . . Azért mondom erről a szent férfiúról, hogy magánál, önmagával volt, mert nagyon óvatosan vigyázott magára, mindig a Teremtő jelenlétében képzelte magát, önmagát mindig vizsgálva, önmagán kívül álló dolgokkal nem foglalkozott». (Dialog. II, 3.) Nagy tanulság a jövőendő szerzetalapítóra, törvényhozóra nézve. A kifelé való szorgoskodás, aggodás következménye nem lehet

soha az apostol szavaival szólva, az, hogy miközben másokat tanítok, önmagam elvesztessem. (I. Kor. IX, 17.)

A magány, a földi vágyak legyőzése, a hamis testvérek sötét gyűlöletén aratott győzelem megedzették, kialakították egyéniségét. Elérkezett az isteni gondviseléstől kijelölt idő, hogy a próbálkozások után Benedek igazán mások vezetője legyen. Hiába akart tovább is egyedül élni. Mert különösen a vicovarói eset után érezte Benedek a Sacro Speco későbbi feliratát : «Ki nyugalmat keres lelkének, keresse oly helyen, mint ez a barlang, a magány helyein, mert csak itt beszél az Isten az ember szívéhez». De az Űristen hívó szava, a körülmények kényszerítették, hogy mások élére álljon, másokat vezessen, tanítson az erény, a szerzetesi élet útjain. Most már nemcsak tanításért, útbaigazításért jönnek, hanem körülötte is akarnak élni. Az isteni kegyelem, mely Benedeket arra a hivatásra szemelte ki, hogy a nyugati szerzetesség megszervezője legyen, ellenállhatatlanul sugallta Benedeket, mikor érkezett a kifelé való hatásnak az ideje.

Jó iskola volt Benedeknek a vicovarói eset a kemény megpróbáltatás ellenére is. Sok odaadásba, önmegtagadásba, bensőséges imádságba kerültek ezek az álszerzetesek. Talán vádolta is önmagát az eredménytelenséggel, talán mondta ő is Péterrel : «Uram, a te szavadra megkísérletem megnyerni ezeket az embereket, nem kíméltem magamat, nem rejtettem el igazságodat szívemben, de mint méltatlan és rossz szolga csak a gyűlölet gyümölcseit arattam». De hallhatta az Űr bátorítását is : «Ne legyen neked nehéz ez, támasztok én neked fiaikat, de előbb akartam, hogy tudd meg, milyen nehéz feladat a lelkek vezetése, mennyire nehéz feladatot választott ki az, aki annyi különböző természetű ember élén áll». (Fresnel : St. Benoît, 41. l.) Jó volt ez a tapasztalás a jövőendő apátnak, törvényhozónak. Személyes tapasztalatból köthette lelkére az apátoknak, hogy jól megnézzék,

kit eresztenek a kolostorba. Probate spiritus, si ex Deo sunt — Vizsgáljátok meg a jelentkezőket, vajjon Istentől vannak-e. (Reg. c. LVIII.)

Jönnek azonban a kipróbált lelkek is az olyan vezetés alá, mint Benedeké, kik valóban az Istent keresik, az ígéret fiai, filii promissionis az Írás szavaival élve. Kezdetben valószínűen a barlang körül vájtak maguknak lakást, de hamarosan 12 kolostort építenek szerteséjjel az Anio völgyében és a völgyet alkotó hegyekben. Egy-másután épülnek fel Szent Damján és Kozma, ma Szent Skolasztika kolostora, Szent Kelemen, Az angyal a tó mellett, Szűz Mária, Keresztelő János, Szent Balázs, Szent Mihály, Szent Jeromos, Szent Donát, Az örök élet kolostora. (A kolostorok neveit Mabillon szerint adjuk, ki Angelus de Nuce IX. századi íróra támaszkodik.) A szent barlang fölé később építették a maig is fennálló San Benedetto kolostort. E kolostorok legtöbbjének ma már a helyét is nehéz volna meghatározni.

Az egész telep egy nagy család, melynek a feje, az atyja Benedek, de megvan minden kolostornak a maga előljárója is, ki Benedek irányítása, tekintélye mellett kormányozza 12 főnyi csapatát. Imádsága, tanítása által Benedek a lelke valamennyi kolostornak. A Regula még nincs megírva. Még hosszú időn át kell azt élni, a Szentlélek sugallása mellett sokat kell még elmélkedni rajta, de már a szükséztű forráson át is lehet látni, hogy itt valami új létesül. A régi elemek gondos felhasználása által a nyugati ember egyéniségének megfelelő új életmód van kialakulóban, mely mindenki által elérhető eszményt tűz a szerzetesek elé. A remeteséget, bár nagyon becsüli Benedek (Reg. c. I.), csak azoknak engedi meg, akik már a közös életben megedződtek erre a szigorú életre, maguk is tudják irányítani lelkiéletüket. Valószínűen már itt is ellene van Benedek minden különködésnek, rendkívüliségnek. A külső szigorúság, a keleti szerzetesek sokszor meglepő

önmegtartóztatásai helyébe sokkal mélyebben szántó eszközt, az alázatosságot, az akaratnak az előljáróé alá vetését állította. Tapasztalatok vezethették Benedeket arra, hogy regulájában az imádság mellett a legtöbbet az alázatossággal foglalkozzék, ami értéket ad minden önmegtartóztatásnak, minden kifelé való munkának. Sokoldalú gondja mellett még arra is van gondja, hogy egyeseket maga mellett tartva, külön is előkészítsen arra, hogy ők is majd mások vezetői lehessenek.

Milyen lehetett ezeknek az első szerzeteseknek az élete? A jóakarát hozta őket Benedek köré. Az első buzgóság dolgozott bennük az Isten kegyelmével. Az írott regula helyett az élő regula, Benedek igazgatta azon elvek, azon alapok szerint, melyeket később regulájában megörökített, melyek egy része a különféle országok szerzeteseinél: Egyiptomban, Szíriában, Palesztinában, Galliában már gyakorlatban voltak. Az *Ora et labora*-ban, az imádkozzáll és dolgozzáll jelszavában foglalhatók össze az *instrumenta bonorum operum*: a jócselekedetek eszközei, fajai. Szent Gergely is beszámol a gazdag aratásról, a Regulából is következtethetünk arra, hogy a pius paternek, a kegyes atyának sok öröme telt tanítványjaiban. Az isteni hívó szóra, sokan mondták: *Ecce adsum, íme itt vagyok*. A bevezetés buzdító szavait átjárja a meghatódottság. *Quid dulcius nobis ab hac voce Domini invitantis nos, fratres carissimi* — Mi édesebb nekünk, testvérek, az Úristennek minket hívó szavánál? (Prológ. 48—50.)

A meghatározott időkben, mint a keleti szerzetesek vagy az Appenninek más kolostoraiban élő szerzetesek is, összejöttek a kápolnába, hol imádkozták a zsoltárokat, az Egyház gyakorlatában használt imádságokat. Össze kellett gyülekezniük a lelkiolvasmányra, mert hiszen voltak közöttük, kik nem tudtak olvasni, kódex, könyv se lett volna mindenki számára. A kevésbbé képzetek tanulták az imádságokat. A jártasabbak minden esetre hama-

rabb vehettek részt cselekvőleg a közös imádságban. Nagyön gyakran sereglettek össze bizonyára, hogy az apát tanítását hallgassák. Azután végezték a kolostor fenntartásához szükséges munkát, művelték a földeket, kertészkedtek, már amennyire ezt a talaj megengedte. A mesteremberek a szabad időben folytatták mesterségüket. (Reg. LVII.) A szent apát tapintatos személye igazgatta a kisdud nyáját bölcsességgel, mértéktartással, mint regulájában a végső megfogalmazásnál mondja majd: «A tapintatnak, az erények legfőbbjének tanulságait követve, mindent úgy igazgasson, hogy az erősek még többet kívánjanak, a gyöngék pedig vissza ne riadjanak.» (Reg. c. LXIV.)

A szerzetesek mintaszerű élete, Benedek csodatevő személyisége nagy hírnevet szerzett a subiacói telepnek. Jönnek már nemcsak a környékből, hanem Rómából is. Eleinte bizonyára nagy ujság volt annak a megállapítása, hogy körükből évekkel azelőtt eltűnt ifjú feltűnt Tivoli és Subiacó környékén, csodáival, bölcs lelki vezetésével az emberek szép számát vonzza maga köré. Viszi őket a kíváncsiság, de viszi őket a tanulniakadás, a vigasztalás keresése. A római előkelők közül sokan jönnek, hogy beszélgethessenek vele lelkiekről. De jönnek olyanok is, kik ott maradnak, mások elhozzák fiaikat, mint Equitius és Tertullus patriciusok, kik közül Equitius Maurust, Benedek későbbi jobbkezeit, Tertullus Placidust, szentünk másik kedves, fogékony tanítványát hozta. Egyelőre a tiszteletreméltó apát oldalánál növekednek, mint József és Benjamin Jákob mellett. Benedek az ő ártatlanságukkal erősíti imádságának erejét, mikor arról van szó, hogy egy megkísértett szerzetes állhatatosságát (Dialog. II, 4) vagy a kolostornak szükséges forrás kibuggyanását kieszközölje (Dialog. II, 5). A jámbor hagyomány e két kedves tanítványhoz fűzi Benedek egyik csodáját, mit Szent Gergely felemlít, mi sem mel-

lőzhetünk el. A kis Placid a kolostor területén levő hegyi tóhoz ment vízért. Amint lehajolt, hogy merítsen, elvesztette az egyensúlyt és korsójával együtt a vízbe esett. Benedek, ki cellájában volt, hirtelen látomással tudatára jut az esetnek, küldi Maurust, hogy mentse ki Placidust. Maurus rohan, meglátja a kis fuldoklót, akit már az ár a másik part felé sodort. Anélkül, hogy meglassítaná futását, a tóba veti magát. És íme, csodák csodája, jegyzi meg Szent Gergely, amit Szent Péter óta nem láttak, Maurus a vizen jár, anélkül, hogy elmerülne. Megragadja Placidot hajánál fogva és viszi Benedekhez. Nagy az öröm, a hálaadás. A legjobban csodálkozik Placid. Azt hittem, mondja, hogy engem Benedek atya mentett ki, mert az ő ruháját láttam fejem fölött lebegni (Dialog. II, 7). Maurus mentette meg Placidot, de Szent Benedek érdeme által.

És az ily esetek Szent Gergely szerint nem elszigeteltek. Benedek hitének, az imádság erejében vetett bizalmának, Isten különös kegyelmének a jelét láthatták gyakran az első tanítványok. Egy-kettő csak, mi fennmaradt. Nehéz lenne ma már eldönteni, hogy sok esetben az Istenben vetett bizalommal egyesült kitartás hozta-e meg a gyümölcsöt vagy a csoda, mint a forrás-fakasztásnál. Annyi biztos, hogy ma is, ebben a hideg korban is, sokan nagy eredményeket érnek el azzal, hogy minden ügyüket az Úr Jézus elé viszik, Tőle kérnek sugallatokat. A mai korban is áll a zsoltáros szava: Csodálatosan vezet engem a te jobbod (Zsolt. 44). Csak az a baj, hogy nagyon sok imádság után elmondhatná az Úr Jézus a szemrehányó szót: Usque modo non petistis — Eddig még nem kértetek. (Ján. XVI, 24.)

A Subiacó körül alapított kolostorok közül három hegyre került, hol nem volt víz. A meredek hegyoldalba való járkálás a vízért, nagyon terhes volt a szerzeteseknek. A nehézségektől megrettenve összebeszélnek, hogy

kéri Benedeket, helyezze át más helyre kezdetleges kolostorukat. Benedek szelíden fogadja őket. Éjjel azonban Placid kíséretében fölment a kérdéses hegyre. Sokáig imádkozott. Imádság után három követ egymásra helyezett. Erről az éjjeli látogatásról Placid kivételével senki se tudott. Másnap a testvérek újra jelentkeznek kérésükkel. Menjetek, mondta nekik, ássatok a hegyen. Ahol három követ láttok egymás felett, ott találtok vizet. A szerzetesek, kik már ismerték az engedelmesség értékét, nem haboztak, munkához láttak. Alig ástak valamit, bőséges forrásra találtak, mely még Szent Gergely korában is folydogált az Anióba és napjainkban is még mint gyöngye erecske létezik. In virtute sanctae obedientiae — A szent engedelmesség nevében! Mennyire megértették ezek a szerzetesek a mester tanítását a nehéz, sokszor lehetetlennek látszó parancsok teljesítéséről. Mennyire szemük előtt állott a Regula tanítása. Ha valamelyik testvérnek nehéz vagy lehetetlen dolgot parancsolnak . . . szeretetből bízva az Úristen segítségében, engedelmeskedjék. (Reg. LVIII.) Az Istenben való bizalomnak, az emberi lélek ismeretének milyen mértékéről tanuskodnak ezek a sorok. Szent Benedek semmiképpen se akarja szerzeteseire ráerőszakolni az engedelmességnek azon egyébként tiszteletreméltó és épületes — virtuóz fokát, melyet a keleti szerzeteseknél látunk, de tisztában van az emberi gyöngeséggel, kislelkűséggel, mely olyan hamar lehetetlennek nyilvánít valami nehezebb feladatot, elfelejtí, hogy az Úristen állapotbeli kötelességeink elvégzéséhez is bőséges kegyelmet ad, ha nem állítunk elébe akadályt. A szíves, lendülettel végzett munka elől az Úristen eltávolítja az akadályt. Hányszor ismétlődik meg a sírhoz menő szent asszonyok esete: Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti — Ki hengeríti el nekünk a követ a sírbolt ajtajáról? De nem fordulnak vissza és a nehéz, hatalmas sziklát már elhengerítve találják.

Benedek csodatevő erejében való hitet fokozta egy másik esemény is, mely minket különösen érdekel, mert bizonyosság arra, hogy a kolostorokban igazán megvalósították Szent Pál mondását: Nincs különbség szolga és szabad között. (Gal. III, 28.) A Regula is nyomatékosan hangsúlyozza a szabad és szolga közötti egyenlőséget. Annak, aki a szolgaságból jön a kolostorba, ne helyeztessék elébe a szabad . . . , mert akár szolga, akár szabad, Krisztusban mindnyájan egyek vagyunk, és egy Úr alatt a szolgaságnak egyenlő terhét viseljük. (Reg. II.) (A szabad és rabszolga közötti egyenlőségre lásd még Szent Ágoston: De labore monachorum, cc. XXII, XXV.)

Egyik nap Benedek kolostorában egy gót jelentkezett a felvételre. Egyszerű, tanulatlan ember benyomását kelthette. Szent Gergely szerint Benedek szívesen fogadta, mert hisz az ő kolostorában nincs personarum acceptio — személyválogatás (Reg. II.), a fő önála, hogy az illető valóban az Istent keresse. Amint egyszer ez a gót a tó partján dolgozik baltájával, hogy a bokrok helyett kertnek készítsen helyet, hirtelen kiesik kezéből a használt alkalmatosság és a vízbe esik. A tó mély lévén, nem tudja kivenni fejszáját. Szomorúan megy Benedekhez jelenteni az esetet és várja a feddést. (Szent Benedek átvette a régi szerzetesi hagyományt, mely szerint a szerzetesnek, ha valami kárt okozott, még ha önkénytelenül történt is ez, vádolnia kellett magát az okozott kárért. Cass. Inst. IV, 16; Reg. Pachomii 125, 131.) Benedek meghallva az esetet, a tóhoz megy. Kiveszi a gót kezéből a fejsze nyelét, a vízbe ereszti. A fejsze a vízből felemelkedik és a nyélbe illeszkedik. A szent átnyújtja a gótnak e szavakkal: dolgozz és ne légy szomorú. (Dialog. II, 6.) Az idők távolából nehéz lenne eldönteni, hogy ezek a csodák megállják-e úgy a kritikát, mint azok, melyeket az Egyház a szenttéavatásnál

elfogad, annyi azonban bizonyos, hogy ezek az esetek mind olyanok, melyek szentünk Istenben való nagy bizalmát és a felebarát iránt való nagy szeretetét bizonyítják.

A gót felvétele már előre jelzi azt az időt, mikor Szent Benedek műve majd terebélyes fává növekszik. Jönnek az idegenek, a lenézett barbárok, németek, frankok, angolszászok. Nemzeti rendekké alakítják át a kolostorokat. Lesznek a régi kultúra új, erős, friss hordozói, adják Európa új népeinek az apostolokat.

Körülbelül harminc éve volt már, hogy a szent pátriárka a subiacói hegyoldalon lakott. Műve már sudár fává szökkent. De az isteni hívó szó, mely őt ösztökelte, hajtotta Rómából Enfidébe, Enfidéből Subiacóba, újra hallatszott: Menj ki földedről... menj arra a földre, melyet mutatok neked.

A Gondviselés olyan formát választott ez alkalommal, mely egyúttal megpróbáltatás is volt. Esztelen üldözés készítette Benedeket az új vándorlásra. A gonosz lélek eszköze Florentius nevű pap volt, aki az irigységtől tüzelve, nehezen szívelhette Benedek növekvő hatását. Mily gyakori ez a szentek, de még a tökéletesség ily magas fokán nem álló, jóratörekvő emberek életében is, hogy legszentebb törekvéseikben gáncsolják el őket. Florentius is, Szent Gergely szavai szerint: Benedek erkölcsének dicsőségére vágyott, de dicséretreméltó életét nem akarta gyakorolni. (Dialog. II, 8.) Nem volt előtte semmi eszköz se elég aljas, hogy meg ne próbálja. Mérgezett kenyeret küldött szentünknek, de ezt ő isteni sugallat következtében megérezte, megparancsolta az étkezés idejében szokás szerint megjelenő hollónak, hogy vigye olyan helyre, hol ember kezébe nem kerülhet.

Florentius nem ölhette meg Benedek testét, tanítványainak a lelkét akarta megölni. Csábítókat küld fiatal tanítványainak izgatására a kolostor kertjébe. Benedek

elhatározza, hogy kitér ellenségének útjából. Miután gondoskodott kolostorairól, megbízható előjárókat adva nekik, elég erőseknek ítélte őket, elhatározza az elköltözést.

Már útban van Monte Cassino felé, mikor visszamaradt fiai sietve utána küldik egyik társukat a hírrrel, hogy ellensége váratlan halállal kimúlt, nincsen ok az elköltözésre, menjen vissza. A szent szelíden megdorgálja a hírnököt, kinél az ellenség halála fölötti káröröm volt érezhető, azután folytatta útját új otthona felé, hogy pátriárkai hivatását betöltse. A sátán azt hitte, hogy Benedeket elűzve, halálos csapást mér művére is. Pedig ez a megpróbáltatás csak eszköz volt az Úristen kezében, hogy Benedek nagy művének elterjedéséhez újabb lendületet adjon. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* — Akik az Istent szeretik, azoknak minden javukra válik. (Róm. VIII, 28.) Ez különben az isteni Gondviselés törvénye, a kereszt misztériuma a kálvária óta.¹

* * *

Pontos évszámot erre a vándorlásra nézve nem tudunk. Az 529-es évszám csak megközelítő adat, mely Szent Placid apokrifnak bizonyult legendájára támaszkodik. De ez esetleg mégis támaszkodik valamelyes tradícióra, hagyományra. Benedek ekkor körülbelül ötvenéves volt. Subiacó keskeny völgyéből átmenve Campania széles horizontú vidékére, a szent pátriárka is átment pályájának egyik szakából a másikba, a formálás, az alakítás, az előkészület korszakából a teremtő tevékenység korszakába. Az életrajz lezárva a subiacói korszakot, mielőtt elkezdené életének új szakát, összefoglalja Benedek

¹ Florentius Szent Gergely egyik diakonusának volt a nagyatyja. *Vicinae ecclesiae presbyter, Florentius nomine, huius nostri diaconi avus. Dialog. II, 8.* Ami azt mutatja, hogy Szent Gergely nem légből kapott dolgokat ír le.

természetfölötti kiválóságait, hogy megmutassa, mennyire hivatott a nagy mű folytatására, befejezésére. Vízet fakasztott a sziklából, mint Mózes, Elizeushoz hasonlóan szavára a vas a vízből felemelkedett. Imádságára tanítványa Péterként a vizen járt. A holló engedelmissége Illést juttatja eszünkbe. Az ellenség halálán érzett szomorúság Dávidra emlékeztet. Szóval az életrajzíró kifejezése szerint omnium iustorum spiritu repletus fuit — minden igazak lelkével volt telve.

Subiacóban tanulmányozta Benedek az akkor létező rendszabályokat és kipróbálta az embereket, Monte Cassinón az új életforma szabályait fogja összeállítani, szerves egységbe foglalni az aszkézisnek és a különböző kolostori szokásoknak rendjét. De főképp az eddigi vezetőknél sokkal nagyobb pedagógiai tehetséggel tanítványai lelkébe önti azt a szellemet, mely őt magát lelkesítette és ezáltal a Regula körül meg tudja teremteni azt az élő tradíciót, hagyományt, mely nélkül a legtudósabb, legkörültekintőbb szerzetesi szabályok is holt betűk maradnak.

Benedek tehát folytatta útját annak ellenére is, hogy az, aki miatt vándorbotot fogott kezébe, meghalt. Bizonyosan adományozás folytán került Monte Cassino a szerzetesek kezébe, meghívás folytán határozták el a letelepedést.¹

Most, hogy Florentius gyűlölködése gáncsot vetett Benedeknek, elhatározta, hogy maga megy az új kolostor megszervezésére és így kitér az üldöző útjából. Az isteni Gondviselés Monte Cassinót jelölve ki a nyugati szerzetesség bölcsőjéül, így mutatta meg neki a földet, melyet működése színhelyéül újra kijelölt. Baronius szerint Szent Benedekre nagy hivatás várt új állomás-

¹ Régi hagyomány szerint az adományozó Tertullus, Placid atyja volt. L. Tosti Szent Benedek életrajzában bizonyítékokat hoz fel ezen állítás igazolására. L. francia fordítás, 180. l.

helyén. «Annak oka, hogy Krisztus atlétája csodálatos módon Cassino hegyére hivatott, az a harc volt, melyet neki itt a sátán hatalma ellen kezdenie kellett. Mert nem tudom az aluszékony püspökök milyen gondatlansága következtében történt, hogy a bálványimádás, mely az egész keresztény világon szélteben-hosszában kiveszett, ezen a hegyen még erős gyökerekkel fennállott.» (Baronius Annal. ad an. 529.)

Milyen utat követett Benedek, arról a források nem szólnak. Feltehető, hogy a legrövidebbet. Alatri, Sora, Arpino, Atina városok mellett elhaladva délnek tartott az Appeninek nyugati lejtőjén elhúzódó Abruzzók mentén. Miután kiértek a síkságra és elhagyták Szabinumot, a termékeny Campániában folytatták útjukat és két-három napi út után megérkeztek a Garigliano síkságból, majd 500 méterre kiemelkedő Monte Cassinóba, hogy azt a szerzetesség Sinai hegyévé tegyék. Márk szerzetes, ki még Szent Benedek életében lépett a kolostorba, a Szent Benedek tiszteletére írt költeményben azt írja :

Per deserta tibi dux, via Christus erat,
Namque duos iuvenes bivium perduxit ad omne,
Qui te firmarent quod sequer iter.

(Az elhagyatott utakon Krisztus volt a vezéred, mert a választutakon mindenütt ifjak alakjában két angyal mutatta a követendő utat.)

Ha eltekintünk is a szent rendalapítóért lelkesedő költő-szerzetes költői kifejezéseitől, az biztos, hogy Benedek megtelepedése Monte Cassinón gondviselészerű volt, mert a nyugati szerzetesség ott kapta azt a formát, mely az egyéni életszentségnek kiszámíthatatlanul értékes lehetőségeit nyitotta meg, az Egyháznak, az emberi művelődésnek pedig felértékelhetetlen szolgálatokat nyújtott.

Monte Cassino.

XX. SZÁZAD embere is csak megilletődve állhat meg a nyugati szerzetesség bölcseje, Sinai hegye előtt. Szent Benedek egy nagy fiának szavai szerint: Ez a ház a törvényhozó Sinaihoz hasonló... Innen eredt a törvény, mely a lelkeket az ég felé vonja és elterjedve, századokon át árasztotta szét világosságát a földön (Haec domus est similis Sinai sacra iura ferenti. Lex hinc exivit, mentes, quae ducit ab imis... Et vulgata dedit lumen per climata secli. III. Viktor pápa. (Leo Ostiensis Chron Cassin. 22.1.). A hegytől nyugatra elterülő síkságot később Terra di lavoronak, a munka földjének nevezték el. A vele szemben elterülő hegy pedig a legmunkásabb férfiaknak a bölcsője lett, kiket ismer a világtörténelem. Itt épült fel az otthon, melynek szelleme neveli az Európát megtérítő, civilizáló névtelen hősök megszámlálhatatlan seregét. «Azt bizton és bátran lehet állítani, hogy az egész keresztény földkerekségen nem volt kolostor, mely olyan sok, életszentség és tudomány által kitűnő férfiút nevelt volna, melyből annyian hívtak volna meg az apostoli szék vezérletére. Úgy, hogy el lehet mondani, hogy szent egyházfőknek valóságos nevelő iskolája volt (Baronius. Annal. ad 716).

A hegyoldalon volt a régi híres Cassinum városa, ma San Germano, melyet a gótok néhány évvel Benedek megérkezése előtt elpusztítottak. A városnak régen püspöke is volt, kik közül Severus 483-ban a római zsinaton is jelen volt. Benedek megérkezésekor azonban ügylátszik a virágzó keresztény életből nem sok maradt

fenn, mert Szent Gergelynél olvassuk, hogy a vidék a pogányságba merült. Valószínűen a gótok pusztítása következtében.

Elhagyva Cassinum városát, a hegyoldalban Venus-nak szentelt ligetet találtak a vándorok, fönt a hegyen pedig az arxban Apolló templomát. Az új tulajdonosok megkezdik a munkát. Apolló oltárát ledöntik, a Vénusz-nak szentelt ligetet kiirtják vagy felgyujtják, természetesen a használható faanyagot felhasználják a kolostor építéséhez. Gyorsan emelkedik a hegyen épülő város, a civitas super montem posita. Apolló tiszteletét felváltja Szent Mártonnak, a mai Franciaország apostolának tisztelete, aki egyik előfutára volt a nyugati szerzetességnek. A hegy legmagasabb pontján lévő pogány oltár helyébe pedig Keresztelő Szent János tiszteletére emelnek kápolnát a szerzetesek.

Az Istentisztelet helyeinek felépítése után megkezdődik a kolostor felépítése Szent Márton egyháza körül. Milyen volt Szent Benedek e nagyhírű kolostorának terve, nem tudjuk. Szent Gergely kevés adatát Benedek rendjének késői fia, a tudós maredsous-i szerzetes, Germain Morin kutatásai igazolták (*La topographie ancienne du Mont-Cassin*). Annyi biztos, hogy Monte Cassino építése modell lesz a kolostorepítésben, de új fejezetet nyit meg az építészet terén is. (Mihályi Ernő: Szent Benedek törvénykönyvének hatása a művészetekre. Pannonhalmi Szemle 1929. évf. 1. sz.) A Regula 66. fejezete beszél arról, hogyan kell a kolostort építeni. «A kolostort lehetőleg úgy kell építeni, hogy lehetőleg mindennemű szükségletet, minők a víz, malom, sütőműhely és kert, a kolostor falain belül lehessen gyakorolni, hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint bolyonganiok, mert ez lelküknek éppen nem válik üdvére». Tehát a kolostornak önmagában elégségesnek kell lennie.

Az építőmester valószínűen Szent Benedek volt, amit

következtethetünk abból, amit Szent Gergely Terracina alapításáról mond. Benedek ugyanis néhány szerzetest a kijelölt apát és prior vezetése mellett elküldött, hogy a Terracinában felajánlott területen kolostort építsenek. Menjetek, mondotta nekik, majd egyik napon utánatok megyek és kijelölöm a helyet a kápolna, az ebédlő, a vendégek és egyéb szükséges épületek számára. A szerzetesek megérkezve, várják Benedeket. A jelzett nap előtt való éjjel Benedek álomban megjelenik az apátnak és a perjelnek. Mindkettőnek ugyanazon módon leírja a szükséges épületek helyét. Ezek reggel elmondják egymásnak azonos álmukat, de mégse mernek rája hagyatkozni, hanem amint a nap eltelt várakozásban, és Benedek nem érkezett meg, szomorúan visszatérnek Cassinóba és szemrehányóan mondják Benedeknek: Várakoztunk rád, amint megígérted, de nem jöttél. Miért mondjátok ezt, mondja Benedek, hát nem jelentem meg álmotokban és nem jelöltem ki a szükséges helyeket? Menjetek és amint hallottátok, úgy építsetek meg minden egyes hajlékot. (Dialog. II, 21.)

Tehát Monte-Cassinón is Benedeknek kellett a tervezőnek lennie. A testvérek szorgalmasan láttak a munkához, ami nem kis feladat lehetett a magas sziklahegyen megfelelő eszközök nélkül és nem a cézárok, a konzulok rabszolga seregével építő szerzeteseknek. A kolostort a régi fellegrvár falain belül építették fel, annak anyagát felhasználva. Sokszor nagy nehézséget okozhatott a szerzeteseknek a köveknek kifejtése a régi ciklopszfalakból. Jöttek a nehézségek a dolog természetéből, de jöttek Szent Gergely előadása szerint a sátán agyarkodásából is. Szent Gergely több esetet említ fel, melyek a közhit szerint a sátán munkái voltak. Az életrajz szerint Benedek csak helyet, nem pedig ellenséget cserélt. (Locum non hostem mutavit, Dialog. II, 8.) Mennyi alapja volt ezeknek az eseteknek, eldönteni nem tudjuk, de lehet-

ségesek. Gondoljunk csak arra, hogy Szent Pál is óv a sátán ellen (Eph. 6, 11—12.) és nem is olyan régen, az ars-i plébános életében is voltak ilyen jelenségek. A Szent Gergely-féle életrajzban előforduló esetekre a leghelyesebb Germain Morin véleményét elfogadni: «Ez olyan anyag, amelyről legjobb elvileg nem nyilatkozni. A dolog eldöntését az Úristenre kell hagynunk (C'est là une matière, sur laquelle en principe, il vaut mieux ne pas se prononcer. C'est chose à laisser à Dieu. Revue Bénédictine, Bulletin d'ancienne littérature chrétienne, 39. l. 1922).

Azonban azzal a határozottsággal, szívóssággal, mely a rómaiak köztudat szerint jellemezte, azzal a határtalan bizalommal Isten segítségében, mely Benedek egész életén végigvonul, regulájának majdnem minden lapján megnyilatkozik, a szent pátriárka és szerzetesei legyőztek minden nehézséget, a kolostor falai emelkednek, hamarosan elkészül a kápolna és egyéb legszükségesebb épületek, alkalmasak a beköltözésre. A közös szerzetesi élet folyhat úgy, mint Subiacóba, legfőljebb azzal a változással, amit Benedek a lelkivezetés terén szerzett sok tapasztalata és a változott viszonyok következtében elrendelt.

A földi lakóház mellett azonban a lelkiéletnek is szilárd alapot kell vetni. Míg Benedek él, nincs aggodalomra ok, az istenszolgálat iskolája, melynek megalapításán immár több mint 30 éve dolgozik, az ő bölcs, odaadó és tapintatos vezetése mellett jól működik. A lelkek valóban az Istent keresik. De gondoskodni kell a jövőről is, szilárd alapot kell vetni, melyet sem vihar, sem árvíz meg nem dönt (Reg. Prolog.), melynek keretei között folyhat a munka, lehet haladás, virágzás. És Szent Benedek 30 évi elmélkedés, személyes tapasztalás és sok tanulás után megírja Reguláját, mely már több mint másfél ezredév óta állandóan irányítja a tökéletességre

törekvők ezreit. Szent Pállal, legtöbbször idézett apostolával, elmondhatja ő is : Mint bölcs építőmester alapot vetettem, más pedig épít arra : de kiki lássa, mit épít azon (I. Kor. III, 10.) «Ez a regula a törvényhozó művészetnek valóságos remeke. Kiváló tökéletessége, egyszerűsége és alkalmazkodása által.» (Duden : Gregory the great, I. 115. l.) Szent Benedekig Nyugaton voltak szerzetesi szokások, voltak szerzetesek, de nem volt igazi, szerzetesi életet valóban szabályozó törvénykönyv. Szent Benedek jelentősége abban áll, hogy ezt a hiányt észrevette és pótolta regulájával.

Benedek kormányzó, törvényhozó fajból származott. Ezt az örökséget a lelkiélet mestereinek tanulmányozása, személyes önfegyelmezés, a mások vezetéséből és a körülményekből szerzett tapasztalatok erősítették. Ezeknek az elemeknek összeolvadása, segítve az isteni kegyelemtől adta reguláját, melyben minden addigi szerzetesi élet végződik, minden későbbi szerzetesi kiindul. Bossuet szerint : Ez a regula a keresztény tanítás kivonata, csodálatos és tudós összefoglalása az evangéliumnak, az egyházatyák tanításának és a lelki tökéletesedésre vonatkozó szabályoknak. Nagyszerűen egyesíti magában az okosságot, az egyszerűséget, az alázatosságot és lelkierőt, a szigorúságot és szelidséget, a szabadságot és függést. Benne a büntetésnek megvan a háttérzottsága, az elnézésnek a megnyerő ereje, a parancsnak az erélyessége, az engedelmességnek a megnyugvása, a hallgatásban a méltóság, a beszédben a kedvesség, az erélyben látszik a tapasztalat, a gyöngeség számára megvan a támasz. (Bossuet : Panegyrique de St. Benoît).

Ez a regula alkalmas lesz arra, hogy fegyelmezzon, szabályozzon annyi szétszórt erőt, jóakaratot s így a szerzetesi intézménynek, mely már Nyugaton hanyatlóban volt, új, erőteljes lökést adjon. Az Egyház azután a szerzetességben így megszervezett, összegyűjtött ener-

giát majd szolgálatába állíthatja és indulhat velük a föld, a társadalom és a lelkek megnyerésére. Megkezdhetik a föld feltörését ott, ahol a földművesmunkát nem ismerik, a munkált talajjal röghöz köthetik a még meg nem telepedett népeket, a tudománnyal, igehirdetéssel pedig átalakíthatják a lelkeket. S mindezek mellett marad a Benedek által alapított szerzetesség az istenszolgálat iskolája — a schola dominici servitii.

Szent Gergely életrajzában azt mondja: Ha valaki meg akarja alaposabban ismerni a szent rendalapító életét és erkölcsait, regulájából minden cselekedetét megismerheti, mert a szent ember sohase tudott másképp tanítani, mint ahogy élt.¹

Mi is ahelyett, hogy az életrajz eseménysorozatát tárgyalnók, foglalkozunk regulájának ismertetésével, hogy ennek tanításán át láthassunk a szent rendalapító egyéniségét és érthessük meg csodálatos hatását.

¹ Cuius si quis velit subtilius mores vitamque cognoscere, potest in eadem institutione regulae omnes magisterii illius actus invenire: quia sanctus vir nullo modo potuit aliter docere quam vixit. Dialog. II, 36.

A Regula.

KERESZTÉNY világ 1929-ben ünnepelte Monte-Cassino alapításának és a Regula írásának 14 évszázados jubileumát. Cassino alapítására nézve az évszám megközelítő pontossággal el is fogadható. Mabillon okfejtése (*Annales B. I.*, 48—54.) és a hagyomány emellett szól, de a Regula írásának időpontjára nézve Cuthbert Butlerrel (*Monachisme Bénédictine*, 172. l.) csak azt mondhatjuk: Azt kell elfogadnunk, hogy a Regulát Benedek Monte-Cassinón írta élte vége felé, mikor már elérte a lelkiezésben való bölcseségnek és a kormányzásban való tapasztalatoknak érettségét.¹

Mindenesetre az 529-es évszám szimbólikus jelentőségű. Ebben az évben csukták be Jusztinián császár parancsára Athénben a már egészen terméktelen, szöfecsérlő pogány bölcséleti főiskolát. Ebben az évben épül fel Monte-Cassino, honnan sarjadjik ki az az intézmény, mely a diadalmaskodó keresztény művelődésnek egyik főhordozója lett.

Mi volt a célja Szent Benedeknek regulája megírásával? Hiszen, amint láttuk, a Szent Benedek korában már több mint 200 éves szerzetességnek megvoltak a maga

¹ Dom Chapman merész következtetéseit és dátumait a nagy erudíció ellenére se tudjuk elfogadni. Ő a következő dátumokat állapítja meg: Születés: 480, Rómából távozás: 496, Montecassinó alapítása: 520, a Regula írása: 526, Szent Benedek halála: 553—555. L. Chapman: *The Date of St. Benedict a St. Benedict and the sixth century c.* művében. Hasonlóképp nem fogadható el a nagytudományú szerzőnek azon állítása, hogy Szent Benedek reguláját Hormisdas pápa felszólítására írta volna. U. o.

elmélet-szabályzat írói. Az Egyház legkiválóbbjai, mint Szent Jeromos, Szent Ágoston, Szent Pachomius, Szent Vazul stb. szabályzatokat írtak. Szent Vazulé, Szent Ágostoné máig is az úgynevezett őszregulák közé tartoznak, melyeknek szövegén változtatni nem szabad. S ha az idők folyása új követelményekkel lép fel, csak úgynevezett konstitúciókat, statutumokat lehet hozzájuk kapcsolni, mint van ez jelenleg is a Benedek-rend valamennyi kongregációjában. Volt-e tehát szükség annyi szerzetesi szabály után újra is? Szent Benedek regulája nem csak egy-e a sok közül, melyek e korban keletkeztek, de ennek megvolt az a szerencséje, mint néhány rosszindulatú tudós állítja, hogy Szent Gergely pápa szeme megakadt rajta?¹

Nem! A korabeli regulákkal és szerzetesi szabályokkal való futólagos összevetés is meggyőzhet bárkit, hogy Szent Benedek műve egészen más természetű, a szerzetesség történetében korszakot alkotó munka, méltán megérdemelte, hogy évszázadokon keresztül egyedüli szabályzata legyen a nyugati szerzetességnek. A korabeli regulák rövidek, hiányosak, néha csak néhány lapra terjedő elsorolások, szentenciák, általánosságban mozognak, az egész szerzeteséletet szabályozó alapelvek és részletek összesége, nincs meg bennük. Erről bárki meggyőződhetik, ha egy-két pillantást vet a Migne-féle S. P. Benedicti Regula Commentata végéhez függesztett különféle regulákba. (Mgne : P. L. 66.) A nagy kezdeményezők közül Pachomius szabályai csak tiltó rendelkezéseket tartalmaznak. Még Szent Vazulnak a szabályai is nagyon elmaradnak használhatóság dolgában Szent Benedeké mögött. Szent Vazul reguláiban számtalan fejezet a vallásos irodalom egy-egy remeke, de inkább

¹ Pl. Grützmacher : Die Bedeutung Benedikts von Nursia und seiner Regel in der Geschichte des Mönchtums.

lelkiolvasmány, mint a szerzetesi élet minden körére kiterjedő törvénykönyv.

Ezzel szemben Szent Benedek regulája igazi törvénykönyv, a római törvényhozó szellemnek mintegy utolsó remeke, melynek már tömör, határozott, világos stílusa is a törvényhozás nyelvére emlékeztet. Határozottsága, szabatosága az energiának, az elhatározásnak az emberét mutatja. Szent Benedek a keleti szerzetesség hagyományait átalakította, életképpé tette művében s ezzel évezredekre szóló törvénykönyvet nyújtott a tökéletességre törekvőknek. Megtaláljuk ebben a regulában a lelkiélet nagy mestereinek, a szerzetesi élet kezdeményezőinek hatását. Rufinus, Cassianus művei, az atyák mondasai (*Sententiae patrum*), Pachomius, Szent Vazul. Makárius, Szent Ágoston, Szent Jeromos hatása, nyomai felfedezhetők ebben a regulában, de Szent Benedek a régi elemeket úgy átalakította, egyeztette, a szükségletekhez és a nyugati viszonyokhoz alkalmazta, hogy olyan szabálykönyvet alkotott, mely korszakot jelentett a szerzetesség történetében.

Nagyon hibás útra térne, ki az eredetiség hiányát keresné abban, hogy Szent Benedek regulájában más írók hatása nagyon is megtalálható. A Regula nem önálló irodalmi műnek készült, hanem összefoglalta, kodifikálta egy már 200 éven át virágzó intézmény szabályait, szokásait. A rövid, kijelentő mondatokban írt fejezetekben érzik az összefoglalónak, a kodifikátornak a lelke, rövid megokolásaiban ott az átérzés. Az egyéniség lelke ott lüktet még a legszárazabbnak vélt részletekben is, még ott is, ahol a legtöbb átvétel van a korabeli vagy előző regulákból, szerzetesi szokásokból. Van azonban benne olyan részlet, mely az ő legszemélyesebb műve, valóságos remekmű. Ez a rész az apátról szóló két fejezet (Reg. c. II, LXIV). Butler szavaival élve Szent Benedek regulája valóságos törvénykönyv, míg

azokról a szabályokról, melyek az övét megelőzték, egyről se lehetne ezt elmondani. Ezt a tulajdonságát kétségkívül a római szellemnek és szerzője tehetségének köszöni.¹

Ez a regula nemcsak összeegyeztetése volt a régi és korabeli reguláknak, nemcsak kodifikációja volt a gyakorlatnak, hanem új elemeket is hozott a szerzetességbe. Először egészen szakított a szerzetességnek Szent Antal és Pachomius-féle remete- vagy félig remetefajával, másrészt két nagy újítást hozott be, melyek művének biztosították a maradandóságot. Ez a két elem az állandóság fogalma (*stabilitas in congregatione*) és az egész törvényhozáson végigvonuló mértéktartás, diszkrécio. Sok kezdeményezés törött le Szent Benedek koráig az állandóság, a *stabilitas* hiánya miatt. Sok szerzetes többször cserélt kolostort, ami által éppen azok az eredmények voltak veszélyeztetve, amik a szerzetesi élet alapjait alkotják (engedelmesség, állhatatosság). Szent Benedek kötelezte a szerzetest arra, hogy élte végéig ugyanabban a kolostorban maradjon. Ő volt az első, ki a szerzetesi fogalmakat behozta.

A diszkrécio, a mértéktartás a másik erőssége Szent Benedek regulájának. Már Szent Gergely azt írja: Az Isten embere . . . a tanítás ékesszólásában is nem közönségesen fénylett. Mert megírta a szerzetesek számára mértéktartásban kiváló, ékesszóló reguláját (*Dialog. II, 36.*). A Regulán végigvonuló elv, hogy a túlzó szigorúság nem irányíthatja az egész közösség életét. Azért minden rendelkezését úgy állapítja meg, hogy az erősek még többet kívánjanak, a gyöngék vissza ne riadjanak (*Reg. LXIV*). Egy bizonyos fokig mindenkinek el kell érkeznie, de azonfelül mindenki törekedjék a lehető legmagasabb tökéletesség elérésére. A Szent Vazul által már szelídített

¹ Le monachisme bénédictin. 174 l.

szerzetesi szabályokat tehát Szent Benedek még jobban szelídítette, a nyugati ember egyéniségéhez és az éghajlat követelményeihez alkalmazta. Gyakorlati érzéssel meglátta, hogy a keleti szokásokból mi egyeztethető össze a nyugati körülményekkel. Ebben a regulában minden mérsékelve van, mert megfogalmazója hosszú személyes gyakorlat és másokkal való tapasztalás után megfontolva szerkesztette meg. Ezzel a regulával a szerzetesség túléli a római birodalom bukását, az Egyház szolgálatába állíthatja és küldheti a pogány népek megtérítésére.

A Regulának fejezetei valószínűen lassan, egymás után készültek. A kolostorban éltek a keleti és nyugati szerzetesi hagyományok Szent Benedektől kiegészítve, magyarázva. Amint azután az ihlet ösztönözte, és már kialakult egy-egy kérdésről Benedek véleménye, írásba foglalta egy-egy fejezet anyagát. Így érthető meg az amit a tudósok két szerkesztésből magyaráznak, hogy a LXVI-ik fejezet végén az a benyomásunk, mintha a Regula be lenne fejezve, pedig utána még hét fejezet van. Innen magyarázható meg az is, hogy mint irodalmi műnek nincs meg a szerves szerkezete, mely a részek után várható lehetne. Minden tervszerűséget megkísérlő felosztásnak meg van a maga gyengéje, keresett és erőltetett. Még a legelfogadhatóbb az a nézet, hogy a műve megírásában önként adódó gyakorlati összefüggések szerint rendezi el anyagát.¹ Mi is gyakorlati szempontból osztjuk fel a Regulát, elfogadva Paul Renaudin clervaux-i apát felosztását. Ennek alapján a Regulát a következő részekre osztjuk fel: 1. a szerzetesi társadalom, 2. aszkézis, 3. imádság, 4. munka, 5. a kolostor igazgatása, 6. javítás és büntetés, 7. külső dolgok.

¹ Kúhár Flórián : A Regula mint törvénykönyv, Pannonhalmi Sz. 1929, I. sz.

Az első csoport, a szerzetesi társadalomról szóló csoport beszél a szerzetesek felosztásáról (Reg. c. I.), az apátban szükséges tulajdonságokról (c. II.), az apátválasztásról (c. LXIV.), a társakat meg kell hívni a tanácskozásra (c. III.), a kolostor dékánjai (c. XXI.), a kolostor perjele (c. LXV.), a testület sorrendje (c. LXIII.), a kolostor áldozópapjai (c. LXII.), a kolostorban senki se merészelje védeni rendtársát (c. LXIX.), senki se merészelje rendtársát bántalmazni (c. LXX.), a rendtagok felvételének módja (c. LVIII.), azokról az áldozópapokról, kik a kolostorba szeretnének belépni (c. LX.), a nemesek vagy szegények fiairól, kiket felajánlanak Istennek (c. LIX.).

Az aszkézis csoportjába tartoznak a következő fejezetek: Prológus, a bevezetés, Melyek az erényes élet eszközei (c. IV.), Mily tisztelettel imádkozzunk (c. XX.), Az alázatosság (c. VII.), A hallgatagság (c. VI.), Az engedelmesség (c. V.), Ha valamelyik rendtagnak lehetetlen dolgokat parancsolnak (c. LXVIII.), A testvérek engedelmeskedjenek egymásnak (c. LXXI.), Lehet-e a szerzeteseknek valami tulajdonuk (c. XXXIII.), Szabad-e a szerzeteseknek levelet vagy más valamit elfogadni (c. LIV.), A negyvennapos böjt megtartása (c. XLIX.), A jóra való buzgóságnak meg kell lennie a szerzetesekben (c. LXXII.), A Regula nem foglalja magában a tökéletességre vezető valamennyi útmutatást. (c. LXXIII.)

A harmadik csoport a közös imádság jelentőségével, elrendezésével foglalkozik a VIII—XX. fejezetekben, melyekhez hozzávehetjük még a következő két fejezetet: Az esti imádság után senki se beszéljen (c. LXII.) és az Azokról a szerzetesekről, kik az imateremtől távol munkálkodnak vagy úton vannak (c. L.).

A munkáról külön három fejezetben szól a Regula (XXXV., XLVIII., LVII.). A kolostor napirendjével, igazgatásával a XXXI., XXXIII., XXXIV., XXXVI.,

XXXVII., XXXVIII., XXXIX., XL., XLI., LV fejezetek foglalkoznak. A büntető törvénykönyvnek, a javításnak a XXIII—XXX. és XLIII—XLVI. fejezeteket szenteli a Regula, a szerzeteseknek, a kolostoroknak a világgal való viszonyát az LI., LIII., LVI., LXI., LXVI., LXVIII. fejezetek szabályozzák.

Ez a felosztás is, mint minden más felosztási kísérlet sok tekintetben önkényes. Nem egy fejezet ugyanis több csoportba is beosztható, de mégis áttekintést ad a Regula tartalmáról.

A Benedek-rendi kolostor.

AZ ELŐZŐ fejezetben megkísérelt felosztás után iparkodni fogunk, hogy megfeleljünk arra a kérdésre, mi Szent Benedek szerint a Benedek-rendi kolostor. A feleletet a Regula bevezetése adja meg. «Fel kell állítanunk az Úr szolgálatának iskoláját. Úgy hisszük, ebben az iskolában semmi kemény vagy nehéz dolgot nem fogunk elrendelni». (Prolog. 124—126.) Tehát az Úr szolgálatának iskolája a kolostor, hol a szerzetes arra neveli, abban gyakorolja magát, hogy élte végéig az Úristennek szolgáljon imádsággal, munkával, az önmegtagadásnak különféle gyakorlataival: engedelmesség, alázatosság stb.

A szerzetes életének célja, hogy Krisztus harcosa legyen, kolostora pedig az Isten háza (Reg. c. XXXI.), mert ott lakik az Úr Jézus, Ő annak igazi középpontja. Ő az igazi és egyetlen tulajdonosa. Ha az Úr láthatóan mutatkoznék a kolostorban, a pásztorbotot is az ő kezébe kellene tenni. (Szent Gertrud: Legatus div. pietatis. IV. k. II. fej.) «Hozzád intézem tehát most szavaimat, aki lemondta saját akaratodról, és az engedelmességnek hatalmas és dicső fegyverzetét veszed magadra, hogy Krisztusnak, az igazi Királynak harcosa légy» (Prolog). A szerzetesnek mindenben Krisztust kell látnia.

Az apátot «Krisztus helyettesének tekintik ugyanis a kolostorban, hiszen ennek nevével szólítják meg az apostol szavai szerint: A gyermekkéfogadás lelkét vetétek, amelyben azt kiáltjuk: Abba, Atyánk». (Reg. c. II.) «Az apátot pedig, mivel Krisztus helyettesének

tekintik, úrnak és apátnak hívják, nem a saját kívánságára, hanem a Krisztus iránti tiszteletből és szeretetből». Jól fontolja meg ezt s úgy viselje magát, hogy méltó legyen ilyen nagy megtiszteltetésre. (Reg. c. LXIII.)

A vendégekben, szegényekben, betegekben szintén Krisztust kell tekintenie a szerzetesnek. Minden érkező vendéget Krisztus gyanánt fogadjanak, mert Ő maga fogja egykor mondani: Idegen voltam, és befogadtatok engem. (Reg. LIII.) Krisztust tisztelik meg a vendégekben, akit csakugyan fogadnak is (u. o.). Kiválóan nagy gondot fordítanak a szegények és zarándokok fogadására, mert bennük inkább fogadjuk Krisztust, míg a gazdagoknál már a félelem maga is tiszteletet parancsol (u. o.). A betekegről elsősorban és mindennél jobban kell gondoskodni, és valósággal mint Krisztusnak, úgy szolgáljanak neki, hisz Ő maga mondta: Beteg voltam és meglátogattatok engem. (Reg. XXXVI.)

Életének minden cselekedetében Krisztust kell a szerzetesnek tekintenie. Önmegtagadásában Krisztust követi (Reg. IV.), engedelmisségében Őt utánozza, gonosz sugallatait Krisztushoz csapja. (Prolog. 73, IV, 58.) Mindhalálig megmaradva a kolostorban, béketűrésével Krisztus szenvedéseiben vesz részt (Prolog. 128—131.), Krisztus iránti szeretetből jut el a tökéletes szeretethez, mely kizárja a félelmet. A szerzetesnek is, ki magát láncsal kötözte barlangjához, hogy el ne hagyhassa, a Krisztus szeretetét ajánlotta figyelmébe. Ha Isten szolgálja vagy, ne vasláncsal kösd meg magadat, hanem a Krisztus láncával. (S. Gregorii Dialog. III, 16.)

Ennek a Krisztus iránti szeretetnek mindenekfelettinek kell lennie. Krisztus szeretetének a szerzetes semmit se helyezhet elébe. (Reg. IV, 23.) Az alázatosság első foka a haladéktalan engedelmisség. Ez illik azokhoz, kik semmit se szeretnek jobban Krisztusnál. (Reg. V, 1—4.) A LXXII. fejezet végén, melyet a Regula utolsó fejeze-

tének is tekinthetünk, ha Butler szerint a LXXIII-ikat függeléknak vesszük, azt mondja, hogy a szerzetesek Krisztusnak semmit elébe ne tegyenek, aki bennünket mindnyájunkat az örök életre vezessen.

Kik alkotják ezt az iskolát, kik járnak abba? Szent Benedek határozott. Elmélkedés, lelkiolvasmány, élet-tapasztalat megtanították arra, hogy az a testvér, kit egy másik testvér támogat, olyan, mint a megerősített város. (Példab. XVIII, 19.). Szent Benedek a cenobiták számára írja reguláját, akik egymást támogatva egy házban élnek. A Regula prologusában elsorolja a szerzetesek különféle fajait. Mi is röviden megemlékezünk a szerzetesi élet különböző megnyilvánulásairól, hogy Szent Benedek gondolatát annál jobban megérthessük.

Első helyen említjük a szarabaitákat, kiket Szent Benedek elsorolásában harmadik helyen említ, kiket nagyon erős kifejezésekkel illet. Ismerhette őket saját tapasztalásból, de főképp Cassianus és Szent Jeromos leírásából. A Regulának rájuk vonatkozó része nem is sokat különbözik Szent Jeromos leírásától, csak Szent Benedek inkább a törvényhozó általánosabb, elvontabb nyelvét használja, míg Szent Jeromos nyelve szemléletesebb, példákat is hoz fel. Amit Szent Benedek előzői nyomán szemükre hány, az az, hogy nem ismerik a szabályszerű küzdés fontosságát, nem kell nekik a regula, függetlenségüket nem akarják feláldozni, s ami a legfontosabb, minden szerzetesi életnek a gyökere, saját akaratukról nem akarnak lemondani, nem ismerik az engedelmisséget. (Összehasonlítás és tanulság okáért, jegyzetben adjuk Szent Jeromos szövegét is erre a fejetre vonatkozóan.¹

¹ Tertium genus est... deterrimum atque neglectum et quod in nostra provincia (Palestina) aut solum, aut primum est. Hi bini vel terni, nec multo plures simul habitant suo arbitratu ac ditione viventes: et de eo quod laboraverint, in medium partes conferunt, ut habeant

A negyedik fajtája azoknak, kik a szerzetesi névre számot tartanak, a girovagusok, a kóborlók. Ezek egész életüket más és más tartományban töltik, három-négy napra majd ebbe, majd abba a kolostorba szállnak vendégül. Mivel folyton csatangolnak, soha meg nem állapodnak és saját akaratuknak... szolgálnak, minden tekintetben rosszabbak a szarabaitáknál. De mindezek nyomorult magaviseletéről jobb hallgatni, mint beszélni. (Reg. II.)

Látható az eddigiekből, hogy az az örök emberi gyöngeség, mely az igazi vallásosságot is annyiszor ellen-szenvenessé, gyanússá teszi, a szerzetesség bölcsejénél is megfelelően jelentkezett. A lélekben és igazságban való imádáshoz egyes vallásos gyakorlatoknak még esetleges túlzásai se segítenek el, s nem vezet el az esetleg sok téren megnyilvánuló buzgóság se, ha a fundamentum, az alázatos és engedelmes lelkelet hiányzik.

A második helyen említi Szent Benedek a remetéket, kikről a legszebb szavakkal emlékezik meg. Ezeket tartja a szerzetesi élet legmagasabb fokán állóknak. «Ezek nem a megtérők első nekibuzdulásával, hanem a kolostorban való huzamosabb próba után lettek azok. Ezek mások támogatásával megtanultak már az ördög ellen küzdeni, s jól felkészülve, társaik csatasorából magános harcra a pusztába vonulnak és mások segítségével nélkül, csupán a maguk erejéből is az Isten segítségével bátran tudnak már harcolni a test és a lélek vétkei ellen.

A remeteélet tehát a szerzetesi élet magasabb foka, csak hosszas kolostori élet után vállalkozhatik a szerzetes

elementa communia. Habitant autem quam plurimum in urbibus et castellis : et quasi ars sit sancta, non vita quidquid vendiderint, maioris est pretii. Inter hos saepe sunt iurgia, quia suo viventes cibo, non patiuntur se alicui esse subiectos. Revera solent certare ieiuniis : et rem secreti victoriae faciunt. Apud hos affectata sunt omnia laxae manicae, caligae follicantes, vestis crassior, crebra suspiria. Epistola XXII, c. 34.

erre az életre, mely a legtöbb embernek sohase lesz megfelelő. A remeteélet csak a már minden próbát kiállt szerzetesnek való. Vae soli, jaj az egyedüllevőnek, mondja a Prédikátor, mert ha elesik, ki emeli őt fel? Többet ér, ha ketten együtt vannak, haszon van ezen a társuláson. (IV, 9—10.) A nyugati szerzetesség törvényhozója ismerte a remeteéletet. Ott edződött meg a lelke, egyénisége, de érezte, látta a nehézségeit is. Nincs meg itt az a testvéri segítség, mellyel az ember erős város lesz, itt gyakran hősi erőfeszítés kell olyan dolgok legyőzéséhez, mit gyakran egy testvéri jószó elvégez. Ez a magánosság Seneca szerint is egyeseknek hasznos, de másoknak veszedelmes. (Epist. X ad Lucilium.)

Láthatjuk a mondottakból, hogyan érti Szent Benedek a remeteséget. Az ő szemében a remeteség a lemondásnak, a világtól való elszakadásnak a legmagasabb foka. Nem az a közfelfogás áll előtte, mi olyan gyakori a mai világban, hogy N. N. megcsömörlött a világtól, ingerlékeny, nehezen viseli el az embereket, visszavonul, kerüli az emberek társaságát. A világtól való visszavonulás kétféle lehet: Vagy mivel az emberi társaságot nem bírja elviselni valaki lelkének vadsága miatt. Ez az ember természete ellen való és állati dolog. Vagy mivel egészen az isteni dolgokon csüng. Ez emberfölötti dolog. Azért mondja a filozófus (Aristoteles: Polit. I, c. 2.), hogy az, aki másokkal nem érintkezik vagy állat vagy Isten, azaz isteni férfiú. (Szent Tamás. II—II, c. 188. a. 8.)

Az ilyen fáradt, önző lelkület a legtávolabb van a keresztény felfogástól. Természetesen ez a típus mindig megvolt az emberiség történetében, nem korunk találmanya. Már Cassianus, aki kb. 100 évvel élt Szent Benedek előtt, írja: «Távolfekvő cellákat keresnek lakásul és remeték óhajtanak lenni, úgy t. i., hogy senkitől se háborgatva, az emberek előtt szelídeknek és türelmeseknek tűnhessenek fel . . . az ilyenek állandóan lanyhulnak, mi-

közben elfelejtik régi szokásaikat, hibáikat kiirtani. Sem az alázatosság, sem a türelem igáját nem kívánják sokáig viselni. Hozzájuk nem illőnek tartják, hogy az öregek parancsának magukat alávéssék». (Collat. XVIII, c. 8.)

Szent Benedek az előbb említett két fajtáról hallani sem akar, de a harmadik helyen említett tiszteletreméltó emberek számára se írja törvénykönyvét, hanem a ceno-biták számára, kiket osztályozásában első helyre tesz. «A szerzetesek első faja az együttélőké, vagyis a kolostorban lakóké, akik szabályok és apát alatt vitézkednek.» Ő, aki szerzeteséletét a remeteséggel kezdte, nagyon jól ismerte ennek az életnek a nehézségeit, s mikor arra került a sor, hogy az evangéliumi tanácsok szerinti életet szervezze, törvénnyel lássa el, a szerzetesi életnek ezt a fajtáját választotta, mely az ő felfogása szerint a legbiztosabban vezet a célhoz. Azokat, kik erre az életre kötelezik el magukat, fortissimum genus-nak, a legbátrabb, legkiválóbb fajtának nevezi. Ezeknek az életét a Regula V. fejezetében írja le. Nem a maguk kénye-kedve szerint élnek, nem saját vágyaiknak és az élvezeteknek hódolnak, hanem másoknak parancsa és ítélete szerint járnak el s kolostorban laknak, előljáróul apátot kívánnak maguknak. Az erényes élet eszközeiről szóló fejezetben (IV.) azt mondja : Az a hely, hol mindezeket gondosan elvégezhetjük (t. i. az erényes élet eszközeit), a kolostor magánya és a szerzetben való állhatatosság. Ez az élet a kolostor falain belül folyik le, ami nem jelenti, hogy a szerzetes sohasem lépheti át a kolostor küszöbét. Mert hiszen láttuk Szent Benedek életében is, hogy ő maga is kiment a kolostorból, szerzetesei is kimentek prédikálni vagy más megbizatással. A Regula is előrelátja, hogy lesz alkalom, mikor a testvéreknek ki kell menniük a kolostorból. (Dialog. II, 12, 13, 19, 33, Reg. c. 67.)

Tehát együttélés és állandóság a kolostorban a keretei az úrszolgálat iskolájának. Bent a kolostorban a közös

élet keretében végzik a szerzetesek az istenszolgálat iskolájának, a schola dominici servitii-nek különböző szolgálatait: imádságot, munkát, az erénygyakorlatoknak különböző fajait. Azért rendeli Szent Benedek, hogy a kolostort úgy kell építeni, ha lehetséges, hogy mindennemű szükséges dolog, mint a víz, malom és kert a monostor falain belül legyen feltalálható és a különböző mesterseégeket is benn lehessen gyakorolni, hogy a szerzeteseknek ne kelljen künn bolyonganiok, ami lelküknek éppen nem válik hasznára. (Reg. LXVI.) Ebben a kolostorban a közösség az egyesek lelki életének nagy erőssége lesz az állandóság, a stabilitás, ami Szent Benedek részéről a legnagyobb újítás volt a szerzetesi élet fejlesztésében. Ennek a hiánya fejlesztette ki a szerzetesek azon fajtáját, melyet fentebb említettünk, melyet oly erősen elítél Szent Benedek. A kitartást hangsúlyozza a Prológusban is: Mindhalálig megmaradunk tanítása mellett a kolostorban — *In eius doctrina usque ad mortem perseverantes*. Ezt köti az újonc lelkére is, ki a kolostor kapuján felvételért zörget. S ha érett megfontolás után megígéri, hogy mindent megtart s minden parancsot teljesít, akkor fogadják be a közösségbe. De tudja meg, hogy a szabályok rendelkezése értelmében ama naptól fogva nem szabad a kolostorból kilépnie, sem nyakát a rendszabályok igája alól kivonnia, hiszen oly hosszas megfontolás után szabadságában állott elvetnie vagy elfogadnia. (Reg. LVIII.)

A kolostori szolgálatnak elvégzésére megfelelő lelkület szükséges. Azért az újonnan érkezőt ki kell próbálni, hogy valóban Istent keresi-e, buzgó-e az istenszolgálatban, az engedelmisségben, a méltatlanságok eltűrésében. S mikor már az előljáró elfogadta a jelentkezőt, akkor az illető a noviciátusban tapasztalt lelkivezetők irányítása mellett ismerkedik meg a szerzetesi élettel. Háromszor olvassák fel előtte a Regulát (két, hat, négyhónapos időközben).

«Olvassák fel előtte végig e regulát és mondják neki: Ime a törvény, mely alatt harcolni akarsz. Ha meg tudod tartani, lépj be, ha nem, szabadon távozz» (u. o.). Ahhoz azután, ki elhatározta, hogy lemond saját akaratáról, Krisztusnak a Királynak a katonája lesz, az engedelmes-ségnek a fegyvereit felölti, aki visszavonhatatlanul elhatározta, hogy ennek az iskolának tagja lesz, ahhoz az atyai szeretet megindultságával, a tanító, a mester gondoskodásával szól, mintha hallanók szívének rezgését. «Hallgasd, fiam, figyelmesen mestered oktatásait s nyisd meg szíved ajtaját, fogadd készségesen szerető atyád inté-sét és tetteikkel teljesítsd, hogy fáradságos engedelmesség útján visszatérj ahhoz, akitől hanyag engedetlenségeddel eltávoztál.» (Prológ.) Azután jönnek a megokolások, a buzdítások, mint csak a boldogságtól megáradt, megin-dult atyai szív beszélhet fiaihoz, mikor testamentumát írja . . . Örömmel, odaadással járjatok ebbe a fenséges iskolába, nagylelkűséggel végezzétek feladatait, mert hiszen a vidám adakozót szereti az Úristen ; azután nektek is könnyebb, eredményesebb lesz így a munka. De ha valami kissé szigorúnak tűnnék fel, amit a hibák megjavítása s a szeretet megőrzése végett méltán el kellett rendelnünk, azért ne riadj vissza s ne hagyd el mindjárt az üdvösség útját, amelynek a kezdete mindig nehéz. Igen, lesznek nehézségek, de ne riadjatok vissza. Ez a mindennapi élet törvénye, de ez a lelkiélet is. Majd meglátjátok azonban, hogy nemcsak nehézségek lesznek, mert ha a hitben és a lelkiéletben előhaladunk, akkor majd szárnyaló szívvel s a szeretet kimondhatatlan édességével járjuk az Úr parancsainak útját. Így azért, hogy az ő veze-tése alól soha többé magunkat ki nem vonjuk s mind-halálíg megmaradunk tanítása mellett ugyanabban a kolostorban, béketűrésünkkel veszünk részt Krisztus szenvedéseiben, hogy azután országának is méltán részei lehessünk.

Olyan lesz ez az iskola, mint a jó tanító iskolája, aki tanító is, atya is egy személyben, hol oktató és tanítványok egy családot alkotnak. A szegletkő, melyen az egész intézmény felépül, az apát személye, kiről adja Szent Benedek Regulájának legeredetibb, legszebb részleteit (c. III, LXIV.).

Az apát.

ZENT BENEDEK az apát személyével a Regula 2. és 64. fejezetében foglalkozik, de alig van a Regulának olyan fejezete, hol ne volna szó az apáti méltóság feladatairól.

A Benedek-rendi kolostorban a Krisztust helyettesítő apát, a családfő kezében van letéve a hatalom. Minden élet, minden mozgalmasság az apáttól származik, minden fejlődés rajta nyugszik. Minden hatalom nála van, de minden felelősség is. A Regulában az apátról szóló két fejezet Szent Benedek igazi mesterműve. Miközben megismertet bennünket, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie annak, kinek kezében akkora hatalmat tett le, a legmélyebben beláthatunk a szent pátriárka lelkébe, egyre jobban kibontakozik előttünk a családfő, kolostorának családias jellege.

A kolostort Isten házának nevezi. (31, 53, 64. fej.) Szent Pálnak az Egyházzól szóló tanítását ismétli meg a kolostorról. A fundamentum, az alap Krisztus a kolostorban is. Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléből alkotja meg Krisztus után az apát ideálját. A családfő római és ószövetségi felfogása, hagyománya a kiindulópont, de a megokolás már Szent Pálból van véve. Az apát Krisztus helyettese. (2. fej.) Mint a római, ószövetségi vagy az ókeresztény családban minden hatalom a családfő kezében van. Szent Benedek kolostorában is az apát kezében van az intézkedés, az irányítás joga. Az apáti tekintély forrása Istenben van, nem a közösségtől származik, bár ő jelöli ki a személyt. Kétszeresen is Istentől származik

az apáti tekintély: mint tekintély és lelki tekintély. Mikor Szent Benedek az apátot a szerzetesi élet fundamentumává tette, tudta, hogy sem erő, sem ügyesség, szellemi fölény nem képesek tekintélyt teremteni, nem adnak jogot akkora hatalom gyakorlására, mint amekkora a lelkek igazgatásához szükséges. Ez a hatalom csak Istentől származhatik. Nem is veszi senki magának e tisztet, hanem aki Istentől hivatik, mint Áron. (Zsid. V, 4.)

A 63. fejezetben azt mondja, hogy az apátot úrnak és apátnak nevezzék, mert Krisztus helyettese. Nem a saját személye miatt részesül ebben a nagy megtiszteltetésben, hanem a tisztség és Krisztus szeretete miatt. A kolostor az Isten háza, mert ott lakik az Úr Jézus; Ő annak az igazi középpontja, az igazi és egyetlen tulajdonosa. Szent Benedek elgondolásában az apát nemcsak egyszerűen előjáró vagy lelkivezető, ő atya, ki nem tarthat távolságot szerzeteseivel szemben. A paternitas, az atyaság az alapjelentése az apáti címnek. A második fejezet elején hivatkozik Szent Pál szavaira: Abba, atya. (Rom. VIII, 15.) Az apátot egyszerűen a kolostor atyjának nevezi. (33. fej.) Ezt a címet használja Szent Gergely is. (Dialog. II, 3, 4, 7.) Ezt valósította meg a gyakorlatban is. A szerzeteseknek szeretniük kell apátjukat igaz érzülettel (72. fej.), az apát pedig igyekezzék megnyerni szeretetüket, (64. fej.) törekedjék az atya gyöngéd érzületét mutatni velük szemben. (2. fej.) Szeresse testvéreit egyenlő szeretettel, mert nincs személyválogatás az Istennél. Csak azokat különböztesse meg, kik életszentségben kiválnak.

Az apát szerzeteseinek valóságos lelkiatyja: pater spiritualis. Minden lelkigyakorlat, önsanyargatás, imádság az apát tudtával, tanácsával és imádságával történik, mert ami a lelkiatya jóváhagyása nélkül történik, akaratosságnak és hiú dicsőséghajhászásnak számít, nem érdemnek. (49. fej.) Mennyire igaz ez, a lelkiélet története igazolja minden korból. Tanácsért, vigasztalásért a szerze-

tesek minden nehézségben az apáthoz forduljanak. Annál jobban valószínűsíthetik meg Szent Benedek gondolatát, mentől jobban megteszik ezt. Az emberi lélek mély ismerete, a rájabízott lelkekért való aggódás sugallta azt az intézkedést, hogy ahhoz a szerzeteshez, akinek az apáthoz nincs elég bizalma, hibázás esetén tapasztalt, idősebb rendtársat küld, hogy vigasztalja és jobb belátásra bírja a megtévedt rendtársat. (27. fej.) Öröm és béke hassa át az egész szerzetes családot, az Isten házában lakóit, mert senkinek sem szabad szomorkodni az Isten házában.

Az apát mester, akinek a szerzetesek engedelmeskednek, aki a fegyelem szigorát megmutatja a fegyelmezetleneknek, mester ő, akinek kötelessége tanítani a tanítványokat (3. fej.) minden jóra és szentre szavaival, de főképp példájával. (2. fej.) Hogy azonban taníthasson, jártasnak kell lennie az isteni törvényben, hogy tudja és legyen is, honnan «előhoznia újakat és régieket». (Máté XIII, 52.)

Az apát kolostorának pástora, akinek feladata minden gonddal és leleményességgel őrködni, hogy a rájabízott nyájából egyet se veszítsen el. Utánozza a jó pástort példáját. (27. fej.)

Kell, hogy az apát kolostorának bölcs orvosa is legyen, aki mindegyik szerzetes bajára a megfelelő orvosságot alkalmazza és csak a végső szükség esetén használja a keményebb eszközöket, hogy egy beteg juh az egész nyáját meg ne fertőztesse. (28. fej.)

Különös gondot foglalnak el Szent Benedek szívében a gyöngék és betegek. Főképp ezek gondját köti az apát szívére. Minden legyen mértékkel a gyöngék miatt. (48. fej.) A gyöngéknek és betegeknek könnyű feladatot ad, hogy ne legyenek tétlenek, de a nagyon terhes munka se terhelje meg és bátortalanítsa el őket. Számításba kell venni gyöngeségüket, nem szabad megengedni, hogy az erősebbek szabják meg az ütemet az önmegettartoztatás-

ban, a munkában. Az apátnak számolnia kell a jellemek és vérmérsékletek különféleségével, alkalmazkodnia kell az egyesek képzettsége fokához. Némelyiket szelíd szóval, másokat korholással, erősebb eszközökkel vezessen a helyes úton. Szóval, amire a modern pedagógia olyan büszke, az egyéniséghez alkalmazkodó pedagógiának Szent Benedek Szent Pál nyomán egész elméletét adja. (II. Timot. II, 2.) Az apát feladata, hogy az eszközöket idő, hely és az egyéniség szerint megválassza. A lelkek vezetését nem lehet néhány hagyományos, közszájon forgó gyakorlati, sokszor felületes formulával elintézni. Iparkodjék inkább használni szerzeteseinek, mint parancsolni. (64. fej.) Mikor büntet, javít, okossággal és tapintattal, minden túlzás elkerülésével tegye, mindig szem előtt tartva, hogy miközben a rozsdát akarja az edényről letisztítani, el ne törje az edényt. Ítélet, javítás közben mindig gondoljon saját gyöngeségére és képzelje el magát annak lelkiállapotában, akit javítani akar. Izaiásnak a Messiásra alkalmazott szavait juttatja az apát eszébe : A repedezett nádat nem töri össze. (Iz. XLII, 3.) Mindez azonban nem azt jelenti, hogy a tapintat és szeretet címén megengedje a visszaélések felburjánzását. Ha már a bölcs orvos, a jó pásztor közbelépése nem használ, vegye akkor kezébe az amputáló kést. (2., 28. fej.)

Az a hatalom, mit Szent Benedek az apátra ruház, egyesíti magában a pátriárkák és a római családfőnek a sacra paterna-n alapuló jogait. Tőle függ mindennemű intézkedés, mindenféle hivatalra való kijelölés. «A béke és szeretet megőrzése végett célszerűnek tartjuk, hogy az apát bölcsességétől függjön kolostorának megszervezése.» (65. fej.) Meg kell hallgatnia fontosabb ügyekben a testvérek tanácsát, de azt cselekszi, mit jónak lát. (3. fej.)¹

¹ Az idők változása hozta magával, hogy az Egyház a történelem folyamán erősen korlátozta ezt a hatalmat, mely egyébként is csak megszabott határai között és arra a célra, melyre adatott, gyakorol-

és annak, amit ő üdvösebbnek ítél, mindnyájan engedelmeskedjenek. Az apát akarata szerint történjék minden. (49. fej.) «A szabályszerű büntetéssel sujtsák . . . azt, aki az apát engedélye nélkül merne a kolostor falai közül kilépni vagy bárhova menni, vagy akármilyen csekélységet tenni.» (67. fej.) A szerzeteseknek nem szabad semmijüknek sem lenni, amit az apát nem engedett meg vagy nem maga adott. (33. fej.) Ötöle függ az étel mennyiségének és minőségének a megállapítása. Hogyha a munka netalán nehezebb volna, ezt az apát ítélje meg és az ő jogában álljon, ha célszerűnek látja, hogy valamivel többet kapjanak. (39. fej.) Hasonlóképp órá tartozik az ital mértékének a megállapítása is. Ha a helyi viszonyok vagy a munka, vagy a nyári hőség miatt többre volna szükségük, ezt az előljáró ítélje meg. (40. fej.) A ruha minőségének megállapítása az apátra tartozik. (55. fej.) Ágyneműt koruknak és a szükségnek megfelelően az apát rendelése szerint kapjanak. (22. fej.) A bűnnek nagyságát az apát ítéli meg. (24. fej.)

A kolostori élet zavartalan menetét biztosítják egyes hivatalok. Az apát ugyanis nem intézhet mindent személyesen. A Regulában említett hivatalok a praepositus, ma perjel, a cellerarius — házgondnok és a dékánok. Ezek is egészen az apáttól függnék, ő nevezi ki őket, az ő nevében intézkednek. Óriási a hatalom, mit Szent Benedek az apátra ruházott, azonban a követelményeknek egész sorát is állítja fel vele szemben. Ugyanis az apát korlátlan hatalma ellen az egyedüli biztosíték, mit Szent Benedek szerzeteseinek adott, hogy ezt a hatalmat felelőssé tette az Úristen előtt. A fék, a korlát az apát kötelességei. Az apátnak ezt a nagy tekintélyt bölcsesség-

ható. A vizitációk, a fellebbezés lehetősége a Szentszékhez mérséklék ezt a diszkrecionális hatalmat, javítják esetleges visszaéléseit, segítségére sietnek gyengeségeinek. Erre a célra szolgálnak még a káptalanok, dékányülések stb.

gel és mértéktartással azon célra kell használnia, mely miatt kezébe tették, vagyis szerzetesei lelki üdvére. Tudnia kell, hogy hatalom és tekintély nem hatalmaskodás miatt adatott. (37. fej.)

Amint illik, hogy a testvérek engedelmeskedjenek, az apát is mindent igazságosan és előrelátóan intézzon el (3. fej.), követve mindenben az igazság sugallatát. (2. fej.) Mindent az Isten félelmével és a Regula szem előtt tartásával intézzon el, tudván, hogy tanításáról és szerzetesei törvénytartásáról egyaránt számot kell adnia az ítéleten. (2. fej.) Találja meg benne mindenki azt a segítséget, melyre szüksége van, hogy szomorúság és megokolt elégedetlenség nélkül teljesíthesse kötelességét. (35, 53. fej.) Több helyen buzdítja szerzeteseit, hogy ne zúgóldjanak (34, 40. fej.), de főképp az apátot buzdítja, hogy ne adjon okot az elégedetlenségre. (41. fej.)

A szívhez szóló, felelősséget hangoztató figyelmeztetések egész sora áll az apát előtt. A megválasztott apát gondolja meg mindig, milyen terhet vállalt magára és kinek fog számot adni sáfárkodásáról. (64. fej.) Gondolja meg, mily nehéz és terhes dolgot vállalt magára, t. i. a lelkek igazgatását és mások természetéhez való alkalmazkodást. (2. fej.) Az apát is mindent az isteni félelemmel és a rendszabályok szemmel tartásával cselekedjék. (3. fej.) Megfontoltan és igazságosan rendezzen el mindent (u. o.). Mindent megfontolással tegyen, akkor a cselekedet után nem fog bánkódni (u. o.). A betegek iránti gondoskodásról szólván, azt mondja: Különösen nagy gondja legyen az apátnak arra, hogy a ház gondnokai vagy ápolók el ne hanyagolják a betegeket. Ő felelős a tanítványok bárminemű hibájáért. (36. fej.) Vigyázzon arra, hogy gyűlölje a hibákat, szeresse a testvéreket. Mindenekelőtt a reábízott lelkek üdvének elhanyagolásával vagy kevésbbevételével túlságos gondja ne legyen az ideigvaló, földi és mulandó dolgokra, hanem gondolja

meg, hogy a lelkek vezetését vállalta magára. (2. fej.) Azon legyen inkább, hogy szeressék, semmint féljenek tőle. Ne legyen nyugtalan és agságoskodó, ne legyen sokat követelő és makacs, ne legyen tekintélyére féltékeny és szerfelett gyanakvó, mert így sohase lesz nyugta. Parancsaiban legyen körültekintő és megfontolt. (64. fej.) Minden intézkedésében gondoljon az Isten visszafizetésére. (55. fej.)

Láthatjuk, micsoda tárházát adja Szent Benedek az előljárókról szóló maximáknak. Nem csoda, hogy Nagy Károly a Regulán elmélkedve írta törvényeit, a capitulare-kat. Medici Kozma mindig magával hordta, mint a bölcsesség kézikönyvét. (Pitra bíboros : Histoire de St. Léger, 67. l.)

A Benedek-rend története a bizonyosság, hogy ezzel a szegletkövel a rend virágzott is mindig, mikor a világi hatalom nem sajátította ki magának az apáti kinevezést, bele nem avatkozott a kolostor ügyeibe, a Regulának az apáti hatalomról való magyarázásába, mint azt a rend történetének áttekintésénél látni fogjuk.

Az alapkő letéve, a fundamentum megvetve, nézzük egymásután az Úr szolgálatának iskolájában végzendő szolgálatokat : önmegtagadást, imádságot és a munkát.

Az önmegtagadás.

KI AZ ÚR szolgálatának iskolájába beiratkozik, hogy ott az apát vezetése alatt Krisztusnak szolgáljon, annak három feladatra kell magát elköteleznie: lemondásra, imádságra és munkára. Ennek a három eszköznek odaadó gyakorlása eljuttat bennünket az istenszeretet azon fokára, mikor már nem a pokoltól való félelemből, hanem Krisztus iránt való szeretetből, a jó megszokásából és az erények szeretete miatt szárnyaló szívvel s a szeretet kimondhatatlan édességével járjuk az Úr parancsainak útját. (7. fej.) Így azáltal, hogy az ő vezetése alól soha többé magunkat ki nem vonjuk s mindhalálig megmaradunk tanítása mellett a kolostorban, béketűrésünkkel veszünk részt a Krisztus szenvedéseiben, hogy azután országának is méltán részesei lehessünk (Prológ.), mikor már semmit sem helyezünk Krisztus elébe, ki mindnyájunkat az örök életre vezessen el. (72. fej.)

Az aszkézisről a szerzetesség kialakulásával foglalkozva már beszéltünk könyvünk elején, láttuk, hogy van egy pozitív alkotóeleme: az erények gyakorlása és egy negatív: a lemondás, az önmegtagadás, a vétkes hajlamok vagy azokat erősítő hajlamok ellen való küzdés. Latin szóval ennek mortificatio a neve. Ez a szó Szent Pál kifejezése. (Mortificate membra vestra quae sunt super terram: Sanyargassátok tagjaitokat, melyek földiek. Kol. III, 5.) Ez az önmegtagadás, mortificatio lehet belső vagy külső. A belső jelenti azt az önmegtagadást, mellyel az értelmi és törekvő működésünkkel kapcsolatos vétkes hajlamaink ellen küzdünk: a gőg,

az önszeretet, önkeresés, a saját akarat, egyszóval az önzés minden faja ellen. A külső mortificatio, önmegtagadás a különféle testi önsanyargatásokat foglalja magában. Ezekkel nem annyira vétkes hajlamainkat, mint az erősödésükre szolgáló külső érzéseinket fékezzük.¹ Ezeknek annyira van értékük, amennyire az elsőt előmozdítják.

«A világról való lemondás volt mindig a szerzetesi élet legelfogadottabb meghatározása. Ennek főbb, az evangélium által tanácsolt, a szerzetesi fogadalmakkal is megpecsételt formái : az engedelmesség, szegénység és tisztaság mindig a szerzetesi élet lényegét alkották. Ez a lemondás elhagyása volt az otthonnak, a családnak, lemondás a vagyonkezelésről, személyi célokról, sokszor az életnek legmegengedettebb élvezeteiről is : ezzel a lemondással velejárt a magány, a csend, akár egészen mint a remetéknél, akár szelidítve, mint a kolostori életben ; magával hozott különféle mértékben kevésbé fontos lemondásokat is a körülmények és az egyén választása szerint.» (Butler, 40.) Vegyük sorra az önmegtagadásnak Szent Benedektől ajánlott fajtáit, lássuk, mire helyezi ő a súlypontot a keresztény aszkézis ezen területén.

Említettük már, hogy Szent Benedek regulájának egyik megkülönböztető sajátsága a mértéktartás. Életéből, regulájából egyaránt hiányoznak a keleti szerzeteseket és a késő középkor szerzeteseit jellemző önsanyargatások, önostorozások, ciliciumok stb. Említettük Szent Gergely nyomán, mit mondott a magát vasláncsal a sziklához kötöző remetének. Ez a mértéktartás, minden túlzás elkerülése, számolás az emberi gyöngeséggel jellemzi az élelmezés és ruházkodás terén is.

Ha a mi korunkban és a mi éghajlatunk alatt túlszigorúnak is látszik, amit Szent Benedek az étkezés

¹ L. Hajdu Tibor : Erkölcsei tökéletesedésén, 132 l.

terén elrendelt, az nagy könnyítés volt ahhoz képest, mit a keleti szerzetesek gyakoroltak, akik a minimumra korlátozták az étel és ital mértékét. Nála a szerzetes egy font kenyeret kap naponként, két fogás főtt ételt, hogy aki netalán az egyikből nem ehetik,, a másikkól lakjék jól. És ha lehet szerezni gyümölcsöt vagy friss zöldségféléket, adjanak harmadikat is. (39. fej.) Megengedi a bor használatát is, csak a mértéket kívánja mind az ivásban, mind az étkezésben, hogy a tobzódást és torkosságot kerülje a szerzetes. Az apát belátásától függ, hogy szükség esetén többet is adasson, ha pl. a munka nehezebb; a hetesek egy órával étkezés előtt a rendes járandóságon felül kapjanak külön is italt és kenyeret, hogy az étkezés idején könnyen szolgáljanak. Az alvásban is számolt Szent Benedek a szervezet követelményeivel. Míg Keleten az alvást is a lehetőségig meg rövidítették, az álom ellen minden módon küzdöttek, Szent Benedek télen nyolc órai alvást engedett egyfolytában, nyáron pedig 5—6 órát, azonkívül napközben sziesztát. Gondoskodik tisztességes ágyneműről is. A ruházat minőségéről, színéről azt rendeli, hogy az olyan legyen, amilyen lakóhelyükön szokásos. Míg Pambo nitrai (Egyiptom) apát azt mondja a szerzetes ruhájáról, hogy az olyan silány legyen, ha a koldus az útszélen meglátja, még az is hagyja ott, Szent Benedek azt rendeli, hogy a szerzetesek ruhaneműukat lakóhelyüknek és az éghajlatnak megfelelően kapjanak, legyen két felső és alsó ruhájuk. Az újat még akkor kell megcsinálni, mikor a régi olyan állapotban van még, hogy a szegényeknek lehet adni. Az apát gondoskodik róla, hogy a ruhák a természetnek megfelelőek legyenek. Hogy a magánbirtoklásnak a bűnét kiirtsák, adjon meg az apát mindent, ami szükséges, azaz felső- és alsóruhát, harisnyát, lábbelit, övet, kést, íróvesszőt, tűt, kendőt, írótablát, hogy senki se menthesse magát azzal, hogy szüksége volt valamire.

Látható a felsorolt adatokból, hogy Szent Benedek felfogása elég távol állott a keleti szerzetesek virtuózságig menő önsanyargatásától. A táplálkozásban, italban, bölcs mérsékletről tanuskodik intézkedése, bár megemlíti, hogy akiknek pedig Isten megadja az önmegtartóztatás kegyelmét, tudják meg, hogy külön jutalmuk lesz érte. (40. fej.) A ruházatban pedig a tisztaságra, a rendre nagy súlyt helyez. Amit ma elviselhetetlenül szigorúnak vehetünk, az az, hogy az év egyik felében egyetlen étkezést enged meg (szeptembertől húsvétig). Azonban, aki ismeri a déli népek szükségletét és igénytelenségét, az nem ütközik meg ezen. Különben is a Regula számtalan helye hangsúlyozza, hogy az apát belátásától függ az ilyen-nemű változtatás.

Szent Benedek a mortificatio, az önmegtágadás súlypontját az önakaratról való lemondásba és az engedelmességbe helyezte. Nála tehát a lemondás főkép belső. Már a Regula prologusában kimondja, hogy a szerzetes az az ember, ki lemond saját akaratáról és az engedelmességnek hatalmas és dicső fegyverzetét veszi fel. Ezt a gondolatot állandóan hangoztatja a Regulában. Méltán tanít bennünket (a Szentírás), hogy ne kövessük saját akaratunkat. (7. fej.) A szerzetesek lemondanak saját akaratukról (5. fej.), gyűlölik saját akaratukat. (4. fej.) Az alázatos szerzetes nem szereti saját akaratát s nem gyönyörködik kívánságainak kielégítésében. (7. fej.) Senki se kövesse szíve vágyát a kolostorban. (3. fej.) A szerzetesek nem a maguk kénye-kedve szerint élnek, nem saját vágyaiknak és az élvezeteknek hódolnak. (5. fej.) A szerzetes sem testéről, sem lelkéről nem rendelkezik szabadon. (5. fej.)

Szent Benedek törvényhozói nagyságát bizonyítja, hogy az önmegtágadás középpontjába az énnék megtagadását állította. Ez az alapja, kiindulópontja minden erény gyakorlásának, ez a szokásos hármas szerzetesi foga-

dalomnak az engedelmesség-, tisztaság-, szegénységnek is. Lemondani arról, amit bírunk, kis dolog, mondja Szent Gergely, de lemondani arról, amik vagyunk, nagyon nagy dolog. Ez az én a legveszedelmesebb a lelkiéletben. A góg, a büszkeség a lázadó angyaloktól kezdve már sok léleknek a vesztét okozta. Ez az én megjelenik minden alkalommal, befolyásolhatja minden cselekedetünket, megronthatja tetteink indítóókait. A mindennapi életben is a kellő önuralom, önfegyelmzés nélkül az én ösztönösen, bántóan jelentkezik. Főképp a lelkiéletben nincs ellene más eszköz, mint az önmegtagadás, az abnegatio sui. Ha valaki követni akar, tagadja meg önmagát, mondja az Úr Jézus. (Máté XVI, 24.) Ez a lelkiélet alapja, ezzel váltotta meg az emberiséget. Megalázta magát, engedelmes lévén mindhalálig, és pedig a kereszthaláláig. (Filipp. II, 8.) Ezzel példát adott a kereszténynek is.

Szent Benedek tanítását leginkább az alázatosságról (7. fej.) és a «Melyek az erényes élet eszközei» c. fejezetből (4. fej.) ismerjük meg. Már a prologusban azt olvasuk: Ámde ha az Ő (az Úr) országának hajlékában akarunk lakni, másképpen oda el nem jutunk, hacsak jócselekedetekkel buzgón feléje nem törekszünk. A 4. fejezetben pedig 72 szentenciában, szabályban foglalja össze a szerzetes cselekedeteit szabályozó elveket, parancsokat. Ezek a Szentírásból, a szentatyákból, más szerzetesi regulákból vett maximák, szabályok megjelölik a kiirtandó rossz hajlandóságokat, a gyakorlandó erényeket. Rövid, csattanós formájuk segíti az emlékezetbevitelt. Nagyrészüket minden keresztényre kötelező. Mert hiszen bent vannak a tízparancsolatban, az irgalmasság testi és lelki cselekedeteiben. Pl. Szeresd az Uristent teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből: azután felebarátodat úgy, mint önmagadat. Továbbá ne ölj... Testedet sanyargasd, érzéki élvezetekre ne add magadat, szeresd a bűjtőt, segíts a szegényeken. Ez természetes is.

Szent Benedek szerzetesei nem voltak mindnyájan képzett emberek. Voltak közöttük, kik igen kevés vallási ismerettel rendelkeztek. Ilyen volt például az a gót, kivel az életrajz folyamán már találkoztunk, kinek a fejszéjét Szent Benedek a vízből kivette.

A fejezet végén, az elsorolás után azt olvassuk : Ime, ezek a lelkiéletnek eszközei. Ha ezeket éjjel-nappal szüntelenül felhasználjuk s az ítélet napján róluk számot adunk, megadja majd nekünk az Úr azt a jutalmat, melyet maga ígért : Hogy szem nem látta, fül nem hallotta, amit Isten azoknak készített, kik őt szeretik. Ezek a szabályok semmi újat nem adnak, egyszerűen csak hangsúlyozásai a mindenkire kötelező parancsoknak.

Szent Benedek egyénisége az alázatosságról szóló fejezetben nyilvánul meg. Itt sűriti össze ő az önmegtagadásról szóló tanítását. «Az alázatosságot Istenhez, embertársainkhoz és üdvözülésünkhöz való viszonyunknak jól átérzett és átértett ismerete fakasztja a szívben. Az alázatosság az a hármasság érzése, melynek alapján készek vagyunk elismerni, *a)* hogy az isteni akarat ránk nézve feltétlen köteletség, *b)* hogy embertársainkkal szemben való jogaink és kötelezéseink meghatározója és szentesítője nem önmagunk vagyunk, hanem az Úristen, s végre *c)* hogy erkölcsi tökéletesedésünk ügye céljával és eszközeivel együtt isteni ajándék.» (Hajdu Tibor : Erkölcsi tökéletesedés. 69—70.)

Szent Benedek az alázatosság tárgyalásánál a sorrendre nézve egy, a korában nagyon elterjedt hasonlathoz fordult. Előtte már Szent Vazul és Cassianus (*Expositio in Ps. CXIX., Collat. XIV.*), később pedig Cassiodorus is (*De Institutione div. Praef.*) Jákob létrájának a fokaihoz hasonlítja az alázatosság fokait. Szent Benedek az alázatosságnak 12 fokát, megnyilvánulását sorolja fel. Ezek az első három és az utolsónak kivételével nagyjában egyeznek Cassianus fokaival. Az ilyen felsorolások

többszöri önkényesek, de a fő az, hogy támaszt, útbagazítást adjanak a lelkiéletben.

A bevezetésben Szent Benedek szokása szerint rövid szentírási idézetekkel előadja a tételt. Mindaz, aki magát felmagasztalja, megaláztatik, és aki magát megalázza, felmagasztaltatik. (Luk. XIV, 11.) Azután hivatkozik a zsoltárosra: Uram, nem fuvalkodott fel az én szívem, sem szemeim fel nem emelkedtek: sem nem jártam nagy és felettem való csodálatos dolgokban. De mi lesz, ha alázatosan nem gondolkodtam, ha felmagasztaltam lelkemet? (Zsolt. 130.) Az evangelista, a próféta is jelzi, hogy az Isten kegyelme csak az alázatosaknak jár. Isten a kevélyeknek ellenáll, az alázatosaknak pedig kegyelmet ad. (Jak. IV, 6.)

Az alázatosság első foka abban áll, hogy az Isten félelme állandóan előttünk álljon és róla soha semmiképp meg ne feledkezzünk, folyton rágondoljunk Isten minden parancsára. Egyike a legalapvetőbb igazságoknak a lelkiéletben. A bölcsesség kezdete az Úr félelme, mondja már a zsoltáros is. (Zsolt. 110.) A lelkiéletben haladásra törekvőknek egész életét át kell járnia ennek az igazságnak. A mindennapi életben a nagy lekötöttség, elfáradás következtében nagy, jelentőségteljes szempontok könnyen kikerülhetik figyelmünket, beletemetkezhetünk a kicsinyességekbe, lelkiéletünk elsekélyesedhetik, nagy vezetőgondolatok elhomályosodhatnak előttünk. Hamar eljutunk a mentségek találásához. Innen már nem sok kell az eleséshez. Elég a lélekjelenlét hiánya, önmagunknak olyan irányú és olyan arányú elfoglalása, mely megakadályozza, hogy a világosság és a bánat behatoljon hozzánk. Azért hangsúlyozza Szent Benedek, hogy mindenkor szem előtt tartsuk, mindig megemlékezzünk róla, szüntelen eszünkbe forgassuk, minden órában. A Szentírás tele van ennek a félelemnek hangoztatásával: Szegezd át félelmeddel az én testemet, mert félek a te

ítéleteidről. (Zsolt. 118.) Az Úr félelme szent, megmarad örökkön örökké. (Zsolt. 18.) És az Úr félelmének lelke betölti őt. (Iza. XI, 3.) stb.

Ennek az üdvös félelemnek, éberségnek a gyakorlatban első eredménye lesz, hogy a szerzetes őrizkedni fog a rossz gondolatoktól, az akarat és kívánság bűnös megnyilvánulásaitól.

A 3—7. fokban az engedelmisséggel és az önakaratról való lemondással foglalkozik. A 4—7. fokban kapjuk az alázatosság legmagasabb fokát. Az önmagunkról, a világ dolgairól való lemondásnak a legfelsőbb fokát kívánja itt Szent Benedek a szerzetestől.

Ha nehéz, ha olyan dolgot követelnek a szerzetestől, melytől az akarat megborzad, megijed, ha igazságtalanságot követnek el vele szemben, ne panaszkodjék, hanem az Isten iránt való szeretetből nyugodtan, tudatosan őrizze meg türelmét és a békességes türésben el ne fáradjon vagy fel ne hagyjon. A Szentírás legszebb helyeit idézi megokolásul. Aki állhatatos marad mindvégig, üdvözü. (Máté V, 22.) Szíved legyen erős és remélj az Úrban. (Zsolt. 26.) De mindezeket győzedelmeskedünk az által, ki minket szeretett. (Róm. VII, 37.)

A negyedik fok, mondja Delatte solesmesi apát regulamagyarázataiban, a hősie engedelmisség foka, ami nem jelenti azt, hogy éppen azért nem kötelező. Itt az igazi szerzetesi engedelmisségről van szó. Minden szerzetesi léleknek, kinek szíven van, hogy a Regulához hű legyen, van többször is alkalma az életben, hogy alkalmazkodjék ehhez az áldott, tapasztalásban és életszentségben gazdag laphoz, ahol Szent Benedek atyánk kifejti a prologusban vázolt szerzetesi program egy részét: Békétüresünkkel vegyünk részt Krisztus szenvedéseiben.

Lehetnek nehézségek az engedelmisség gyakorlásában: A parancsolt dolgok kemények, idegenkedést kiváltók, sőt lehetetlenek, mondja később Szent Benedek.

(68. fej.) Vagy pedig a nehézségek származnak a mi hangulatunkból, szeszélyes szokásainkból, a tapintat hiányából azok részéről, kik parancsolnak. Szemrehányást intéznek hozzánk, mi egy kis lebecsülést is magába foglal... Végül mindig van a szenvedésben, nehézségben a valóság mellett egy jó csomó képzelt sérelem, nehézség, ami azokat gyakran elviselhetetlenné teszi. Adjuk össze ezt a három alkotóelemet: a nehézségeket, melyek a dolgok természetéből erednek, azokat, melyek a tekintélytől származnak, és amelyeket mi magunk teremtünk. Mindez túlságosan hathat természetünkre, mely hosszú időre felindul és kétségbeesik. Vannak, kik valósággal élvezik a meg nem értett szerepét, elvesztik fejüket és olyan elhatározások fogannak meg bennük, melyek megbecstelenítik egész életüket. (Delatte, id. m. 131—132.) A Regula néhány szava szabályozza a szerzetes magatartását. Tudatosan, nyugodtan megőrzi türelmét és a békességes türésben el nem fárad.

Az engedelmisséggel Szent Benedek regulájának más helyein is foglalkozik, az 5. fejezetet pedig egészen neki szenteli. Azt kívánja, hogy a szerzetes úgy engedelmeskedjék, mintha Isten parancsolna. (5. fej.) Az engedelmisség, melyet az előjárókkal szemben tanúsítunk, Istennek szól. Az engedelmisség halogatás nélküli legyen, késedelmet ne ismerjen a végrehajtásban. Ez az engedelmisség csak akkor lesz kedves Isten előtt és jóleső az embereknek, ha a parancsot nem habozva, nem késlekedve, nem tunyán vagy zúgolódva, nem kelletlenül s ellenmondással teljesítjük. Azért, akiknek parancsolnak valamit, azok rögtön odahagyják a maguk dolgát s azonnal letesznek mindent kezükből, félbeszakítják munkájukat és nyomban engedelmeskednek. Így csakhamar mind a két dolog: a mesternek említett parancsa s a tanítványnak tökéletes engedelmissége mintegy ugyanazon pillanatban az isteni félelem gyorsaságában egy-

szerre megy végbe azoknál, akiknek szívében ott él az örökélet után való vágy. De necsak az előjárókkal szemben legyenek a szerzetesek engedelmes érzülettel, hanem egymás iránt is. (71. fejr.) Az apát azt a szerzetest tüntesse ki szeretetével, ki a jócselekedetekben és engedelmességben a többi fölött kiválik. Annyira fontosnak tartja Szent Benedek az engedelmességet, hogy a fogadalmi formulában is a *conversio morum* (erkölcsök megjavítása) és az engedelmesség kerül bele. (*Promitto stabilitatem meam et obedientiam secundum regulam.*) Ez az engedelmesség foglalja magában a szerzetesi fogadalmak tárgyát alkotó másik két fogadalmat: a tisztaságot és a szegénységet is.

Az ötödik fokon azt kívánja Szent Benedek, hogy a szerzetes az elméjében felmerülő rossz gondolatokat és titkon elkövetett rossz cselekedeteket alázatos valloásban apátjának tárja fel nyíltan. Ez nem szentségi gyónás, hanem aszketikus eszköz. A lelkiéletben kiszámíthatatlan az ilyen bizalom hatása. Támaszkodik ennek kívánásban a Szentírásra: Nyilatkoztasd ki az Úrnak utadat és bízzál benne. (Zsolt. 36.)

A hatodik és hetedik fok az önmagunktól való elszakadásnak, az *exinanitio sui*-nak a legmagasabb fokára buzdítja a szerzeteseket. A szerzetes elégedjék meg minden csekélységgel, még a legsilányabb dolgokkal is, s mindenre nézve, amit rábíznak, mintegy haszontalan és méltatlan munkásnak tartsa magát. (6. fok.) Vallja magát mindenkinél alábbvalónak és csekélyebbnek nemcsak szóval, hanem ezt érezze szíve mélyén is. (7. fok.) Jó lecke ez az önös emberi természetnek, mely mindig vagy úgy érzi, hogy kevesebbnek látszik, mint ami, vagy többnek akar látszani, mint ami. Ez az alázatos lelkület a szentek életében éppen nem ritka. Az emberi gyöngeség szemlélése, a kapott kegyelem felhasználásának a tudata kiválthatja ezt az érzést önmagunk és embertársainkkal szemben való viszonyunkról.

Az utolsó öt fokon az alázatosságnak inkább külső megnyilvánulásairól van szó, melyeknek azonban mély-séges belső alapjuk van. Kívánja mindenben a rendkívüli-ség, a feltűnéshajhászás elkerülését, ami nem jelenthet sem sztoicizmust, ami csak póz és nem erény, sem hanyagságot, nemtörődömséget magunk tartásában. «Ösz-tönszerűen keressük ugyanis a megkülönböztetéseket. A legnagyobb önmegtagadásba kerül az az elhatározás, hogy ismeretlenek maradjunk és elveszünk a nagy tömegben, főképp, ha azelőtt tisztelve és becsülve voltunk. Törekszünk az eredetiségre, a rendkívüliségre, a pózra, a hatáskeresésre. Az ember mindig valaki akar lenni, akinek megvan a maga felfogása, eredeti meglátása és gondolkodásmódja. Ez az egyéniség a leggyakrabban a kicsinyes, jelentéktelen dolgokban jelentkezik, de ame-lyekben az önzés, az egoizmus a maga egész valóságáva nyilvánul: hangsúlyozás az olvasásban, a kiejtésben, különleges, egyéni szokások a szertartásokban, kivételek az étkezésben. Ezek az eredetieskedések valóságos hó-borttá válhatnak, mesterkéeltséget, szerénytelenséget rejte-nek magukban, néha valósággal fellázítók. Nagy erény és természetfölötti tapintat mindig alkalmazkodni a kolostori szokásokhoz az ájtatosságnak még külső for-máiban is. «Ama nesciri et pro nihilo reputari — Szeresd, ha nem ismernek és semmibe se vesznek.» (Delatte, id. m. 142. l.)

Az alázatosság kilencedik és tizedik foka kiegészí-tője a hallgatagságról szóló (6.) fejezetnek. Szent Benedek, mint valamennyi rendalapító és a lelkiélet írói, nagy fontosságot tulajdonít a hallgatagság szellemének. Erre a kérdésre visszatér a 38., 42., 48., 70. fejezetben is. Minden kolostor, sőt minden közösség, hol többen élnek együtt, napirenddel szabályozza a csendet, a silenciumot. A külső csend nélkülözhetetlen eleme minden közös élet-nek, legyen az kolostor vagy nevelőintézet. Tanulmány,

imádság egyaránt lehetetlen lenne csend nélkül, lármában. De a külső csendnél sokkal jobban Szent Benedek szívén van a hallgatagság szelleme. Az én fegyelmezése, az önakaratról való lemondás itt is a fő. A Szentírás helyei, melyekre támaszkodik, elég szemléletesen tárják elénk a veszedelmeket, melyek környékezik a mindig kifelé élő, mindig sokat és nagyon gyakran magukról beszélni szerető embereket. A sok beszédben nem kerülhető el a bűn. (Példab. X, 19.) Halál és élet van a nyelv kezében. (Példab. XVIII, 21.) Hozzátehetnők még Szent Jakab klasszikus helyét azokról a bajokról, melyek a nyelv bűneiből fakadnak.

De nemcsak az ilyen természetű beszélgetések vétenek a hallgatagság szelleme ellen. Sokszor nagyon üdvösnek látszó beszélgetések is vétenek Szent Benedek gondolata ellen. Erre nézve nem tehetünk jobbat, mintha újra szószerint idézünk P. Delatta regulamagyarázataiból. «A hatodik fejezetben Szent Benedek tapintatosan sejteti egyik rossz oldalát az úgynevezett üdvös beszélgetéseknek. Egyesek beszélnek, mások hallgatnak. S talán mindig ugyanazok, kik beszélnek. Ők lelki emberek, sokat olvastak, az imádságnak nincs titka számukra, szent buzgóság hajtja őket. Vagy pedig mindegyik adja a tapasztaltat, rögtönözve alkalmas a lelkiigazgató, a tanító szerepére. Pedig gyakran ez csak gőg és önáltatás. Fárasztják a hallgatókat, az ilyen beszédekből gyakran nincs semmi haszon se. A kolostorban mindenki tanítvány, akit tanítanak.» Nam loqui et docere magistrum condecet, tacere et audire discipulum convenit. A beszéd és tanítás a mester dolga, a tanítványhoz a hallgatás és figyelés illik. (6. fej.)

A 11. és 12. fokot a római gravitás, méltóság sugallta. A szerzetes ne legyen egykönnyen hajlandó és kész a nevetésre, mert írva van: A bolond felemeli hangját a nevetésben. A szerzetes szelíden és nevetés nélkül,

alázatosan és komolyan, keveset és okosat szóljon. Ne legyen lármás a hangja, mert írva van : A bölcs a kevés-beszédüségéből ismerhető meg. Hasonlóképp beszél Szent Benedek a hallgatagságról szóló fejezetben.

«Kétségkívül, a jóakarató mosolygás erény. Az Üdvözítőt nem vették volna körül a gyermekek, nem kérték volna áldását, ha nem mosolygott volna és nem mutatott volna nyájas arcot. A Regula annak a jellemvonásnak ellensége, mely sohase akarja a dolgokat komolyan tekinteni, amelynek állandó szükséglete, hogy mindenre vigyorogva, cinikusan feleljen . . . Üres, felületes lélekre lehet ebből következtetni. Ez a tulajdonság összeférhetetlen a szerzetesi összeszedettséggel és az Isten jelenlétének a tudatával, üres, felületes lélekre vall, azonkívül meglehetősen önszeretetet rejt magában az az állandó törekvés, hogy szellemes emberként tűnjünk fel.» (143 l.)

Ime az oka, miért veszi fel Szent Benedek ezt a látzólagos külsőséget az alázatosság fokai közé. Mély alapja van ennek. Az önkeresésről való lemondásnak egyik eszköze ez.

A tizenkettedik fokban a szerény megjelenést köti Szent Benedek szerzeteseinek lelkére. A szerzetes ne csak szívében, hanem külső magatartásában is alázatosságot mutasson. Nem kell sokat fejtegetni, mekkora összefüggés van az ember külső magatartása és benső egyénisége között. Mert ha a külső alázatos, szerény magatartás nem is jelenti mindig a belső alázatosságot, a külső szerénység hiányából majdnem mindig csalhatatlanul következtethetünk a belső hiányára.

Látható ebből a rövid vázlatos előadásból is, hogy Szent Benedeknél az alázatosság nem más, mint az ön-akaratról, az önkereséséről való lemondásnak különféle formája, melyet a szerzetesnek gyakorolnia kell, ha Isten felé komolyan törekszik. Ha ezeket a szerzetes lelkiisme-

retesen, örömmel gyakorolja, akkor csakhamar eljut az Istennek ama tökéletes szeretetére, mely kizárja a félelmet. Így mindazt, amit előbb bizonyos félelemből tett, minden fáradság nélkül, mintegy természetesen és szokásból kezdi teljesíteni, már nem a pokol félelméből, hanem Krisztus szeretetéből, csupa jó szokásból s az erényben való gyönyörködésből. Mindezt kegyességében az Úr az ő Szent Lelke által megfogja valósítani a hibáktól és vétkektől megtisztult munkásában, akinek Szent Benedek ígérete, mit a történelem bőségesen igazolt, a kezesség arra, hogy számára ez a belső önmegtagadás használ annyit, mint a legrégibb és legújabb szerzetesség szigorú testi önmegtagadásai, és elvezeti őt ez a belső önmegtagadás a tökéletes istenszeretetre, mi a szerzetesi élet célja. (Butler id. m. 56.)

Az imádság.

ORA ET LABORA, imádkozzál és dolgozzál szállóigévé vált mondással jellemezte a századok közvéleménye Szent Benedek-rendjének működését. Valóban, ez a két szó jellemzi legjobban Szent Benedek szellemét. Ennek a két alapelvnek az egyensúlya mindig virágzást jelentett a rendre, jótéteményt a társadalomra nézve, az egyensúly hiánya pedig még fényes eredmények mellett is magában hordta a gyors hanyatlás csiráit. Azért mi is külön fejezetet szentelünk e két fontos kérdésnek.

Szent Benedekről és az imádságról szólva, az imádságnak rögtön azon faja jut eszünkbe, mit breviariumnak, karimádságnak hívunk, mit Szent Benedek opus Dei-nek, isteni szolgálatnak nevez. Mi ez a közös imádság, mely a történelem tanúsága szerint mindig a szerzetesi élet középpontja volt! Mi volt Szent Benedek része ennek fejlesztésében? Ezekre a kérdésekre igyekszünk röviden megfelelni.

Az Egyház számára az imádság főforrása mindig a Szentírás volt. A Szentírás jámbor és ihletett írói a Szentlélek sugalmazása mellett írták műveiket. Aki tehát a Biblia szövegét használja, az tulajdonképpen az Isten szavát használja imádságában. A Szentírás könyveiből főképp a zsoltárok könyve szolgált imádságul már a zsidóknál is, később pedig a keresztényeknek is. Ma is kétezer éves fejlődés után az officium divinum, a karimádság zömét a zsoltárok alkotják. és a szentmise szövegeiben is jelentős helyet foglalnak el.

A zsoltár szó görög eredetű (*ψαλμος*). A zsoltárok

könyvében 150 zsoltár van, melyek közül a felénél több Dávid királytól származik. A zsoltárokkal együtt használták már ősidőktől fogva az ú. n. canticum-okat, énekeket, melyek a Szentírás különféle könyveiben találhatók. Ilyenek, hogy csak az ismertebbeket említsük, Mózes hálaéneke a Vörös-tengeren való szerencsés átkelés után (Móz. II. 15.), Mózes éneke és jóvendölése halála előtt (Móz. V. XXXII.), Sámuel anyjának, Anna asszonynak hálaéneke (I. Kir. II.), a három ifjú éneke a tüzes kemencében (Dan. III, 26—90.), az újszövetségből Zakariás éneke, a Benedictus (Luk. I.), Simeon hálaadása, a Nunc dimittis. (Luk. II.) Szűz Mária éneke, a Magnificat (Luk. I.) «Soha még emberi imádság nem szállt ékesszólóbb, fenségesebb kifejezésekben az Isten felé, soha nép úgy nem imádkozott, mint az Isten választott népe. Ő bele tudta szőni imádságába egyszerre az esdeklés, a magasztalás, a szeretet, rettegés és a bensőség és bizalom hangjait, ki tudta fejezni felváltva a lélek megrendülését az Isten ítélete miatt, a rossztól, a bűntől való irtózását, a bűnös aggodalmait, de ugyanazon időben határtalan bizalmát bírójának irgalmasságában, gyűlöletét az Isten ellenségeivel szemben, csodálatát művei láttára, a teremtmény gyöngeségének érzését az isteni mindenhatósággal szemben. Következőleg a hívőnek, ki az Egyház szelleme szerint akar imádkozni, annak a Szentírásból kell táplálnia imádságos életét. (D. Cabrol: La prière antique, 7 l.)

Előttünk áll ezekben a zsoltárokból az ószövetség félelmetes Istene, aki ismeri minden cselekedetünket, hiú gondolatunkat, cselekedeteink legtitkosabb indítóokait, hanyagságunkat. Félelmetes, rettenetes bosszúállásban, igazságszolgáltatásban, ki megfékezi, összetiporja a királyokat, ha ellene támadnak. De jóságos, irgalmas őrzője is az embernek, ki az Urat féli, s kinek az Úr parancsolataiban kedve telik. Megkegyelmez minden gonoszság-

nak, meggyógyít minden betegséget. Amily magas az ég a föld felett, oly erőssé teszi irgalmát az őt félőkön. De mi az ember, hogy az Úr megemlékezik róla? Por, napjai, mint a széna, elhervad ő, mint a mezei virág. Csekélységének, nyomorult voltának érzetével felsír a lélek az Istenhez a bánat, szerencsétlenség, a megpróbáltatások közepette, feléje fordul bizalmával, hozzá könyörög oltalomért a hatalmas ellenségek ellen. Olyan az ember, mint a lépesvesszővel elfogott madár, vergődik. Csak az Úristen szabadíthatja meg, csak Ő az oltalma. Az ember nem fél, ha hadseregek támadnak is ellene, csak az Úristen el ne fordítsa tőle arcát.

Mindezért hogyan magasztalja az ember az Úristent, mit ad neki a sok jóért, miben részesítette? Ennyi bőkezűség, jóság, nagyság magasztalására az emberi nyelv képtelen. Segítségül hívja a napot, a holdat, az eget, a vizet, a záport, a jégesőt, vihart, az ég madarait, hegyeket, tengereket, tengeri és szárazföldi állatokat, minden népet, a zsenge gyermekeket, öregeket, királyokat, hogy dicsérjék és magasztalják az Ő nevét.

Hová fordulhatott volna elsősorban az Egyház imádságsszövegeikért, ha nem ezekhez az évezredes szent szövegekhez?

Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk, néhány szót szólunk az őskeresztény istentiszteletről. Az Egyház istentiszteletének középpontja a szentáldozat bemutatása volt, amint azt Jézus Krisztus az utolsó vacsorán elrendelte. A szent cselekmény végzése azonban nem állott csupán Krisztus szavaiból, hanem az Ő és tanítványainak példájára, akik a szent estén zsoltárokat zengedeztek, imádságokat csatoltak eléje és utána. Ez annál könnyebb volt, mivel a zsidók húsvéti báránya az újszövetség szentáldozatának előképe volt, és a zsidók ennek az elköltését különféle szertartások és imádságok között végezték.

A szentáldozat bemutatásán kívül is összejöttek a ke-

resztények imádkozni. Először főkép a vasárnapokat megelőző éjjeleken, később a nevesebb szentek vigiliáján is. Ezeken az összejöveteleken énekelték, imádkozták, olvasták a Szentírást és mondták az Egyháznak azokat a tömör, rövid, fenséges imádságait, mik ma is utolérhetetlenek, miket *collecta*-nak, *oratio*-nak nevezünk. Ezek az összejövetelek előkészületül szolgáltak az eucharisztia vételére. A kezdetben csak vasárnapokon és a vigilákon tartott összejövetelek lassanként mindennapossá váltak. Krisztus szavát, hogy szükséges imádkozni, soha meg nem szűnni, a keresztények iparkodtak megvalósítani. Az apostolok elfogadták a zsidó hagyományt az imádságra nézve. Dávid király mondása: Megemlékezem éjjel a Te nevedről, azután: Napjában hétszer mondok Neked dicséretet a Te igazságod ítéleteiről (Zsolt. 118.) irányadók voltak a zsidókra nézve. Dániel próféta elmondja, hogy ő szokott imádkozni kilenc órakor (*tertia*), délben (*sexta*) és d. u. három órakor (*nona*). A reggel és este a legtermészetesebb ideje az imádságnak. Reggel a segítségkérés a napi munkához, este hálaadás a napközben vett jókért, oltalomkérés az éj veszedelmei ellen. Így a keresztény ember egész napját átjárta az imádság szelleme. Dávid éjjeli imádságának megfelelt az, amit mi ma *officium nocturnum*-nak mondunk, a nappali hét imádságnak megfelelt a *laudes*, *prima*, *tertia*, *sexta*, *nona*, *vesperae*, *completorium*. Hamarosan kialakult egy hétnek és az egyházi évnek felosztása, mely a megváltás két legnagyobb ténye, Krisztus születése, a karácsony és a feltámadás, húsvét körül csoportosult, középpontja pedig Jézus Krisztus, ugyanaz tegnap és ma és mindörökké. (Zsid. XIII, 8.)

A szentírási részletekhez járultak később a keresztény költők himnuszai (Prudentius, Szent Ambrus, Hrabanus Maurus, Aquinói Szent Tamás stb.), melyek az egyes részeket kezdik vagy befejezik.

A helyzet megváltozott, mikor az Egyház szabad lett. A hívők száma megnövekedett, de a lanyhaság erőre kapott. Most már csak a nagyon buzgók vesznek részt állandóan ezeken az istentiszteleteken. Ezek lassanként jámbor társulatokba, egyesületekbe tömörülnek. Ezek az aszkéták és szűzek, a későbbi szerzetesek elődjai, mint mondtuk könyvünk elején. Idővel, mikor a szerzetesség kialakul, a szerzetesek elválnak az egyházközségektől, kolostoruk templomában mondják napról-napra a közös karimádságot. A többi hívők és a világi papság csak vasárnapokon végzik ezeket az imádságokat, míg a századok folytán azután a világi papságra is kötelezővé nem válik a breviárium magános elmondása. Ime, az eredete a szerzetesi karimádságnak, a breviáriumnak, melynek kialakulásához minden század hozzájárult. Nem más ez, mint az őskeresztények imádságos életének a folytatása.

Voltak a karimádságra vonatkozó írások, volt kialakult gyakorlat is, főképp a keleti keresztényeknél, akiknek kezdeményezései befolyásolták a Nyugaton kialakult gyakorlatot. Azonban itt is úgy vagyunk, mint Szent Benedek regulájának egészével. A Regulának a karimádságra vonatkozó intézkedései, szabályai mértéktartásukkal, gyakorlatiasságukkal elvitték a pálmát, háttérbe szorították a többieket. Szent Benedek itt is az egyházi és szerzetesi gyakorlat bölcs kodifikátorának bizonyult annyira, hogy Nyugaton lassan az ő rendelkezései lettek az egyedül irányadók a szerzetesi istenszolgálatban és sok eszmét adtak a római gyakorlat kialakulásához is.

A szerzetesi életnek középpontja az officium divinum, a karimádság, mely alól a legkritkább esetben lehet felmentést adni még akkor is, ha az Egyház, a társadalom érdeke különleges munkakört ruház a szerzetesekre. Az isteni szolgálatnak semmit se tegyenek elébe, mondja

Szent Benedek (Reg. 43. fej.), A bencés életnek egyik legnagyobb tekintélyű elméletírója, Gasquet bíboros azt írja: A szerzetesi társadalom középpontja az ő isteni királya. A kolostor királyi udvar, az officium divinum, a karimádság az isteni fölségnek teljesített mindennapi szolgálat és valóságos tiszteletadás. Az opus Dei a koronája a kolostori életnek. A szerzetes számára ez a munka mindennél előbbrevaló, aminek a szerzetesi hagyomány mindig ünnepélyesen kifejezést is adott. Napról-napra, sőt óráról-órára a fogadalmi által megtisztult szerzetes, távol a világtól törekszik arra, hogy megújítsa Istennel, Atyjával azt a meghitt, csodálatos viszonyt, melyet összeink elvesztettek, de amelyet az Egyházban a második Ádám helyreállított. Egyszerűen az officium divinum a szerzetesi élet lelke. (Sketch of Monastic History, XIII.)

A karimádságra nézve nem számít a világ felfogása, sem az, hogy egyesek esztétikai élvezetet találnak benne, főképp külsőségeiben. Nem döntő az sem, hogy divat folytán kiránduló csapatok, utazók programjába belekerült egyes kolostorok megnézésénél. A döntő mindig az, hogy a karimádság a szerzetesség alapításától kezdve a szerzetesi élet középpontja, az ősegyház imádságos életének a folytatása, az egész Egyház nevében történő anyagi szolgálat. «Az Egyház istentiszteletének, liturgiájának középpontja a szentmise, az eucharisztia, aminek a karimádság dicsőséges kísérete, előkészülete, kisugárzása. Szent Benedek és a régiek szerencsésen választották meg az elnevezést, mikor a liturgiát a maga egészében opus Dei-nek, munkának nevezték. Olyan munka ez, melynek egyetlen és közvetlen tárgya az Isten. Olyan szolgálat ez, mely főképp kedves az Istennek. Ennek a munkának Ő a fő cselekvője, de azt akarta, hogy az emberek keze és ajka által végeztessék.» (P. Delatte, 152 l.)

Ebből az officium divinum-ból táplálkozik és újul meg az istentisztelet népies formája. Ide jönnek elmélyíteni lelkiéletüket azok a jámbor világiak, kiknél nem divat vagy eszteticizmus, hanem élet és valóság a liturgikus istentisztelet.

A saeculi actibus se facere alienum, a világ cselekedeteitől való távolmaradást is ezzel gyakorolhatja főképp a szerzetes. Felemelő, boldogító tudat az egyházi évvel így együtt élni, végezni ezt a bensőséges, költői imádságot, melyet mélységben, átérzettségben, hatásban soha felül nem múlnak. Kezdeni a napot, mint keresztény eleink tették, átadni magunkat a nap szakának, szükségleteinknek annyira megfelelő zsoltárok hangulatának, mennyire felemelő! A szerzetes reggel épúgy kezdi munkáját, mint az őskeresztények a katakombákban, ugyanazon orációkat imádkozza: Domine Deus omnipotens, qui ad principium huius diei nos pervenire fecisti. Mindenható Isten, ki megadtad nekünk, hogy ennek a napnak a kezdetéhez is elérkezzünk, add meg mára is a kegyelmet, hogy semmi bűnre ne hajoljunk, hanem minden gondolatunk, beszédünk és cselekedetünk a Te parancsod teljesítésére irányuljon. És a másik: Dirigere et sanctificare. Méltóztassál, Úristenünk, ma kormányozni, igazgatni, megszentelni szívünket, testünket, érzékeinket, beszédeinket és cselekedeteinket a Te törvényed és parancsaidnak rendelései szerint. Az esti imádságnak, a completorium himnuszainak és az időszak antifónáknak az esti csendben elhaló akkordjai megadják a szerzetesnek a bizonyosságot, hogy mint a zsoltáros, ő is békességben alszik el és megnyugszik, mert az Úr kiváltkép megerősíti őt a reményben (Zsolt. 4). Semmi nyugtalanság se gyötri, hanem szívével, lelkével a mennyei bárány kíséretében érzi magát és fejezi be a napot mondván: A királyi széken ülőnek és a Báránynak áldás és tisztelet, dicsőség és hatalom, mind-

örökön örökké. (Jelen. V.) Az egyedül bölcs Istennek, Jézus Krisztus által, tisztelet és dicsőség mindörökön örökké. Amen. (Róm. XVI.) Jöjj el, Uram Jézus! Amen. (Jelen. XXII.)

Ennek az imádságnak megszervezésével foglalkozik a Regula 8—20. fejezete, tehát az egész szabálykönyv tekintélyes része. Ennek a résznek részletezése nem tartozik tanulmányunk keretébe. Mi az eddig mondottak után, miket a Regula sugallt, csak a 19. fejezetet adjuk, mely a szerzetesek magatartását szabályozza a karimádság alatt. «Hisszük, hogy Isten mindenütt jelen van, és hogy az Úr szeme minden helyen szemléli a jókat és gonoszokat: de főképp hisszük ezt, mikor az isteni szolgálaton veszünk részt. Azért sohase feledjük a próféta szavait: Szolgáljatok az Úrnak félelemmel, és ismét: Énekeljetekek bölcseséggel, és: Az angyalok színe előtt éneklek neked. Vegyük tehát fontolóra, miképen kell az Isten és az Ő angyalai színe előtt viselkednünk s úgy végezzük a zsoltározást, hogy elménk egyezzek szavunkkal — Ut mens nostra concordet voci nostrae. Ez az utolsó mondat közhellyé lett, mint Szent Ágoston híres mondanása: Ha imádkozik a zsoltár, imádkozzatok; ha sóhajtozik, sóhajtozzatok; ha örül, örvendezzetek; ha remél, reméljetekek; ha fél, féljetekek. (Tract. in Psal. XXX.) Így végezve a karimádság, megvalósítása lesz Szent Pál figyelmeztetésének, hogy szólván egymás között zsoltárokkal, dicséretekkel és lelki énekekkel, teljetekek be a Szentlélekkel. (Efez. V, 18.)

A karimádsággal kapcsolatban meg kell emlékeznünk néhány szóban az istentisztelet népies formáiról. A kérdés fontossága késztet erre. Nem is tartjuk magunkat illetékesnek a kérdés megoldására, de nagyon fontos érdek fűződik ahhoz, hogy éppen egy Szent Benedekről írt munkában legyen erről az elsőrangú kérdéstről szó, melynek megoldása személyi, nemzeti előítéletek és

szokások miatt nagyon kényes ügy. Erre a kérdésre nézve legjobbnak látjuk, ha szószerint adjuk a német liturgikus mozgalom egyik legtekintélyesebb harcosának, Romano Guardininek, a berlini egyetemen a keresztény bölcselet tanárának a véleményét. A liturgia szelleme c. munkájában, miután kifejti a liturgikus imádság közösségi jellegét, azt mondja : Az ájtatosságnak ezen objektív és szigorúan meghatározott szertartású formái mellett vannak más formák is, melyekben a személyi, az egyéni elem hangsúlyozottabb. Ilyenek a népies ájtatosságoknak megnyilvánulásai, például a népe-
énekek, a szentolvasó közös mondása, az Oltáriszentség imáadásánál mondott imádságok, mindazok az ájtatosságok, melyeknek különleges céljuk van. Ezek a formák egy vidéknek vagy egy kornak határozott bélyegét hordják magukon. Az ájtatosságnak ezen népies formáiban az egyéni épülés szükséglete sokkal jobban ki van elégítve. Ez az oka annak, hogy a liturgikus élet szabályai és formái nem szolgálhatnak abszolút kánonul a nem liturgikus imádságnak. Soha nem követelhetjük, hogy a liturgikus forma legyen a közös ájtatosság kizárólagos formája. Ez súlyos tévedés volna, mely félreismerné a hívó nép lelki szükségleteit. Ellenkezőleg, jó, ha a liturgikus istentisztelet mellett a népies ájtatossági formák erősödnek, szabadon fejlődnek a helyi, társadalmi, a faj nemzeti és történeti követelményeinek megfelelően. Valójában egy tévedésnek se lennének oly súlyos következményei, mint annak, mely feláldozná vagy minden áron a liturgiához akarná alkalmazni a népies ájtatosságnak végtelenül értékes formáit. (Romano Guardini-Harcourt : *L'esprit de la liturgie*, 103—105.) Ezek a gondolatok főképp nálunk nagyon megszívlelendők, hol a népies formáknak olyan értékes formái fejlődtek ki, melyek a legnehezebb időkben a magyar katolicizmus erősségei voltak. Az idegenek becsülését és bámulatát

vívták ki a mi szentségi- és Mária-énekeink, melyeknek főforrása az Egyház liturgiája, a breviárium himnuszai. Másokat a mult szentelt meg, mint a Boldogasszony Anyánkat. Ezek nagyon hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar katolicizmus az utolsó száz év nagy válságát, a közönbösséget sikerrel élte át.

A közös imádságon kívül szól Szent Benedek a magános imádságról is. Ezt azonban már nem rendezi azzal a gondossággal, mint a közös imádságot. Ez a dolog természetéből következik. A karimádságon kívüli imádságot egyrészt a házi szokások szabályozzák, másrészt ha az Úr Jézus mondta, hogy ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az Ő nevében, ott van Ő is köztük, azt is mondta: Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamrádba, és ajtód betéve imádd Atyádat a rejtekben. (Máté VI, 6.) A Prologusban olvassuk: Bármilyen jócselekedetbe kezdesz, tőle (Krisztustól) kérd mentől buzgóbb imádsággal. Gyakran merülj az imádságba, ajánlja a 4. fejezetben. Tudjuk meg, hogy nem a sok szóban, hanem szívünk tisztaságában és töredelmes könnyhullatásban találunk meghallgatást. (20. fejezet.) Az istentisztelet után mindnyájan a legnagyobb csendben és Isten iránt való tiszteletadással távozzanak, hogy azt a testvért, ki esetleg még külön is akar imádkozni, a másiknak helytelen magatartása ne akadályozza. De ha talán máskor is akarna valaki magánimádságot végezni, egyszerűen menjen be és imádkozzék, ne fennszóval, hanem könnyhullatással és ájtatos szívvel. (52. fejezet.) Rövidnek és egyszerűnek kell lennie az imádságnak, hacsak az isteni kegyelem belső indítása nyomán nem terjedne hosszabbra. De a közös imádság alkalmával mindenképpen rövid legyen az imádság. (20. fejezet.)

A mondottak igazolják, hogy egyrészt az egyéni buzgóságnak is nagy tér jutott az imádság terén, másrészt pedig, hogy a karimádságon kívül is volt közös imád-

ság, mert hisz a karimádságra nem mondhatta volna Szent Benedek, hogy az mindenkép rövid legyen. Ezen a téren teljes szabadságot adott Szent Benedek utódainak, hogy korok és szükségletek szerint intézkedjenek. Amint a korok az ájtatosságnak új formáit honosítják meg, azok befogadásra találnak a Benedek-rendi kolostorokban is. Mária-tisztelet, olvasó, keresztút, lelki gyakorlatok.¹ De Szent Benedek rendjében az imádságos élet középpontja mindig az officium divinum-on nyugodott, amelyről szent alapítója elrendelte, hogy semmit elébe ne helyezzenek.

¹ Ursmer Berlière : Ascétisme bénédictine, Szunyogh F. : A regula a reform-kongregációkban. Pannonhalmi Sz. 1929, 1. sz.

A munka.

SZERZETESI élet dom Guéranger, a francia bencés kongregáció restauratora szerint két szárnyal tartja fenn magát, az imádsággal és a munkával. (Notions sur la vie monastique, 24. l.) Szent Benedeknek a munka terén is óriási a jelentősége. Regulájának nem annyira részleges intézkedéseivel, mint inkább szabatosan megfogalmazott, közmondásossá vált alapelveivel lett a munka előmozdítója. Ezek az alapelvek nem egy kornak, fajnak vagy társadalmi osztálynak felelnek meg, sem nem arra szolgálnak, hogy átmeneti nehézségekkel, megpróbáltatásokkal szembenézenek, hanem ezek a szabályok általános érvényűek.

A tétlenség ellensége a léleknek és azért a rendtagoknak bizonyos órákban kézimunkával kell foglalkozniuk, más órákban pedig lelkiolvasmánnyal. (48. fej.) Ugyanitt azt olvassuk: Ha pedig a helyi viszonyok vagy a szegénység azt kívánná, hogy maguk foglalkozzanak a termés begyűjtésével, ne elégedetlenkedjenek, mert akkor valódi szerzetesek, ha saját kezük munkájából élnek. Majd azt mondja: Ha pedig valaki oly hanyag és rest volna, hogy nem akarna vagy nem tudna elmélkedni vagy olvasni, adjanak neki más tennivalót, hogy ne henyéljen. A beteg vagy gyenge szervezetű rendtagoknak olyan dolgot vagy kézimunkát juttassanak, hogy se ne henyéljenek, se a munka súlya alatt össze ne roskadjanak vagy éppen megfutamodjanak. Az apát tehát legyen tekintettel gyengeségükre.

A fenti idézetekből kitűnik, hogy ez a munka kettős:

lectio divina, jámbor olvasmány, elmélkedés és kézimunka. Szent Benedek elgondolásában ez a két foglatosság az opus Dei-vel az a három munkakör, melynek a szerzetes életét be kell töltenie.

A munka gondolata nem Szent Benedeknél jelenik meg először. Megvolt ez a szerzetességben kezdettől fogva. Általános keresztény gondolat ez : Aki nem akar dolgozni, ne is egyék, mondja Szent Pál. (II. Tessz. III, 10.) Annyira bent volt ez a köztudatban, hogy Szent Pachomius életében azt olvassuk, hogy angyal serkentette őt az imádság és a munka váltogatására. Egész értekezéseket találunk a munkáról Szent Ágostonnál (De opere monachorum), Szent Cézár (Regula ad monachos, XIV), Szent Jeromos (Epistola XXII) és Pachomius műveiben. (Reg. CLXXIX.) Nincs tehát igazuk, akik Szent Benedek gondolatába egész tudományos és közgazdasági programot olvasnak bele.¹ Szent Benedek a munkában is kodifikálta a kialakult gyakorlatot, megjelölte azt a munkakört, melyben a szerzeteseknek foglalatostkodniuk kell. Amint regulája más téren is felülmúlta az előző regulákat életképességben, a munkáról szóló rendelkezései is nagyobb jelentőségűek mind a szerzetes lelki életére, mind a társadalomra nézve.

A kézimunkának előnyei megszámlálhatatlanok a lelki élet szempontjából is. HATHATÓS ELLENSZERE a kísértésnek, mint Szent Benedek is mondja : A tétlenség ellensége a léleknek. A munka nemcsak a büntetés törvénye, hanem általános törvény. Hogyan lennének felmentve alóla a szerzetesek? Benne is van minden szerzetesi programban. Szent Benedek célja, hogy a munka a testet megfékezze, az ösztönöket megzabolázza. A testi munka tehát nála egyrészt mortifikációs, önmegtágadási eszköz. Vele

¹ Ilyenek Douceval : Saint Benoît et son action sociale, 68—69. l. ; D. Luigi Tosti : San Benedetto, 20. l.

Istennek ajánljuk fel testi erőinket is, gyakorolhatjuk vele az alázatosságot. De másrészt a megélhetés eszköze is lehet, mint a Regula fentebb idézett szavai bizonyítják.

Ez a munka egyszerű földműves-, kertész-, iparos-munka és a házi teendők elvégzése volt kezdetben. A munkával általánosságban mintegy hat órát töltöttek Szent Benedek szerzetesei. Butler számítása szerint negyed tíztől d. u. négyig. Közben délben volt a sexta. Ezen a munkán kívül volt a hetesek szolgálata, vagyis azoké, akik hetenként felváltva a konyhában segédkeztek. Szent Pál gondolata járta át ezt a munkát : Akár esztek, akár valami mást cselekedtek, mindent Isten dicsőségére cselekedjétek. (I. Kor. X, 31.) A Regula imádságot rendel el a heti új munkakör megkezdésénél és a régi befejezésénél. Áldott vagy, Uram, ki segítettél és megvigasztaltál engem (Zsolt. 85.), mondta háromszor a szolgálatból kilépő térdenállva, mire áldást kapott. A belépő pedig a 69. zsoltár szavaival kezdi meg a hetes feladatát : Istenem, jöjj segítségemre ; Uram, siess segítségemre — mondja ő is háromszor, mire ő is áldást kap. Ennek az imádságnak a helye a matutinum, az éjjeli imádság után volt. Ma is megvan ez a gyakorlat, csak az imádsághoz még egy Szent Benedekhez szóló könyörgést is intéznek. Pannonhalmán a hórások után van. Mivel valamennyien munkát végeznek a szerzetesek, ha nem is hetenként váltakozót, mindnyájan háromszor ismételik a hetes előimádkozó után háromszor: Uram, nyisd meg ajkaimat és szám a te dicséretedet fogja hirdetni. (Zsolt. 50.) A versre : Üdvözítsd szolgálodat, mindnyájan felelik : Istenem, kik benned bíznak — Küldj nekik segítséget szent helyedről — És Sionból oltalmazd meg őket — Az Úr legyen veletek — És a te lelkeddel — Könyörödjünk. Keltsd fel bennünk, Uram, azt a szellemet, melynek Szent Benedek apát szolgált, hogy mindnyájan ugyanazon szellemmel töltkezve, de főképp testvéreink, kik a hetes szolgálatot megkezdik, képesek legye-

nek hivatalukat alázatos lélekkel a lelkek hasznára, a Te dicsőségedre mentől pontosabban betölteni.

A földműves-, kertész- és házimunkán kívül a Regula elrendeli, hogy mindenki folytassa azt a mesterséget, melyet azelőtt gyakorolt, de teljes alázatossággal, mert ha valaki felfuvalkodik, hogy a kolostornak hasznót hajt, azt el kell tiltani mestersége folytatásától. Nagyon ügyel arra, hogy az értékesítésnél ne csússzon be a fősvényiség, hanem mindig valamivel olcsóbban adják, mint mások.¹ Szent Benedeknek a munkáról való felfogása volt a kovász, mely akkora szolgálatot tett az európai művelődésnek, földművelésnek, iparnak, mint századokon keresztül egyetlen intézmény sem. Ez a hatás, mint majd látni fogjuk, inkább a germán országokban érvényesül, mint a latin országokban, hol a régi városi kultúra romjai mégis valamelyes alapul szolgálhattak a fejlődésnek, míg a germán országokban mindenre meg kellett a népeket tanítani.

Szent Benedek kortársa, a gót királyok hatalmas minisztere kb. Szent Benedek halála körül kolostort alapított a kalábriai Viváriumban. A szerzetesek főfoglalkozásul a tudományokkal való foglalkozást tűzte ki. «A tények azt mutatják, hogy Európa nevelője nem Cassiodorus lett az ő tudományos programjával, hanem Szent Benedek az ő kézimunkájával.»²

Ez a munka idővel azután nagyrészt átalakul Szent Benedek rendjében is. A folyamat megkezdődik Nagy Szent Gergellyel, ki a rendnek az apostolkodást jelöli ki munkakörül. Kezdetben ugyanis a szerzeteseket nem

¹ Napjainkban persze ez nem lehetséges, de a szociális szempontok most is érvényesülnek a kézimunkával foglalkozó szerzetesek termelésénél. A karthauziak kolostora a Grande Chartreuse Franciaországban a szeparációig egész megyének volt áldása jótékonyásával. A trappisták mérhetetlen szolgálatot tesznek szociális téren az Egyház ügyének.

² Szunyogh F.: Szt. Benedek és Cassiodorus, 31 l.

szentelték papokká. A kolostorban mindig volt pap, kit az apát szenteltetett fel szerzetesei közül. Válasszon olyant az övéiből, ki méltó arra, hogy a papi tisztet végezze, mondja a 62. fejezet. Az apát se volt mindig pap. Szent Benedeknél se lehet bizonyítani, hogy pap lett volna. Ez az átalakulási folyamat folytatódik, amint a földművelés és kézimunka ismerete terjed az újonnan megtért népek között és a feudális rendszer kifejlődik. Ez a folyamat befejeződik Cluny idejében, annyira, hogy lassanként (a VIII—X. században) egy új osztálya fejlődött ki a szerzeteseknek, a laikus testvérek intézménye, akik már nem vettek részt a szokásos karimádságokon, hanem egyszerűbb imádságokat és házimunkát végeztek. Jelenleg is megvan a kézimunka mindenkre kötelezően a novíciátusban a különféle házi teendőkkel kapcsolatban. Aquinói Szent Tamás azt írja a kézimunkára vonatkozóan: «Sem a szerzetesek, sem a világi papok nincsenek kötelezve a kézimunkára a tétlenség elűzése vagy a test sanyargatása miatt, hacsak erre a szabályok külön nem kötelezik őket. Mert a kézimunka a tétlenség elkerülésére és a test sanyargatására nem a parancs szükségességével kötelező. A tétlenség elkerülése és a test sanyargatása ugyanis sok más módon is elérhető». (II—II, q. 187 a. 3.)

A munka második faja a lectio divina, a lelki olvasmány. A Regula kb. 3—4 órát jelöl ki olvasásra. Ugyancsak a munkáról szóló fejezetben azt olvassuk: Más órákban pedig lelki olvasmánnyal foglalkozzanak. Részletesen meg szabja évszakok szerint az olvasás idejét. 10-től majdnem 12-ig olvasást rendelt el a nyári időszakban, azonkívül ebéd után is mintegy másfél órát engedélyezett az olvasásra. Az olvasmány minéműségére is adott utasítást. A 73. fejezetben azt olvassuk: «Annak számára, aki a szerzetesélet tökéletességére törekszik, ott vannak a szentatyák tanításai, melyek megtartása az embert a tökéletesség legmagasabb fokára vezetheti. S valóban,

az isteni tekintélyű Ó- és Újszövetségnek melyik lapja vagy mondása nem a legbiztosabb zsinórmértéke az emberi életnek? Avagy a katolikus szentatyák melyik munkája nem hangoztatja azt, mint juthatunk el egyenesen a mi Teremtőnkhez? Hasonlóképp az «Atyák beszélgetései», «Tanítások» és az «Atyák élete» című művek s Szent Vazul atyánk rendszabályai mi egyebek, ha nem a jámborul élő és engedelmes szerzetesek számára erényre vezető oktatások?»

Tehát ha Szent Benedek nem is vezette be a tudományos foglalkozást kolostorába, jelentős időt szánt olyan foglalkozásra, mely elég magas műveltséget követelt. Hozzávéve még ezekhez az olvasmányokhoz a zsoltárok megértését és azt a körülményt, hogy ez az olvasmány elmélkedő jellegű volt. «Az olvasmány, melyet Szent Benedek elrendel, értelmes olvasás, következésképp tanulmány. Ez a tanulmány feltételezi a képzett tanítónak együttműködését a tanulnivaló tanulóval. A dolog természeténél fogva, anélkül, hogy Szent Benedek kiejtette volna a szót, a kolostorban iskola nyílt meg.»¹ Magának Szent Benedeknek is, amint a Butler-féle regulakiadáshoz csatolt Index scriptorum-ból kitűnik, alapos műveltsége volt. Komoly tanulmány nélkül az apát se lehetne jártas az isteni törvényben. (64. fejj.)

A Regula megengedi, sőt bevezeti a gyermekek felvételét a kolostorba. (59. fejj.) Ezek ugyan nem nevelésre adott gyermekek voltak, hanem az ószövetségi szokás és a római családfői hatalomból kifolyóan a szülők által a szerzetesi életre felajánlott gyermekek, de ezek nevelése, tanítása is kényszerített egyeseket a tudományok művelésére. A kéziratok másolása is tág teret adott a tudományosságnak. A 48. fejezet elrendeli, hogy a nagybőjt elején mindenkinek adjanak ki könyvet olvasásra. Nem

¹ J. Besse : Les Bénédictinis, 52 l.

tehető fel, hogy ezeket a kódexeket a kolostor úgy vette volna, hanem ha nincs is említés a Regulában a könyvmásoló szobáról, ezeket a kódexeket a kolostorban másolták. Az írotábla és íróvessző a kolostori felszerelések közé tartozott mindenki számára. (55. fejr.)

Ezekhez az elemekhez két jelentős hatás járult hamarosan Szent Benedek halála után, melyek eredményezték, hogy a Szent Benedektől kívánt munka a kolostor egy részére nézve jelleget változtatott, bár az imádsággal együtt mindig a szerzetesi élet alapja maradt. Az egyik Cassiodorusnak a hatása, ki viváriumi kolostorát valóssággal tudós iskolának szervezte s műveiben a kolostor szellemi munkálkodására nézve irányt mutatott. Ez a természeténél fogva szűkkörű gondolat, lévén ez az élethivatás csak kevés kiválasztott ember számára való, életképtelen volt, az alapító halála után megszűnt, beolvadt az életképesebb benedeki formába, de erre termékenyítő hatással volt. A két gondolat egybeolvasztását elvégezte Nagy Szent Gergely pápa, ki a rendnek új munkakört, az apostolkodást jelöli ki és a tudományos munkálkodásra is serkenti. János nevű apáthoz írt levelében hangsúlyozza a tanulmányok szükségességét. «Úgy látom, írja, hogy a te kolostorodban a testvérek nem foglalkoznak a tanulmányokkal. Meg kell gondolni, milyen nagy véték az, hogy ti elhanyagoljátok az Isten parancsainak tanulását, mikor pedig az Isten mások adományából megadta a szükségesekeket». (Epp. III, 3.)

Az alapok erre a fejlődésre megvoltak a Regulában. Azok a szolgálatok, melyeket a rend évszázadok folyamán felmutatott, nem véletlen eredménye, «nem is idegen oltóág kifészlése, hanem a Benedek-rendi élet bizonyos elemeinek, a szellem és jellem acélosságának, melyeket kifejleszt, természetes gyümölcsei».¹

¹ Butler, id. m. 350.

A munka ilyen irányú fejlődése egészen természetes volt azoknál, kik a műveltebb római társadalomból léptek a kolostorba. A munka ezen faja jobban megfelelt erejüknek és képességüknek. Az Egyház is jobban rászorult erre a munkára. A fő mindig az maradt, hogy a Szent Benedektől hangoztatott két cél, a tétlenség elűzése és az önmegtagadás gyakorlása elérhető legyen vele. S nem kell azt gondolni, hogy a testi munka biztosabban visz Istenhez, mint a szellemi munka. Erre nézve már Cassianusnál is találunk példát. Ő beszél néhány egyiptomi szerzetesről, akiknek a foglalkozása a földművelés volt. De mivel állandóan a mezőn kellett tartózkodniuk, lassanként alig tudták elviselni a kolostor magányát és csendjét. Egészen alkalmatlanok lettek minden elmélkedő életre. A munka kimerítette őket, s mikor szabadok voltak a mezei munkától, nem tudták, mit csináljanak. (Collat. XXIV, 4.)

A tudományok némi ápolása már kezdetben megvolt a kolostorokban. Enélkül nem is lehetett volna elképzelni a szerzetesi életet, melynek a középpontja a zsoltározás és a szent iratok olvasása volt. Ennek végzéséhez pedig abban a korban sok előtanulmány kellett. Szent Pachomius el is rendelte, hogy a szerzetesek, kik még nem tudnak olvasni, tanuljanak meg olvasni a kolostorban. «A mi elődeink meg voltak győződve, írja P. Delatte, hogy mindazok, akiknek az Isten a lehetőséget és észet megadta, kutatásra, tanulásra vannak kötelezve. Óriási veszély lenne a szemlélődő életre nézve az a felfogás, mely azt hinné, hogy önmagában elégséges. Az Úristen nem jön segítségére különös megvilágosításaival a lustaságnak. Csak azoknak ad rendkívüli kegyelmeket ezen a téren, kik azt másképp nem tudták megszerezni.» (Id. m. 350.) Ennek a felfogásnak megfelelő volt a rendben a gyakorlat évszázadokon keresztül és a szellemi munka, ha nem szorította is ki egészen a testi munkát, nagy részben helyettesítette.

tette. Ezt a változást igazolják a társadalmi változások. Ma a szerzetesek valamennyien papok vagy alkalmasaknak kell lenniük a papságra. Az Egyház maga szabja meg a tanulmányokat, apostolkodásra szólítja fel őket. Lelkipásztorkodás, tanítás, tudományos foglalkozás ennek a munkának a fajtái. Szent Benedek rendjére nézve nincs egy meghatározott munkakör. Mindennel foglalkozhatnak, mi az egyensúlyt az opus Dei és a munka között fel nem bontja és a kolostori életet meg nem akadályozza a külső elfoglaltsággal. Az a gyakran hallható ellenvetés, hogy scientia inflat, a tudomány felfuvalkodottá tesz, nem állja meg a helyét, mert amint P. Delatte megjegyzi: Ha van tudósgóg, van az ostobáknak is gógje. A tudomány önmagában véve nem veszély. La science n'est pas un dangers par soi ; et s'il y a l'orgueil des savants, il y aussi l'orgueil des imbécilles. (Id. m. 351. l.)

Szent Benedek gondolatát legjobban Szent Jeromosnak Rusticus szerzeteshez írott leveléből ismerhetjük meg. A Regula ugyanis számtalan helyen tanuskodik Szent Jeromos műveinek ismeretéről. Azért rövidítve mi is adjuk, mert a Regula 48. fejezete és ez a részlet egymást magyarázzák. «A könyv mindig szemed előtt és kezed ügyében legyen. Tanuld meg a zsoltárokat szóról-szóra, imádkozz szüntelenül. Lelked legyen mindig éber és ne legyen nyitva az álmodozásra. Tested, lelked egyaránt az Úr felé törekedjék. Győzd le a haragot türelemmel. Szeresd a Szentírással foglalkozó tudományokat, akkor nem fogod szeretni a test bűneit. Ne foglalkozzék elméd a lelket zavaró ezer és ezer gondolattal. Mert ha ezek egyszer szívedbe furakodtak, uralkodnak rajtad és a legnagyobb bajokba visznek. Valamivel foglalkozz mindig, hogy az ördög bármikor elfoglalva találjon. Az apostolok, habár joggal éltek volna az igehirdetésből, kezükkel keresték meg kenyerüket, hogy senkinek terhére ne legyenek. Ők osztogattak segítséget azoknak, kiknek jótéteményeit

kellett volna élvezniük a lelkiekért. Miért nem keresed meg, ami neked az élethez szükséges? Csinálj gyékény- vagy fűzfavessző-kosarakat, ásd a földet, rendezd a kertet. Mikor pedig az ott elvetett növények kikelnek, vígy oda vizet s miközben a kis vízsugarak öntözik a növényeket, hozd emlékezetedbe a költő szép verseit :

Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit : illa cadens raucum per laevia murmur
Saxa ciet scatebrisque arentia temperat arva.

(Georg. I. 107—109.)

(A lejtős hegyoldalon forrást fakaszt. Ez a kis sziklák között lefolyva tompa csobogást kelt és vizével öntözi a kiszáradt mezőket.)

Oltsd be a vad csemetéket, hogy munkád eredményeképp nemsokára édes gyümölcsöt szakíthass le róluk. Készíts méhkasokat, mire Salamon példabeszédei buzdítanak. Tanuld meg ezektől a kis lényektől a kolostorok fegyelmét és az előjárónak való engedelmeskedést. Készíts a halászat számára hálót, másolj könyveket, hogy miközben kezed megkeresi kenyeredet, lelked az olvasmánnyal táplálkozzék. Minden tétlenkedő telve van rossz kívánságokkal. Az egyiptomi szerzeteseknél az a szokás van, hogy nem fogadnak maguk közé senkit, aki nem tud dolgozni, nem annyira a kenyér megszerzése, mint a lélek üdve miatt . . . Mikor fiatal koromban a sivatagban eltemetkeztem, alig voltam képes küzdeni a rossz ösztönök és a természet vágyai ellen, bár gyakran kínoztam testemet böjtökkel. Hogy ezeket a kísértéseket legyőzzem, egy megtért zsidó testvérnek lettem tanítványa, hogy Quintilianus finomságai, Cicero áradozásai, Fronto méltóságos komolysága, Plinius egyszerűsége után megtanuljam a zsidó ábécét, rágódjam a sziszegő és hehezetes szavakon. Mennyi fáradságot fordítottam erre, mennyi nehézséget kellett legyőznöm, hányszor estem kétségbe, hányszor hagytam abba és kezdtem újra a tudnivágyó ember buzgó-

ságával ! Nagyon jól emlékszem erre én, aki mindezen átmentem és tudják mindazok, akik velem együtt éltek. És most hálát adok az Istennek, hogy ennek a nehéz tanulmánynak keserű magjából már édes gyümölcsöket szedhetek.» (Epistola CXXV.)

Az évszázadok folyamán ez a munka különböző formát vett fel. A baj, a hanyatlás mindig akkor jelentkezett, mikor az imádság és munka között az egyensúly felbomlott, mint pl. Clunynél, mely két század dicsősége után hirtelen lehanyatlott, mert ellensége volt a kézimunkának s nem karolta fel a tudományokat se, hanem túlságosan is átlépte az opus Dei-nél azokat a kereteket, melyeket a Regula megállapított. A nagy fényt, mit nagy elődök munkája szerzett két század alatt, közepes utódok, a munka és imádság egyensúlyának megszűnése miatt, rövid idő alatt elhomályosították.

Jelenleg a munkakör különfélesége különbözteti meg a Benedek-rend egyes kongregációit. A szorosan vett Benedek-rendiek között minden a szerzetesi étellel összeférő foglalkozást megtalálunk, legkevésbé a kézimunkát. Vannak kolostorok, melyekben a tudományokat ápolják és a liturgiát művelik jobban, mint Solesmes-ben, Beuronban, egyesekben a lelkipásztorkodás (München), másokban a hittérítés a munka, a legtöbb kolostorban pedig a tanítás és nevelés. Ez a legidősebb, a szerzetesi étellel leginkább összeférő munkaterület. Amint Szent Benedek korában, tekintve Itália és Germánia akkori állapotát, a Benedek-rendiek a földműveléssel, kertészkedéssel tudtak főképp az emberiségnek használni, a középkorban a könyvmásolás áldozatos és türelmes munkájával, napjainkban a legmegfelelőbb tevékenységi terület az iskola. Ezzel a munkával fenn lehet tartani a konventi életet, lehet teljesíteni az opus Dei iránti köteleességet. Megfelelnek a szerzetesek ezzel a munkával Szent Benedek azon mondásának, hogy a szerzetesek akkor igazán szer-

zetesek, ha kezük munkájából élnek.¹ A tanítás, a tanítási jogosítvány megszerzése erőfeszítést, sok munkát kíván. Ez a munka igazi hozzájárulás az emberiség haladásához, javításához. Méltán írhatta korunk egyik nagy szerzetese: Szent Bernát fiai művelték a földet, mi pedig műveljük a műveletlen gyermeki elmét. Vajjon melyik értékesebb? Nálunk még azt is elmondhatjuk, hogy a szerzetesek iskolái, mint a többi is, a szegények iskolája (nem mint például Angliában).

A munkakör különfelesége szerint alakultak ki a különféle típusok. Nem vallana széles látókörre bármelyiknek kizárólagosan tulajdonítani az eredeti elgondoláshoz való hűséget. Vannak olyan kongregációk, melyekben a tradíció majdnem sohasem szakadt meg, mint Anglia és Svájc egyes kolostoraiban, vannak olyanok, melyekben folytonosság nincs. Szokásokat, konstitúciókat tanulmányok alapján egészen a restaurátor állított össze. Ilyen pl. Solesmes, melynek alapítója pápai engedéllyel noviciátus nélkül tett fogadalmat. A virágzó, nagyhatású kongregáció formálásában, munkakörének kijelölésében legalább is annyi van az alapító elgondolásából, mint volt a reformkorszakok idején, mondjuk Aniani Szent Benedeknél vagy Cluny nagy apátjainál. Ugyanígy van a Solesmes-el rokon szellemű beuroni kongregációban. A nagy restaurátorok műve mindkettő, de meglehetősen mértékben rányomta bélyegét mindkettőre hazájuk sajátos politikai helyzete, a szerzetesi életet üldöző, elnyomni akaró kormányok intézkedései. Azonkívül nem tévesztendő szem elől, hogy művük visszahatás volt a kor-

¹ Természetesen ez Magyarországon csak közvetett. A jámbor alapítók, kik a lelki üdvéért és a köz hasznáért alapították a kolostorokat, gondoskodtak arról, hogy Szent Benedek fiai végezhessék ezt a munkát, ami létezésüknek megokolt alapja még más vallásúak és a vallás ellenségeinek szemében is. Nálunk különben is az iskola nem jövedelmi forrás, mint a nyugati országok közül még ma is sok helyen.

szellem ellen, mely a karimádság jelentőségét és szerepét mindenkép háttérbe akarta szorítani.

Hogy mennyire a körülményektől függ a munkakör különbözősége, azt a következő példákkal illusztráljuk. Dom Guéranger, a solesmes-i kongregáció restaurátora például nem vehette volna be például programjába a lelkipásztorkodást, mert ezt a világi papság nem tűrte volna meg, nem alapíthatott volna tanítórendet, mert ezt a francia törvények nem engedték volna meg. A beuroni kongregáció esete még jobban megvilágítja a kérdést. A kongregáció megalapítója, Volter Maurus a monasztikus szerzetességről szóló nagy munkájában (*Praecipua vitae monasticae elementa*) a munkáról szóló részben a felebaráti szeretet művei között mint nagyon régi szerzetesi hagyományt említi a nevelés áldozatos munkáját. Mégis a már több mint hetvenéves beuroni kongregációban ma sem foglalkoznak tanítással, mert megalapításakor hazájuk viszonyai olyanok voltak, hogy erre nem is gondolhattak, közben pedig kialakult munkakörük. De ugyanezen kongregáció, mihelyt megvetette lábát Belgiumban, azonnal iskola felállítására gondolt. (Maredsous.) L. erre nézve még dom Columba Marmion véleményét a *Le Christ idéal du moine* c. munkájában.

A magyar kongregációra nézve a visszaállítás óta (1802) a munkakör adva van. A visszaállító oklevél szerint a rend feladata az istentisztelet előmozdítása és az ifjúság nevelése (*promotioni cultus divini et rectae iuventutis educationi ac institutioni benigne prospectum esse volumus*). 1802 óta a Szent Benedek-rend magyar ága tanítórenddé lett. 1909-ben a pannonthalmi székesegyház homlokzatára mozaikkép került, mely Pannonthalma alapítását és a visszaállítást ábrázolja. Középen az Egyháznak a képe, balról Szent István nyújtja át az alapítólevelet a felírással: *Praedicate — hirdessétek az igét*, jobbról I. Ferenc adja át a visszaállító okmányt:

Docete — tanítsatok felírással. Ez a két mondat a magyar ág jelmondatai közé tartozik, kijelöli munkakörét a szent alapítók szándéka szerint. A történelem, az a fontosság, melyet az Egyház a nevelésnek tulajdonít, az elért eredmények adják meg a biztosítékot, hogy a magyar kongregáció olyan úton jár munkakörének teljesítése közben, mellyel az Egyháznak, a hazának minden más munkakörnél nagyobb szolgálatot adhat. Ezen munkakör mellett biztosítható Szent Benedek óhaja, hogy semmit az isteni szolgálatnak elébe ne helyezzenek — *Nihil operi Dei praeponatur* — és lelkiismeretes, benedeki szellemben való teljesítése méltán ad jogot arra, hogy a rendre vonatkozó szállóigék sorában az *Ora et labora* (imádkozzál és dolgozzál) és az *Ut in omnibus glorificetur Deus* után *Praedicate et docete* (Hirdessétek az evangéliumot és tanítsatok) is szerényen meghúzódjék.

Szent Benedek utolsó évei.

MONTE CASSINO-i évek a kolostor felépítése, a Regula megírása után a szerzetesi élet külső és belső formálásával teltek el. Elmélkedés, az egyházatyák iratai, a mindennapi élet tapasztalatai alapján készült az a Regula, melyet az előző fejezetek főbb pontjaiban ismertettünk. Alkalmazására nézve nem sok adatunk van, mert hiszen Szent Gergely inkább csodás eseményeket keresett szentünk életében, mint életrajzi adatokat, de a szükséztől életrajzból is kiviláglik, hogy a Regula nemcsak ügyesen megalkotott elmélet, hanem tapasztalás, átélés szülte is. A Regulában lefektetett alapelvek tiszteletben tartása és tartatása sugárzik ki Szent Gergely néhány adatából.

A 12. fejezetben olvassuk, hogy két szerzetes, kiket Benedek egy jámbor családhoz küldött el bizonyos ügyben feleletért, engedett az unszolásnak, elfogadta a kínálást, elfeledkezve a Regula intézkedéséről, hogy senki se merészeljen a kolostoron kívül étkezni, hacsak az apát meg nem engedi neki. (51. fej.) Isteni sugallattól ihletve vagy emberismeretéből kifolyóan kérdezi Benedek a későn érkezőket, hogy hol étkeztek. Tagadásukra rájuk olvassa a törvényszegést. Ugyancsak ilyen eset adódott elő egyik, a kolostortól nem messze lévő faluban, melyet Benedek térített meg. Hogy ébrentartsa bennük a hitet és buzgóságot, gyakran küldött le hozzájuk testvéreket az igehirdetésre. Egyik alkalommal az egyik testvér egy, a faluban lakó jámbor nőtől kendőt kapott ajándékba. Szomorú szívvel fogadta Benedek a mit sem sejtő szer-

zetest, megfeddette őt, aki rögtön eszbecapott, bánkódott, hogy meggondolatlanul cselekedett és a kapott tárgyat eldobta magától.

Ezek az események és a még elmondandók ránknézve nagy fontossággal bírnak, mert ezek mintegy szemléltetésül szolgálnak a Regulához. Az előbb említett két eset is mélyen világít be Szent Benedek lelkébe, hogyan értelmezte a szegénységet, ő, aki pl. az ellátás dolgában sokkal engedékenyebb volt, mint bármelyik előzője, szigorúan követeli, hogy a szerzetes ne csak fogadalma ellen ne vétkezzék, hanem gyakorolja a szegénység erényét, szeresse mindenben a szegénység szellemét. Ezért kívánja, hogy még ilyen kis dolgokban is mondjon le a szerzetes, a szegénység erényének gyakorlása nyilvánuljon meg a rábízott tárgyak gondos kezelésében. Ha valaki a kolostor tárgyait piszkosan vagy hanyagul kezeli, fedjék meg, rendeli. (32. fej.) Jól tudta, hogy a szegénység szellemének elsajátítása mindig nehéz, a veszedelem, hogy elfelejtik, szem elől tévesztik, mindig nagy, ha a gyakorlat nem terhes. Az étkezésre vonatkozó szigorú tilalmát sugallhatta az élettapasztalat mellett Lukács evangéliumának a következő helye: Eljött Keresztelő János, kenyeret nem evett, és bort nem ivott, és azt mondjátok: Ördöge vagyon. Eljött az ember fia, eszik és iszik, és azt mondjátok: Ime, a falánk és borívó ember. (Luk. VII, 33—34.) A közös élet lényeges feltételei a közös asztal és az officium divinum, a közös istenszolgálat.

A szerzetesi, a befelé való élet mellett Benedek nem szakadt el az emberektől annyira, hogy bajaikról, nehézségeikről tudomást ne szerzett volna. Mondtuk, hogy már Subiacóban is sokan keresték fel, hogy szájából az élet ígét hallhassák, Cassino környékét is ő térítette meg kitartó igehirdetésével, de a szegények iránt való szeretet, a róluk való gondoskodás is megható példákban

nyilvánul meg életében. Nélkülöző jön a kolostorba, olajat kér. (Dialog. II, 28—29.) De a kolostornak is csak egy üveggel van. Benedek azonban, ki elhatározta, hogy itt a földön mindent szétszotogat, hogy a mennyben mindent megtartsa, megparancsolja a házgondnoknak, hogy adja át a szegénynek azt is. Ez azonban kishitűségében az apát parancsa ellenére is halogatja az átadást. Amint ez az apátnak tudomására jut, szent harag fogja el, az ablakon át kihajítja az üveget, hogy az engedetlenség bűne következtében semmi se maradjon meg a kolostornak, a kishitű, engedetlen testvért megfeddi, imádságra szólítja a társakat. Az Úristen gondoskodik róla, hogy buzgó szolgájának hitét és felebaráti szeretetét megjutalmazza, mert az edényt, bár sziklára esett, sértetlenül hozzák be. Benedek azonnal átadja a szegénynek. Bármit gondoljunk is e legendaszerű, költői eseményről, annyit megállapíthatunk, hogy történeti magvának kellett lennie és a következőkkel együtt Szent Benedek lelkületére fényt vetnek. Nála, a törvényhozónál a hajtóerő, az indíték mindig a szeretet. A szerzetesek szeretetből járjanak az isteni parancs útjain. Egymást tiszta szeretettel szeressék, felebarátjukat pedig mint önmagukat. Az itt elbeszélte esemény szemléltetése a házgondnokról szóló fejezetnek. Ami ott elmélet, az itt gyakorlat, szemléletes példa. Mindennek gondját viselje. Az apát parancsa nélkül semmit se tegyen; amit meghagy neki, arra ügyeljen. A testvéreket ne kedvetlenülítse el. Ha valamelyik testvér netán oktalan követeléssel állana elő, ne szomorítsa meg megvető magatartásával, hanem okosan és alázatosan tagadja meg a helytelen kérést. A lehető legnagyobb gondja legyen a betegek, gyermekek, vendégek és öregek... Különösen legyen alázatos, és ha nincs mit adnia, akkor adjon jó szóval feleletet. A jó szó jobb a legjobb adománynál. Gondoljon az isteni szóra, mit érdemel az, aki megbotránkoztat egyet a

kicsinyek közül. A legnagyobb részben tőle függ, hogy az Isten házában senki se szomorkodjék. (31. fej.)

Mennyi szerető gonddal foglalkozhatott Szent Benedek a gondnok irányításával, mire ezek a szép szavak megszülettek! Tudta nagyon jól, hogy nem a részletes parancsok előírások végeztetik mindenki meglegezésére érdemszerzően a munkát, hanem a lelkiület. Mindent végezzen azzal a tudattal, hogy az engedelmesség erényét gyakorolja, akkor sem a többi szolgájának, sem parancsolójának nem tartja magát, nehéz hivatala is könnyű lesz neki így. Szent Benedek felszólításának, hogy vigyázzon lelkére, csak így felelhet meg. Az anyagiakkal való foglalkozás közben az ember maga is olyan könnyen válhat anyagiassá, túlságosan aggodalmaskodóvá az anyagiak tekintetében, mint az életrajz celleráriusa, gondnoka is. Ő nem tekintheti sem fáradságát, sem azt az áldozatot, melyet hivatala betöltésével végez, mert az ő hivatala hasonló a diakonusokéhoz, akikről az Írás azt mondja, hogy aki jól szolgál, jó előmenetelt szerez magának. (I. Tim. III, 13.) Csak akkor áll rá az Írás szava: Békétúréstekben bírjátok lelkeiteket. (Luk. XXI, 19.) Ez a fejezet méltán sorakozik az apátról szóló fejezetekhez. Átolvasva Szent Gergely Regula pastoralis-ának III. könyvét nem csodálkozhatunk rajta, miért akadt meg Szent Gergely szeme Szent Benedek reguláján. Itt ugyanis ő tulajdonképp a Regula ezen fejezeteinek a kommentárját, magyarázatát adja.¹

Egy másik esetet Szent Gergely Szent Benedek Peregrius nevű tanítványától hallott. (Dialog. II, 27.) Egy szegény ember 12 szolidussal tartozott. Hitelezőjétől szorongatva nem talált más mentséget, mint hogy Benedektől kérjen segítséget. Ma nincs, mondta neki Benedek, de két nap múlva jöjj vissza. Buzgó imádságba

¹ V. ö. még: Történeti áttekintés, I. fej. és P. Delatte id. m.

kezdt Benedek és a jelzett napon 13 szolidust találtak a pénztárban. Benedek mind odaadta, hogy a szegény ember adósságán kívül még saját szükségleteiről is gondoskodhassék.

A szent rendalapító is, mint isteni mestere, körüljárt jót téve. Azonban néha az önmegtagadáson, odaadáson kívül még bátorságra is volt szüksége, hogy övéinek és a vidéknek hasznára lehessen, mert nemcsak a hit vigasztalásáért, alamizsnáért keresték fel a kolostort, hanem oltalmat, védelmet is kerestek nála. Theodorich és Athalarich nyugodt uralkodása szentünk élete vége felé már csak emlék volt. Mindenfelé háborúskodás, a gótok hatalmaskodása. Szent Gergely a gót Zalla esetét említi fel, ki ariánus létére gyűlölt mindent, ami katolikus volt. Egy alkalommal szegény római földművesre támadt, követelve tőle vagyonát. A szegény ember ijedtében azzal védekezik, hogy értékeit Benedek őrizetére bízta. Megkötözve hajtotta Zalla a földművest Cassinóra, nagy zajjal beront az apát szobájába, ki éppen olvasással volt elfoglalva. Az apát feltekint, szelíden, de méltósággal néz rájuk. A tekintet megbűvölte Zallát, térdre esik és a szent imádságát kéri. Benedek szelíden megfeddi, a felebaráti szeretetre buzdítja és megáldva elbocsátja. Szent Gergely elbeszélése szerint a gót ezután egészen megváltozott. (Dialog. II, 31.) Ime, már Szent Benedek korában elkezdődött a kolostorok nagy szerepe a gyöngék megvédésénél. A későbbi menedékjognak, az Isten békéjének egy korai példája ez az eset.

Ha elfogadjuk Szent Benedek életének hagyományos évszámait, akkor halála előtt egy évvel történt Totila gót király látogatása. A gót király, aki Itáliát szerteszét pusztította, kíváncsi volt a csodatevő erejéről messze földön híres apátra. Bejelentette tehát magát Benedeknél és fényes kísérettel közeledett a kolostor felé. Próbára akarván azonban tenni a szent pátriárka prófétai tehet-

ségét, a kolostor előtt levetette királyi ruháját és a királyi díszben Riggo nevű főtisztját küldte előre. Benedek a kolostor kapujában várta a királyt. Amint megpillantotta a főtisztet, rászólt: Vesd le fiam ezeket a díszes ruhákat, nem a tieid ezek. Az ijedtségtől megdöbbszent Riggo lélekszakadva fut el, figyelmezteti urát. Mikor azután Totila megjelent a szent előtt, földre borult, az apátnak kellett felemelnie azt, aki a birodalom egész hadseregét megremegtette. A barbár megkapta, amit nem keresett. Sok gonoszat cselekedtél, mondta neki a szent szigorú hangon. Itt az ideje, hogy lemondj gonoszságodról. Bevonulsz Rómába, átkelsz a tengeren és még uralkodni fogsz kilenc esztendeig, a tizedik évben meghalsz. Totila ijedten kérte a szent imádságát és eltávozott, megfogadván Szent Benedek figyelmeztetését, ezután emberségesebben bánt Itália népével. Szent Benedek jóslata szóról-szóra beteljesedett, jegyzi meg Szent Gergely. A szent rendalapító igazolta Szent Kriosztom mondását a szerzetesekről: Az embereknek ez a kiváló fajtája még a királyokkal szemben is a legnagyobb bátorsággal beszélt. (*Hoc enim maxime genus hominum summa cum libertate regibus collocuti sunt Adv. oppugn. vit. mon. Lib. II, c. 7.*)

Szent Benedek olvasott a szívben. Egy alkalommal, valószínűen apostoli munkával lévén elfoglalva, későbbben étkezett. A heti szolgálatot végzők szorgoskodtak körülötte, köztük egy előkelő ügyvédnek, defensor-nak a fia is, aki a mécesst tartotta. Ezen elfoglaltsága közben meg szállta őt a kevélység lelke, fellázadt arra a gondolatra, hogy ő, az előkelő származású, másokat így szolgál ki. Ki ez, akit kiszolgálók és ki vagyok én? gondolta magában. Szentünk nyugodtan rászólt: Jelöld meg a szívedet a kereszt jelével, testvér, jelöld meg. Azután elvette tőle a mécesst. A fiatal testvér megrettenve beszélte el a társaknak, milyen gondolatokkal foglalkozott (Dialog. II,

20.) s hogy bizony nem követte az apát figyelmeztetését, hogy a testvérek egymásnak kölcsönösen szolgáljanak, mert ezzel is nagyobb lesz az érdem és a szeretet is gyarapszik. (35. fej.) Nagyon jól tudta Szent Benedek, hogy vannak a közös életnek olyan kötelességei, teendői, amelyet semmi féle törvénnyel, háziszabállyal rendezni nem lehet. Itt csak a szeretet, az egyéni érdek teljes háttérbe szorítása, a józan belátás segít. Ezeknek a hiánya gyakran ad alkalmat kicsinyes versengésekre, mert hisz a teendők, kötelességek sohase lehetnek úgy elhatárolva, hogy közben-közben egyik át ne nyúljon a másikba.

Voltak tehát nehézségek is. Kitérünk ez az életrajznak még más helyeiből is. A negyedik fejezetben szó van egy testvéréről, aki az imádság alatt az ördögtől megszállva állandóan kóborolt. Imádság és erélyes eszköz, a vessző segített rajta. Ugyancsak a nehézségekre vonatkozik a Regula 59. fejezetének egy megjegyzése. Arról van itt szó, hogy a szülők, akik gyermeküket az Istennek ajánlják, ígérjék meg okiratban esküvel, hogy sohasem fognak neki semmi vagyont se juttatni, hogy a világba való visszatérésnek kísértése ne legyen olyan könnyű számára, mert «ezt tapasztalatból tanultuk», mondja. Innen van az, hogy Szent Benedeknél a szerzetesi fogadalm nemcsak ünnepies elkötelezés Istennek, mint ő előtte volt a szerzeteseknél, hanem valóságos jogi szerződés. (58—59. fej.)

Ily nagy mű alkotásánál önként felmerül a kérdés, vajjon állandó lesz-e. Láttuk, ez a kérdés jelentkezett Pachomiusnál is, felkereste Szent Benedeket is. Theoprobis nevű előkelő ember, akit ő térített meg, egy nap cellájában keserves sírásban találta. Kérdésére Benedek elmondja neki, hogy látomása volt. Amit ő és testvérei építettek, azt a pogányok mind lerombolják, de a testvérek megmenekülnek. Ez a pusztítás be is következett.

A longobárdok 581 körül lerombolták a kolostort, a szerzetesek Rómába menekültek.

De jöttek mások is. Jöttek szállást kérni, jöttek látogatóba. A bencés kolostornak a Szentírásón alapuló szép hagyománya a vendégfogadás. Utas voltam és befogadtatok. (Máté XXV, 35.) És a vendégszeretetről meg ne feledkezzetek, mert ezáltal némelyek tudtokon kívül angyalokat fogadtak be szállásra (Zsid. XIII, 2.) stb. A vendéglátásnak, utasbefogadásnak szerzetesi törvénykönyvét Szent Benedek írta meg, foglalta össze. Fiai másfélezer év után is dicsőségüket helyezik alapítójuk utasításának teljesítésébe. Elmondhatjuk, hogy az, aki a lélek nyugalmanak ürügye alatt arra törekednék, hogy a vendégeket kizárja a kolostorból, nem értene semmit a keresztény szeretetből és azt mutatná, hogy jámbor összeszedettsége nagyon törékeny és igen önkényes alapra támaszkodik, mondja Columba Marmion, a szentéletű maredsous-i apát. (Le Christ idéal du moine, 561. l.) Természetesen mindig szem előtt kell tartani Szent Benedektől a Szentírás alapján lefektetett alapelveket.

A látogatók közül a leggyakoribb volt egyik közeli kolostor apátja, Servandus, hogy — az életrajz szavai szerint — mivel a mennyei haza édes ételét még nem élvezhették, legalább az utána való vágyakozásban gyönyörködhessenek. (Dialog. 35.) Egy ilyen látogatás alkalmával történt, hogy Benedeknek, miután mindenki nyugovóra tért már, látomása volt. Hatalmas fénysugárt látott, melynek közepén látta barátjának, Germanus capuai püspöknek lelkét az égbe szállani. Hogy látomásának tanuja legyen, hívja Servandust. Az események igazolták Benedeket, minket azonban nem ez érdekel, — ezekről a csodákról már több helyen elmondtuk felfogásunkat — hanem amit a jámbor rendi hagyomány hozzákapcsolt, hogy t. i. Benedek a hatalmas fénysugárban előre látta rendjének fényes jövőjét.

Valószínűen életének utolsó évében történt Monte Cassinón az a bájos esemény, mely a szentet és az embert egyaránt jellemzi. Szent Benedek húga, Skolasztika Monte Cassino közelében élt egy női kolostorban. A két szent évenként egyszer szokott találkozni a kolostor majorjában. Utolsó találkozásuk alkalmával Skolasztika megsejtette, hogy többé nem fognak találkozni, ezért kérte Benedeket: Ne hagyj el ezen az éjszakán, beszéljünk a mennyország örömeiről. Azonban a szent, ki példájával mindig elől járt a szabály megtartásában, amint regulájában is mondja: Amit pedig helytelennek jelent ki tanítványai előtt, tetteivel mutassa meg, hogy olyat nem szabad tenni (2. fej.), ellenkezett: Hogy is beszélhetsz így, húgom? Teljesen lehetetlen az éjet a kolostoron kívül töltenem. Skolasztika erre Istenhez fordult, imádkozva, hogy lágyítsa meg testvére szívét, s íme, vihar keletkezett, Benedeknek és kíséretének ott kellett maradni. Látod, kértelek téged, de nem akartál meghallgatni, az Úrhoz könyörögtem és Ő meghallgatott engem, mondotta Skolasztika. A szeretet és a törvény állott itt szemben. Szent Gergely megjegyzése szerint: Skolasztika többet tudott elérni, mert többet és jobban szeretett.

Három napra rá, hogy a testvérek egymástól elváltak, Skolasztika meghalt. Benedek látomásban látta, amint szeretett hűgának lelke galambképében égbe szállt. Elküldte a testvéreket húga testéért és abba a sírba temettette el, melyet maga számára készíttetett. Ennek a két csodás eseménynek köszönhetjük, hogy Szent Gergely megemlékezett Szent Benedek hűgáról is. Itt tudjuk meg, hogy Skolasztika már gyermekségétől kezdve Istennek volt szentelve.

A szent pátriárka halála éppoly nyugodt volt, mint élete. Halála is magán hordja a nagyság bélyegét. Hat nappal halála előtt kinyitatta a sírboltot, melyet Ke-

resztelő Szent János kápolnája alatt ásatott magának és nővérének. Mikor érezte, hogy órája elérkezett, átvitette magát a templomba, ott, miután magához vette az Oltáriszentséget, testvéreinek vállára támasztotta gyengülő karjait, imádsággal az ajkán agonizálni kezdett. Szerzetesi családjá körében lehelte ki lelkét arccal az oltár és a sír felé fordulva, kezeit az égnek emelve.

* * *

Tizennégy évszázad vonult el a subiacói barlang és a monte cassinói pátriárka sírja felett. Azóta sok más rend keletkezett, írtak több szerzetesi regulát, melyek között vannak talán a lelki életnek módszeresebb tárgyalásai, de valamennyien sokkal tartoznak Szent Benedeknek. Kevés ember hagyott maga után maradandóbb nyomokat, mint Benedek. Műve a történelem legnagyobb személyiségei közé sorozza, tanítása a lelki élet legnagyobb mesterei közé emeli őt. Évszázadokon keresztül az ő regulája volt a szerzetesek számára az egyedüli forma Nyugaton. Rendje történetének első századaiban Szent Benedek elgondolása — amint majd a történeti áttekintésben látni fogjuk — a társadalom, az Egyház szükségleteinek a legjobban megfelelt. Amellett, hogy az életszentség iskolája volt, a keresztény társadalomnak olyan óriási szolgálatokat nyújtott, melyek minden más későbbi elgondolás mellett nagyon nehezen képzelhetők el ebben a korban (VI—XII. sz.), melynek a Benedek-rend korszerű és elégséges szerzetesi formája volt. Azonban változtak az idők, új szükségletek jelentkeztek. Többféle elgondolásra volt szükség, hogy a szerzetesek több szükségletnek is megfelelhessenek. Azon a területen, ahol azelőtt egy forma kizárólagosan uralkodott, a tizenharmadik századtól kezdve, a formák gazdagsága virágzik, melyek közül mindegyik egy-egy különleges szükségletnek felel meg. Ebben a változatosságban Nursia nagy

szülöttének alkotása ma is előkelő helyet foglal el. Regulájából, ami időleges, helyhez kötött, azt elnyűtte az idő, ami általános és örökérvényű, az átjárva a római gravitas (méltóságteljes komolyság) és pax (béke) szellemétől, ma is hatóerő, ma is a szerzetesek ezreit serkenti, hogy Krisztusnak semmit elébe ne helyezzenek (72. fej.) s a szívükben munkálkodó Urat magasztalják a próféta szavaival: Ne nekünk, Uram, ne nekünk, hanem a Te szent nevednek adj dicsőséget (Prologus).

II. A SZENT BENEDEK-REND TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA.

A Szent Benedek-rend hivatása.

SZENT BENEDEK művének jelentősége messze felülmúlja egy egyszerű rendtörténet jelentőségét. Története elválaszthatatlan az Egyház történetétől, de elválaszthatatlan az európai művelődés történetétől is. Sem egyiknek, sem a másiknak a története Szent Benedek műve nélkül nem teljes, sőt még meg sem érthető. Könyvünk elején, mikor az ifjú Benedeket Rómába kísértük, említettük, hogy az V—VI. században majdnem egész Európát a pogányság és az arianizmus hulláma borította el. Európát újra kellett megtéríteni, civilizálni, restaurálni a hitet és a rendet, újraépíteni a társadalom épületét, helyreállítani a munka méltóságát, újraéleszteni a földművelést, kereskedelmet, nevelést, a művészeteket, megújítani a politikai és társadalmi életet. Egyszóval egész Európát újra kellett alkotni. Ki végzi el ezt az emberfeletti munkát?

A számításba jöhető erők ebben a nagy felfordulásban, hol politikai téren sehol szilárd pont, a pápaság a püspökökkel és a szerzetesség. Láttuk, ugyancsak Benedek római tartózkodásával kapcsolatban, milyen helyzetben volt a pápaság e századokban. Nem egyszer barbár hódítók, pártok önkényének kiszolgáltatva, az ellenpápák küzdelmei Péter jogos örököse ellen az e korbéli pápaság története. Könnyű elképzelni, hogy a

nagyon is emberi ambícióktól előidézett harcok folyamán a pápaság természetfölötti hivatása és tekintélye háttérbe szorult még akkor is, ha olyan nagy pápák, mint Nagy Szent Leó, közben-közben igen magasra is emelték.

Ugyanez áll nagyjában a püspöki karra is. A Szent Cézárok, Remigek, Hiláriusok mellett, kik a defensor civitatis (az állam védője) fogalmát megteremtették, voltak helyek, mégpedig nagyszámmal, hol a pártoskodás, külső erők megakadályozta a kereszténység erejének érvényesülését.

A pápaság csak akkor kapja vissza elvitázhatatlanul tekintélyét és gyakorolja akadály nélkül üdvös befolyását, amikor Szent Péter örökébe a kolostor csendjében megedződött, pártokon felüli egyéniség lép Nagy Szent Gergely személyében (590—604), kinek egyúttal rendelkezésre áll a nyugati szerzetesség erős hada, melyből ő azt a formát választotta ki, melyet a Lateránon fekvő kolostorban ismert meg, melynek regulája bizonyára ismeretes volt a Clivus Scauri-n emelkedő Szent András-kolostorban is, hol előzőleg ő is szerzeteséletet élt. Szent Benedek rendjének lateráni kolostorából választotta a nagy misszióra munkatársait. Ez a lépés kiszámíthatatlan jelentőségű lett Szent Benedek rendjére, de az európai művelődésre is.

A Benedek-rendre hármias nagy hivatás várt. Először nagy a jelentősége a Benedek-rendnek a szerzetesség történetében. Szent Benedek nélkül a pusztákból, sivatagokból kiindult szerzetesség az egyháztörténetnek egy fenséges, néha csak egy érdekes lapja lett volna, semmi más. Törvényhozóra, törvénykönyvre volt szükség, hogy új, energikus lökést lehessen adni a mozgalomnak, hogy fegyelmezhető legyen annyi szétszórt erő és jóakarát. És meg kellett mutatni azt is, hogy mit eredményezhet a regula szerinti élet. A puszták remetéinek életéből

átvéve az értékesíthető elemeket, Szent Benedek olyan rendszert alapított meg, mely megfelelt az új népek szükségleteinek, kik ebben a korban léptek az Egyház kebelébe, de megfelelt minden időnek, minden kornak, tartósabb, a kor követelményeinek megfelelő szervezetével és alakította századokon keresztül a hit hőseit, az Egyház védelmezőit.

De a szerzetesi élet megteremtésén kívül még volt egy nagy hivatása a Benedek-rendnek a vallásos élet terén. Iskola kellett az erény, a tudomány és a buzgó apostolok számára, akik majd elmennek Európa minden pontjára, hogy elvigyék Jézus Krisztus evangéliumát. A Benedek-rendi kolostorok szemináriumok voltak, ahol a térítők hadserege nevelődött, a kath. Egyház erősségei, előretolt őrszemek a Krisztusnak újonnan meghódított országokban, hogy ott a hitnek és művelődésnek munkásai legyenek. Baronius történetíró a 716-os évszámmal Monte Cassinóról szólva megjegyzi: Alig hihető, mennyire fejlődött ezen a helyen a szerzetesi élet, mennyi szerzetesi gyarmat indult ki innen, mint a méhrajok, hogy elterjedjenek, gyökeret verjenek. Azt biztosan és túlzástól való félelem nélkül lehet állítani, hogy az egész keresztény világban egy kolostor sem adott az Egyháznak annyi életszentségben és tudományban kiváló pápát, mint Monte Cassino. El lehet róla mondani, hogy bizonyos korban a pápákat nevelő szeminárium volt.

Szent Benedek rendjének harmadik hivatása volt, hogy segítse újjászervezni a barbárok pusztításai által megsemmisített társadalmat azzal, hogy először az evangélium hirdetése által átalakította a lelkeket, azután azzal, hogy a megtérített nemzeteknek kultúrát és keresztény törvényhozást adott, becsülést szerzett a lecsúszott Rómától megvetett, a barbár hódítóktól nem ismert munkának. A föld művelése, a különböző mesterségek gyakorlása által a szerzetesek példát adtak a

munkára s ami ezzel velejárt, az állandó lakóhelyen való letelepedésre. A feladat óriási volt, de az európai társadalom hatalmas épülete lassanként mégis kiemelkedett a földből. Hosszú idők munkája volt ez, mindegyik század munkája hordta hozzá a köveket, de végre is a munkát siker koronázta.

A barbárságnak állandóan növekvő hullámában a Benedek-rendi kolostor mindenütt, ahol lábát megvetette, a művelődés menedékhelye lett. Volt ott öröm és béke a lélek, kenyér a test számára. Ott imádkoztak nyugodt csendben és dolgoztak meghatározott rendben. Közben-közben pedig még a művészeteket is tovább fejlesztették. Így azután a Benedek-rendi kolostor minden nemes törekvés tűzhelye lett, minden ínségben menekvés, oltalom. Míg a választott lelkek a kolostort keresték, hogy ott az Istennel való egyesülés titkát megtalálják, a vidék népe ott szorongott a kolostor körül, kenyeret, ruhát, nem egyszer pártfogást kérve az elnyomó ellen. Így volt ez már Szent Benedek életében. Gondoljunk csak a gót Zalla vagy Totilla gót király esetére. A szegények- és szűkölködőkről való gondoskodásnak is több esetét láttuk életrajzában. Később fiai is minden felszólításra, minden könyörgésre kimeríthetetlen szeretettel feleltek, kinyitván magtáraikat, iskolákat, kórházakat alapítva. Főképp pedig megszerettették példájukkal a földművelést és az Egyház szép szertartásait. Lassanként a kolostor körül kis telep alakult, ahol már nem tettek különbséget római és barbár között, mindnyájan csak keresztények voltak, akik megismerték és megszerették a munkát. Követték ebben is Szent Benedek fiai a Regulát : A szabad szülöktől származottat ne tegye elébe annak, aki szolgasorsból lép a szerzetbe . . . , mert legyen az szolga vagy szabad ember, Krisztusban mindnyájan egyek vagyunk s egy Úr alatt egyenlő szolgálatban vitézkedünk. (Reg. c. II.)

A névtelen munkások ezrei és általuk a kereszténységnek és az európai társadalomnak teljesített szolgálatainak megérdemlik, hogy áttekintsük a Benedek-rend történetének kiemelkedőbb eseményeit.

Szent Benedek 543 körül halt meg. Halálakor rendje már gyökeret eresztett Itáliában. Kétségtelen tudomásunk van arról, hogy a Monte Cassinótól egy napi járóföldre eső Terracina kolostora Szent Benedek alapítása. (S. Gregorii Dialog. II, 22.) Mikor a szent rendalapító az isteni gondviselés intézkedése következtében Subiacót elhagyta, szerzeteseinek egy része ott maradt a Subiaco körüli kolostorokban. 581-ben a longobardok feldúlták Monte Cassinót, szerzeteseit Pelagius pápa a Lateránon telepítette le. Ennyi az egész, mit pontosan tudunk 597-ig. A legnagyobb valószínűség szerint Szent Benedek regulájának is az volt a sorsa, ami a korabeli többi regulának és épületes könyvnek. Mindegyik kolostornak megvoltak a maga szabályai, szokásai. A szerzetesek ismerték a többi regulákat is. Ami tetszett belőlük, azt meghonosították. Sok kolostorban a benedeki regula úgy szerepelhetett, mint azok a művek, melyeket Szent Benedek a Regula 73-ik fejezetében ajánl szerzeteseinek, mint a lelkiélet mestereit: a szentatyák, Cassianus, Rufinus és Szent Vazul művei. Erre adatunk is van. Szent Benedek életrajzából tudjuk, hogy Servandus diakonus és apát campaniai kolostorából gyakran ment Szent Benedek látogatására, hogy a lelkiekről való társalgásából épüljön. Az esemény előadásából azt következtethetjük, hogy Servandus kolostora független volt Szent Benedekétől, de Benedek és rendszabálya is valószínűen nagy tiszteletben volt náluk. Természetesen először Campaniában, azután Rómában, a Clivus Scauri-n, majd a Szent Gergelytől Sziciliában alapított hat kolostorba jut be a Regula, először talán csak mint lelkiolvasmány, később a szerzetesi élet egyes részleteit vagy

egészét szabályozó törvénykönyv. Az biztos, ha eltekin-tünk is az évszázadok mulva készült írott forrásoktól, a Benedek szerinti szerzetes élet hamarosan elterjedt Itáliában. Emelkedtek az új kolostorok az erdők mélyén, a hegyek tetején. A kolostorok csendjében nevelődött a szerzetesek serege, mely az oltár előtt zengte az Isten dicséretét az officium divinum éneklésével. A kolostorok magányában az Isten iránt való szeretet, az áldozatos lemondás alakította őket, hogy képesek legyenek a lel-keket Krisztusnak megnyerni, mikor majd elérkezik a v. i. század végén a rend fejlődésében az új, fontos mozzanat, mikor Szent Gergely pápa Szent Benedek fiait az Egyház küzdő hadseregévé teszi, a hit terjesztésére ad nekik megbízást.

Az 596—97-es évek nagy fordulópontot alkotnak a rend életében. Eddig a szerzetesek nagyrészt a kolos-torba vonult laikusok, világiak voltak, kik az egyéni életszentségre törekedtek. Volt közöttük néhány pap is az istentiszteletek végzésére. A Regula 62. fejezete intéz-kezik is erről, elrendelve, hogy ha valamelyik apát áldozópapot vagy szerepapot akar felszenteltetni, övéi közül válasszon olyant, aki méltó arra, hogy a papi tisztet végezze. Elég gyakori volt, hogy egyesek a kolos-torokból kerültek a püspöki székekbe, mint Szent Márton Tours, Szent Cézár Arles püspöki székébe ; Szent Vazul Keleten lett püspök, de a lelkipásztorkodás, a hittérítés programjukban nem volt benn. Szent Benedek se beszél regulájában a szerzetesi élet ezen feladatáról, de életrajzából tudjuk, hogy már Subiacóban sokan jöttek hozzá, még inkább Monte Cassinón, ahol Szent Gergely szerint az elrejtett, visszavonult élet mellett is Szent Benedek és társai térítették meg a vidéknek még pogány vagy a pogányságba visszasüllyedt népét. Ennek a tény-nek és hagyománynak megéneklője Dante, ki a Paradi-csom 22. énekében szerepelteti Szent Benedeket :

A hegyet, melynek Cassino van alján,
hajdan tévedt nép lakta, látogatta,
szívét pogány hit kápráztatta csalfán.

S én voltam, kitől legelőbb fogadta
annak nevét, ki a földre hozta
az Igazságot, mely lelkünk ragadja.

És éltemet oly kegy csillagozta,
hogy a falvakat mind megtérítettem,
mik elmerülve voltak a gonoszba.

Szent szemlélődő mind e tűz köröttem,
kik földön élve égtek ama Nyárban,
mely dúsan hajt s gyümölcsöz a szívekben.

Itt Romuáld van, és emitt Makár van :
s itt testvéreim, kiknek lába, lelke
klastromainkban megmaradt szilárdan.

Ford. Babits M.

(II Paradiso, Canto XXII, 37—38.)

Nagy Szent Gergely, kinek kormányzása mérhetetlen hatású volt az Egyházra nézve, éles szemével új utat mutatott a szerzetesség fejlődésének. «Az a gondviselés-szerű lángszellem volt, ki fel tudja fedezni a követendő utat, aki megállapítja a vállalandó feladatot, aki eszmét, célt jelöl ki az ifjú, hajlékony lázas erőnek, mely csak azt kívánja, hogy hathasson, hogy magát adhassa» (Henri Leclercq : L'ordre bénédictin). Az Egyháznak nem volt elég papja, püspöke a lelkipásztorkodásra, Gergely a kolostorokhoz fordult, hol annyi szent energia, jóakarát húzódott meg. Ezeket működésbe hozni, az Egyház terjeszkedésének szolgálatába állítani, volt Szent Gergely gondviselés-szerű nagy gondolata. A kolostorok csendjében élő lelkeknek új távlatokat nyitott meg a pápai szó.

Az apostolkodás szent eszméje győzött a nehézségeken, bár a merész és termékeny gondolat ellentétben állott a köztudatban lévő eszmékkel és felfogással. Az új hivatással jár, hogy a szerzetesek nagy része ezután felveszi az egyházi rend szentségét, a szerzetesek nagy része felszentelt pap lesz.¹

Itt újra visszatérünk arra az ellenvetésre, melyről a Reguláról szóló fejezetben volt szó, hogy t. i. Szent Benedek regulája elterjedését Szent Gergelynek s nem belső értékének köszöni, s hogy Szent Gergely a Benedek-rend igazi megalapítója, mert hiszen Szent Gergelyig a rendről nincs írásbeli adatunk. Erre azt feleljük, hogy nagy tévedésben vannak azok, kik a mai egyházjogból és szokásból indulnak ki. Szent Benedek rendje most is egymástól független kongregációkból áll, alapításának első századaiban pedig egymástól független kolostorokból állott, nem úgy, mint a XII. századtól alakult rendekben, hol mindjárt erős középpontosítás uralkodott. A Szent Benedek-rend elnevezés csak a középkor vége felé kezdődik, pedig akkor már a Regula ugyancsak elterjedt volt. (Le monachisme bénédictin, 270. l.) A feleletet erre a kérdésre megadja a következő idézet: «A külső körülmények világosak és kézenfekvők, melyek a Benedek-rendnek olyan nagy kultúrmisszió lehetőségét biztosították. De nagyon egyoldalú, mechanikus történet szemlélet volna, mely csupán ezekből a külső körülményekből akarná megmagyarázni a bencéseknek, mint misszionáriusoknak nagy hatását. Bizonyára nagyon kérdéses, hogy a Benedek-rendiek ezeket a kultúr szolgálásokat adták volna, ha Nagy Szent Gergely nem hívja meg őket erre a misszióra, mely eredetileg nem volt kifejezetten programjukban. De Szent Gergely ezt a missziót nem bízta volna rájuk,

¹ A kérdést l. Ursmer Berlière: Exercice du ministère paroissial par les moines dans le haut Moyen-Age. Revue Bénédictine, 1927. juillet.

ha Szent Benedek reguláját nem ismerte volna olyan kiválónak, mint amilyennek Szent Benedek életrajza és más nyilatkozatai hirdetik (*Expositiones Gregorii in prim. Reg. lib. IV., Dialog III., c. 16.*), ha maga is nem viselte volna Szent Benedek rendjének ruháját és sajátjává nem tette volna rendjének szellemét. Hogy Szent Benedek fiai missziós tevékenységükben olyan fenséges eredményt értek el, azt legnagyobb részben saját értéküknek és művészetüknek köszönik.»¹ Ehhez nincs hozzátenni való.

A Benedek-rendnek megadatott az a nagy szerencse, hogy, mikor ezen elhatározó nagy lépést megtette, hogy a szent alapítója regulájában és szellemében lévő elemeket és lehetőségeket továbbfejlesztette, Szent Gergely állt mellette örül és irányítóul.

¹ Gustave Schnürer : *Kirche und Kultur im Mittelalter I*, 133. l.

Az angol-szászok megtérése és a Regula elterjedése.

AZ ALKALMAS pillanat érkezett 594-ben, hogy az angol-szászok megtérítésére lehetett gondolni. Kent pogány királya katolikus leányt vett feleségül Berta frank hercegnő személyében, kinek megengedte, hogy katolikus papot is vihet magával. Szent Gergely, kinek régi álma volt az angolok megtérítése, megragadta az alkalmat, 40 szerzetest választott ki a lateráni kolostorból, akik Ágoston apát vezetésével 596 őszén indultak Franciaországon keresztül Angliába. Útjukban sok nehézséggel találkoztak. Szörnyű dolgokat hallanak Franciaországban a sziget lakóinak vadságáról, de végre is sok nehézség után megérkeznek Angolországba és kikötnek Thanet szigetén. «Az új hódítók Róma jelvényei alatt érkeznek meg, mint hajdan Julius Cézár csapatai, de ezek a jelvények nem a császári Róma jelvényei voltak, hanem Krisztus örök, dicsőséges Rómájáé. Ezek a hitet akarják újra helyreállítani, mit az angol-szászok vérbe fűrésztöttek.»¹

Alig érkeznek meg a szerzetesek, követséget küldenek Ethelberthez, jelentik, hogy Rómából jönnek és az élet ígét hozzák számára. A király, kit katolikus felesége előzetesen már jól hangolt a katolikus vallás iránt, eléjük megy. Tolmács útján meghallgatta igehirdetésüket, a keresztény hit misztériumait, a megváltást, a másvilági életet, de a király őszintén kijelentette, hogy bármennyire

¹ Montalembert : Les moines d'Occident, III. 349 l.

is szépnek találja, amit neki a szerzetesek az új vallásról hirdetnek, nem hagyhatja el régi isteneit. Azonban a hit-hirdetőknek megengedte az ige hirdetését és Canterburyben, székhelyén adott nekik egy, még az angol hódítás előtt épült, elhagyatott templomot.

A szerzetesek meggyőződve arról, hogy inkább példájukkal, mint az ige hirdetéssel hathatnak a pogányokra, hozzáláttak kolostoruk építéséhez, közben pedig a térítés mellett éltek szabályszerű kolostori életüket. Az isteni kegyelem, a példa, az ige hirdetés megtermelte gyümölcseit. 597 pünkösdjén a király alattvalóinak ezreivel megkeresztelkedett. Nagy Konstantin, Clovis frank király megkeresztelkedése óta ez az Egyház életében egyike a legfontosabb eseményeknek. A szerzetesek buzgón folytatják munkájukat. Ágoston átmegy Franciaországba, hogy püspökké szenteltesse magát. Mire visszatér, újabb aratás. 597 karácsonyán újra 10.000 angol áll keresztvízre. Nagy Szent Gergely örvendezve írta Berta királynénak: «Áldjuk a Mindenhatót, aki Önnek méltóztatott fenntartani az angol nemzet megtérését. Amint a dicső Ilonát, a jámbor Konstantin anyját használta fel, hogy a rómaiak szívét a hitre bírja, minekünk nagy a bizodalunk, hogy az Ő nagy irgalma az Ön vállalkozása által eszközli az angolok üdvét».

Kent tartomány nagy része hamarosan katolikus lett. Megkezdődik az egyházszervezet megalkotása. De hátra van még a többi angol tartomány megtérítése, a hegyekbe menekült keresztény őslakók kibékítése a hódítókkal, ami nem kis feladat. A kelta őslakók a hódító angol-szászok elől Walles, Skócia hegyei közé menekültek. Innen és Írországból védekeztek a hódítók ellen és őrizték keresztény hitüket, olthatatlan gyűlöletet táplálva a hódítók ellen, kik állandóan életüket és szabadságukat fenyegették.

Az angol hódítás elvágtá hosszú időre a Rómával való rendes közlekedést. Így azután náluk szertartásokba, szo-

kásokba a római egyházétól eltérő szokások csúsztak be. Ilyen volt pl. a húsvét ünneplésének ideje. Ágoston, akit a pápa kinevezett az új egyház fejévé és megbízott a hierarchia szervezésével, felszólította a kelta szerzeteseket az apostoli munkában való közreműködésre. Hiába, a nemzeti érzés, az elnyomás emléke erősebb volt, minthogy már most ilyen áldozatra lettek volna képesek a kelták. Csak jóval később történik meg a kelta és Benedek-rendi formának egybeolvadása. mikor azután az új rend megerősödve visszaadja a kontinensnek, amit tőle kapott, megtéríti Germániát, restaurálja a szerzetesi életet Európa több országában. Egyelőre a térítést a Rómából küldött Benedek-rendiek folytatják.

Kent után hamarosan megtérítik Essex királyságot is, de mint mindenkor, itt is a mártírok vérével kellett megtermékenyíteni a kereszténység talaját. 616-ban Ethelbert király meghal, utódja a pogánysághoz szító fia, Eadbald lesz, kinek ellenszenve még inkább növekedik a kereszténységgel szemben, mikor vérfertőző házassága következtében nyíltan is ellentétbe jut az Egyházzal. Hasonló a helyzet Essexben, hol a meghalt keresztény király helyett a pogánysággal rokonszenvező fiai uralkodnak. Üldözés mindenfelé. A misszionáriusok életüket áldozzák vagy menekülni kényszerülnek. Elűzik a püspököket is, kik mindent elveszetteknek hisznek. Kettőt már kivittek a határra, a harmadik (Lőrinc) távozása előtt még szeretett templomában tölti az éjt. Szent Péter megjelenik álmában, szemére hányja gyávaságát. Másnap megy búcsúzni a királyhoz. Olyan meggyőző erővel beszél a király előtt, hogy az nem áll ellen a kegyelem hatásának, elküldi törvénytelen feleségét, visszahívja az elűzött püspököket. De a hitetlenség már megvetette lábát, erősen állt ellen az új térítésnek. Amint ugyanis 597-ben is tetszésükre bízta a királyi hatalom az angoloknak az új hit elfogadását, most sem avatkozott bele az alattvalók ügyébe. Az

Úristen kegyelme azonban munkált, a fáradhatatlan apostolok dolgoztak tovább, hiába voltak a nehézségek a vad pogányság és az angolokkal állandóan harcban álló kelták részéről egyaránt. A keresztény skótok többszörös legyőzője, Aedelfrid, Northumbria királya is elfogadta a hitet. Lassan azután jöttek a többi királyságok is. A szerzetesek iparkodtak megnyerni a királyokat, kik azután hatással voltak alattvalóikra. Ez a munka sehol se volt könnyű. Az első keresztény királyság üldözései megismétlődtek valamennyi királyságban. A VII. században azonban a pogányság már egész Angliában gyöngye volt ahhoz, hogy a fejét veszedelmesen felemelhesse. Végre 673-ban Theodorus érsek alatt a Hertfordban tartott zsinaton megtörtént az egymással ellenséges törzsek keresztényeinek egyesülése, kelta, angol egyházak hasonlókká lettek egymáshoz szokásaikban, fegyelmiükben. Egyesült a kelta szerzetesség is a benedeki formával, melytől majdnem egy századon át minden közreműködést megtagadott.

A kelta szerzetesség kezdetei visszanyúlnak az V. század elejére, főképp Írországból virágzó kolostoraik voltak, hol a tudományokat is nagy szeretettel művelték. Az V. században Szent Patrik, a VI. században Szent Kolumbán a legkiválóbb képviselői ennek a szerzetességnek.

Az ír szerzetességet jellemezte a túlságos szigorúság az önmegtartóztatásban és a peregrinari pro Christo gondolata, a vándorlás Krisztusért. A «zöld» szigetekhez való ragaszkodás, a tudomány ápolása, a földiekhez való túlságos ragaszkodásnak tűnt fel sokuk előtt, azért vándorbotot fogtak, hogy az otthon, a holnap bizonytalanságával is a világtól való elszakadást gyakorolják. A szigorúságnak és a vándortípusnak főképviseelője volt Szent Kolumbán, ki 590 körül, tehát néhány évvel a bencéseknek Angliába való érkezése előtt hagyta el Írországot szerzetesei társaságában, de a gyűlölt angol-szászok megtérítése helyett Franciaország felé vette útját. Mindenfelé

kolostorokat alapított (Luxeuil, Einsideln, Disentis stb.), melyekben az ő regulája volt irányadó. Az ír szerzetesség, vagyis inkább Kolumbán hatása Franciaországban előbb ért el, mint Szent Benedeké. «Kolumbán szigorú előjáró volt, aki sohase latolgatta a saját és szerzetesei áldozatának mértékét. Regulájában majdnem semmi sincs a kolostor adminisztrációjáról. Az előjáró abszolút hatalma rendelkezte el napról-napra a szokásokat. Az ő regulája csak erkölcsi és büntető törvénykönyv akart lenni. Kolumbán valósággal mestere a lemondásnak. Valóságos gyönyörrel részletezi a szerzetestől megkívánt elszakadást a családtól stb. Minden bűnre pontosan megállapított vesszőcsapásokkal bünteti szerzeteseiben a régi ember visszatértét.»¹ Ennek a túlzó aszkétizmusnak nagy sikere volt Kolumbán életében, de elégtelensége azonnal nyilvánvalóvá vált, mihelyt személyes hatásának varázsa megszűnt, amint majd később látni fogjuk, hogy a tőle alapított kolostorok Szent Benedek regulájával pótolják a hiányokat, enyhítik szigorúságát.

Ilyen jellegű szerzetességgel olvad egybe a benedeki forma Angliában. Ennek a szerzetességnek túlárado ereje, energiája egyesülve Szent Benedek mértéktartásával, az angol Benedek-rendnek a VIII. században fényes virágzást biztosított. A Benedek-rend ugyanis, amely megkezdte az angol-szászok megtérítését, amint befejezte a munkát, visszavonult kolostoraiba, gyarapodva a kelta szerzetesség fiatal erejével, tovább fejlődött, alapította és vezette azokat az iskolákat, melyek eredményesen terjesztették a keresztény civilizációt, nevelték azokat a misszionáriusokat, tudósokat, kik a következő században nevelik Franciaországot, megtérítik Németországot.

Részletesen időztünk Anglia megtérítésénél, mert ez a Benedek-rendnek első nagy szolgálata, mit a keresztény hithirdetésnek az európai művelődésnek nyújtott.

¹ G. Goyau *Historie Religieuse*, 99 1.

Anglia, mely ebben a korban annyi szentet adott az Egyháznak, annyi misszionáriust Európának, nagy részében hűtlen lett az Egyházhoz, de az anglikán egyház is elismeri a Benedek-rendnek nagy érdemét, térítő munkájának jelentőségét, minek bizonyossága, hogy 1897-ben egész Anglia, köztük a Londonban összegyűlt 200 anglikán püspök is ünnepelte az angolok apostolának, Szent Ágoston megérkezésének 1300 éves évfordulóját. Ezzel a tényre elismerték, hogy Anglia Szent Benedek fiainak köszöni megtérését és művelődését. Angliának egyik nagy fia, az anglikán vallásból a katolikus vallásra tért Newman bíboros, a katolikus Egyház egyik dicsősége ezzel a tudattal zárandokolt el Monte Cassinóra és írta a kolostor emlékkönyvébe a következő megható sorokat: «Monte Cassino szentjei, erről a helyről merítette Angolországunk egykoron a katolikus tanításnak egészséges forrásvizét. Imádkozzatok érettünk, kik már az eretnekségből a régi, egészséges hit felé sietünk.»¹

A VIII. század termékeny század volt Szent Benedek fiaira nézve, valóságos aranykor a szerzetesség történetében. A mai Franciaországban, Belgiumban egymásután emelkednek a kolostorok, hol már a benedeki regula az irányadó. Sőt a régi kolostorok is, mint a Szent Mártontól alapított Marmoutiers, Lerins eleinte kombinálják saját regulájukkal, szokásaikkal, később teljesen szerinte rendezkednek be. Első biztos adatunk a Reguláról 620-ból van, mikor Donatus besançoni püspök Szent Cézár, Szent Benedek, Szent Kolumbán reguláiból kompilál szerzetesi szabályt. A Szent Leodgar elnöklete alatt Autun-ban 670-ben összegyűlt 54 püspök egyedüli szerzetesi szabálynak nyilvánítja. (G. Goyau id. m. 106. l.) Általános el-

- O. Sancti Montis Cassinensis, unde Anglia nostra olim saluberrimos Catholicae doctrinae rivos hausit, orate pro nobis iam ex haeresi in pristinum vigorem expergescentibus. J. K. Newman. Közölve L. Tosti: San Benedetto.

fogadásra a VIII. század közepén talál a Regula, mikor az Estinnesben (a mai Belgium) tartott zsinat magáévá teszi 743-ban az előző évben tartott német nemzeti zsinat határozatát, mely szerint minden férfi és női kolostor Szent Benedek reguláját tartozik követni. (Decrevimus quoque . . . ut monachi et ancillae Dei monasterialis iuxta regulam sancti Benedicti coenobia et xenodoxia sua ordinare, gubernare, vivere studeant.)¹

Spanyolországnak megvolt a maga szerzetesi regulája, melyet Sevillei Izidor írt a VII. században Szent Benedek regulájának felhasználásával. Ez a regula sokáig volt használatban a benedeki regulával együtt.

¹ L. bővebben Horvát Ádám : A szent regula elterjedése, Pannonhalmi Sz. 1929, 1. 12.

Németország megtérítése. Szent Bonifác.

VIII. SZÁZADBAN Nyugateurópában már a mai népek ősei laktak. A latin népek már keresztények, a német népeknél pedig a szerzetesek térítő tevékenységének új tér nyílik. Ugyanabban az időben, mikor Monte Cassino több mint 100 éves romjából feléled, az angol kolostorokból térítők indulnak ki, hogy a Germániában maradt rokonoknak is elvigyék a hit világosságát. Wynfrid, akit a történelem Szent Bonifác néven ismer, mint a németek apostolát, 716-ban indul el Angliából a frízek megtérítésére, kik a mai Hollandiában és Hannoverben laktak. Az aratás bőségesnek ígérkezik, Szent Bonifác Rómába megy a pápa áldásáért. S amint 100 évvel azelőtt Nagy Szent Gergely, az első Benedek-rendi pápa ad utasításokat Anglia megtérítésére, most is Szent Benedek fia, II. Gergely áldása, tanítása és útmutatása kíséri a nagy munkát. Arra a szellemre, mely ezeket az apostolokat eltöltötte, jellemző Aldelhem szerzetesnek Bonifáchoz intézett levele, mely egyúttal ezeknek a térítőknek a módszerével is megismertet bennünket. «Hogy legyőzhessük ezeknek a pogány vadaknak makacsságát, hogy szívük terméketlen, sziklás talaját termékennyé tehessük, nem kell őket támadni vagy ingelni, hanem tanításunkat az ellenállhatatlan mérsékléssel és szelíden kell előadnunk. Ez a módszer szegyenbe hozza őket ostoba babonáik miatt, anélkül, hogy kétségbeejtené őket. — Non quasi insultando vel irritando eos, sed placide ac magna obicere moderatione debes.»

¹ Id. L. Tosti : San Benedetto, 266.

Ez a szellem vonul végig Bonifác egész működésén. Mindenütt a szelídség, a rábeszélés, a példa tekintélye voltak fegyverei. Kizárva minden politikát a térítő működésből, ami ellen 50 évvel későbben majd egy másik Benedek-rendi, Alkuin tiltakozik, ki azt tanácsolja, hogy az avarok megtérítésénél tegyenek félre minden erőszakot és politikát. Igehirdetéssel, ne rablással térítsenek — praedicando, sed non praedando.

Szent Bonifác működése nyomán egymásután emelkednek a férfi és női kolostorok Németországban: Fulda, Reichenau, Salzburg, Sankt-Gallen stb. Ezek a kolostorok középpontjai lesznek a földművelésnek, iskolák, szemináriumok találnak hajlékot bennük. A női kolostorokban pedig megvetik annak a nőnevelésnek az alapjait, mellyel Németország Európa valamennyi államát megelőzte, mely Gandersheimben Hrosvitát nevelt, kinek irodalmi munkásságára ma is büszke Németország. Ezekben a kolostorokban a leányok a világ rossz hatása alól kivonva istenfélelemben, jámborságban nevelkednek, megtanulják a kézimunkát, kertészkedést, a ház vezetéséhez szükséges ismereteket. A gandersheimi kolostorban nevelkedett a mi Gizella királynénk is. Az előkelő származású gyermekek megkapták a rangjuknak megfelelő szellemi képzettséget is. Ez a nevelés alakította ki azt az istenfélő, erkölcsös, munkás női típust, mely ma is közmondásos az egész világon. Ennek a nevelésnek a következménye, hogy a német nők sokszor felülmúlták a férfiakat az írásban és olvasásban. Ez a női típus szellemével megszentelte, megnemesítette a családot. A lovagság vérengzései között is a német nő jámborsága, képzettsége, tisztasága, szeretetreméltósága annyira tisztelet tárgya volt, mint sehol.¹

¹ Joseph Blötzer: Der Heilige Bonifacius und seine Kulturarbeit. Stimmen aus Maria-Laach, 68. k, 477—505.

Ez a munka azonban nem néhány évnek a műve. Szent Bonifác szerzeteseinek seregével 40 évig fáradozott a hitterjesztés munkájában 754-ben bekövetkezett vértanuhaláláig. Szerzetestársai, utódai századokon át folytatták a munkát. Öt század mult el, mire valamennyi germán törzs a Rajnától a Jeges tengerig elfogadta a kereszténységet. A mű még sok önfeláldozást, eredménytelen kísérletet követelt, mint Szent Oszkárnál, ki a skandináviai államok felé tette meg a lépést vagy Szent Adalbertnél, ki a poroszok között szenvedett vértanuhalált (997).

A Szent Benedek-rend ezen második dicsőséges korszaka elválaszthatatlanul össze van forrva Szent Bonifác nevével. Személyisége, szolgálatai egyaránt nagyok. Nem azok közé tartozott, kik vassal és vérrel kovácsoltak és kovácsolnak össze birodalmakat, sem azon szellemóriások közé nem tartozott, kiknek gondolatai századokon keresztül világítanak, utat mutatnak. Ő a középkori ember típusa volt, az evangélium emberéé, kinek fő jellemvonása az önfeláldozás, a sacrificium, miről korunk egy nagy konvertitája, Renan unokája, Ernest Psichari azt mondta, hogy többet ér, mint a tudós tintája (*Voyage du centurion*), a Szentírás pedig az elragadtatás hangján kiáltja : *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et praedicantis pacem : annuntiantis bonum, praedicantis salutem, dicentis Sion : Regnabit Deus tuus.* — Mely szépek a hegyeken a békehirdető és prédikáló lábai, ki jót hirdet, ki üdvösséget prédikál, ki Sionnak mondja : Uralodik a te Istened. (Is. 52, 7.)

Negyvenéves munka és vértanuhalál után a tőle alapított Fuldában temették el. Sírjára egyetlen szót írtak : *Requies* (nyugalom). A hálás német nemzet emléket emelt neki. A fuldai dómtéren hatalmas gránitkolosszuson áll szobra. Egyik kezében keresztet emel az égnek, másikkban evangéliumos könyvet tart e felírással : *Verbum*

Dei manet in aeternum. (Az Isten ígéje örökké megmarad.)

A VIII. században a Benedek-rend ifjúsága teljes crejében, hagyományai tisztaságát megőrizve felel meg az isteni hívó szónak, hivatásának. A legüdvösebb hatással volt a társadalomfejlődésre: életereje nem kevésbbé volt nagy kifelé való hatásában, mint a kolostorban. A kifelé való hatást, a lelkekre való közvetlen hatást Szent Bonifác képviseli, a kolostoron belül működő erőnek, mely a kolostorban formálja az erőket, Beda Venerabilis, a verax historicus a megszemélyesítője. Az új Európa apostolai, mielőtt a lelkek meghódítására indultak volna, a kolostorokban szoktatták magukat a szerzetesi fegyelemhez, akaratuknak, tehetségüknek az Isten szolgálataba való állításához. Mikor azután az istenszeretet eléggé izzott ezekben a lelkekben és arra vágyott, hogy égjen és másoknak világítson, elhagyták kolostori magányukat és dolgoztak a pogányok megtérítésén. Az új rajok új kolostorokat alapítottak, melyekben a középpont az opus divinum, az istentisztelet volt. Mint a zsoldáros, ezek a szerzetesek is naponként hétszer gyülekeztek az Úr oltára köré, azonkívül éjjel is felkeltek, hogy a legszentebb, az Istentől sugalmazott énekekkel zengjék az Ő dicséretét. Az istentiszteletet művészetté avatták ezek a szerzetesek.

A többi időt az evangélium hirdetésére, tanulmányokra és kézimunkára szentelték. Ők mentették meg a görög-római művelődés maradványait, adták át az utókornak szellemi kincseit akár a könyvek másolásával, akár a tudományok tanításával.

A szellemiek mellett azonban nem kevésbbé volt fontos a munka. Az új népeket meg kellett tanítani a rög szeretetére. A szerzetesek munkához fogtak, fáradságukat siker koronázta annyira, hogy nem egyszer az Egyház ellenségei vagy nem hívők, mint Littré (*Études sur les barbares et le Moyen-Âge*), Taine zengik el ennek a munká-

nak hősi eposzát. A szerzetesek, a fáradhatatlan előőrsök irtják az erdőket, szárítják a mocsarakat.

«A római kincstár zsarolásai, a zsoldosok lázadozásai, a germánok betörései, a rablók portyázásai által megnéptelenített vidékeken a Benedek-rendi szerzetes tüskék és bokrok között ágakból font magának kunyhót: az egykor művelt területek, melyek körülötte elnyúlnak, már elhagyott cserjések. Társaival feltöri a földet és épít: a félvad állatokat megszelidíti, majorságot, malmot, kovácműhelyt, sütőkemencét, a lábbeli és ruha készítésére műhelyeket épít. A rend szabályai szerint mindennap két órát olvasással tölt, hét órát pedig folytonos kézimunkával. Nem eszik és iszik többet, mint amennyire okvetlen szüksége van. Az értelem által szabályozott, önkénytes munkájával, melyben lelkiismerete és a jövőre való tekintet vezérli, többet hoz létre, mint a világi egyén. Józan, szabályszerű, gazdaságos életmódja mellett kevesebb ér be, mint amaz. Ezért, hol a világi egyén kimerül, ő fenntartja magát, sőt gyarapszik. Felszedi a nyomorultakat, táplálja, foglalkoztatja, megházasítja őket; a szentélyek körül koldusok, szökevény jobbágyok és kóborlók keresnek oltalmat. Tanyáikból lassanként falu, majd mezőváros lesz, mert az ember, mihelyt aratásra számíthat, szívesen műveli a földet, s ha gyermekét eltarthatja, családátyává lesz. Így keletkeznek új középpontok a földművelés és ipar számára, melyek azután a népesedésre nézve is új középpontok lesznek.»¹

Taine részéről ez a dícséret nem lehet gyanús. De halljuk, mit mond Taine után 50 évvel az európai társadalom történetének egy másik kutatója, Gusztáv Schnürer. «Hogy a Benedek-rend a tudományokat is gondjába vette, annak magától el kellett következnie, mikor az Egyház az egyedüli intézmény lett, mely az antik kul-

¹ Taine: *Les Origines de la France Contemporaine*, I, 6—7 l.

túrából megmaradt. Ekkor ebbe az egyedül megmaradt épületbe mindent bementettek, mi megmenthető volt. Az a rend, mely egy római tisztelt alapítójaként, szívesen vette oltalmába az antik világ örökségét. Azonban gazdasági téren is sok volt a tennivaló. Az idők járása következtében a városi élettel összefüggésben lévő gazdasági és szellemi kultúra hanyatlásnak indult. Az Egyháznak ehhez a tényhez kellett alkalmazkodnia. Eddig csak városi kultúrcentrumok voltak, most ilyeneket a vidéken is kellett neki alapítania. Plébániák alapítása volt szükséges a városoktól távol lakó nép számára is. A földművelő lakosság gazdasági és szellemi színvonalának emelésében a kolostorok hatása főképp a germánoktól lakott országokban valósággal áldás volt. A Benedekrendi kolostorok, melyek legtöbbszörre a városoktól távol, erdős vidékeken épültek, valóságos gazdasági központok és gazdasági iskolák voltak, hol a szellemi és testi munka egyaránt becsülésben volt. Ezek a kolostorok nagyon időszerű alkotások voltak. Az Alpok északi vadonaiban épült kolostorok nemcsak misszionárius középpontok, a vallásos és szellemi élet tűzhelyei, hanem a gazdasági kultúrának, a földművelésnek és iparnak is mintaintézetek» (id. m. 130.).

Az anyagi kultúra magával hozza a szellemet. Az Egyház ezen a téren is összekötőkapcsol szolgál a régi civilizáció és a barbárság között. Megmenti a világot azzal, hogy megtisztítja az erkölcsöket, az erőszak korában a béke és emberiség képviselője lesz. «Az apátságok alapítói azt a hivatást töltötték be Európa számára, mit az amerikai őserdők első irtói az újvilág számára, de ezeket a haszon lelkesítette, míg a szerzetesek lelkük üdvéért dolgoztak, munkájuk gyümölcse pedig a szegényeknek használt.»¹

¹ Laurent : Études sur l'humanité, V. k. Les Barbares et le Catholicisme.

Nagy Károly és a Benedek-rend kultúrmunkája.

NAGY KÁROLY (768—814) megérezte a szerzetesség nagy társadalomnevelő fontosságát. Semmiféle intézmény nem volt alkalmasabb, hogy az igazi művelődés három elemét : a hitet, munkát és a szellemi kultúrát Európa népei között meghonosítsa. Ezért vette körül magát Nagy Károly kora tudós szerzeteseivel. Amint az Egyház közülök választotta misszionáriusait, a császár az náluk kereste birodalma civilizátorait. A Gondviselés Nagy Károlyt szemelte ki, hogy szervezze, igazgassa az első keresztény imperiumot, birodalmat, melynek az volt a hivatása, hogy alapítójának, a pápának, gondolata szerint oltalmazza az Egyházat és terjessze Krisztus tanítását a földön. Nagy Károlynak egy egész világot kellett megszerveznie óriási birodalmában. S ez neki sikerült is. Nincs a világtörténelemnek hadvezére, uralkodója, ki úgy beírta volna nevét a polgárosodás, művelődés történetébe, mint Nagy Károly. Nem a mi feladatunk Nagy Károly államszervező jelentőségét méltatni, csak annyiban érintjük, amennyiben Szent Benedek fiai nagy munkájában résztvettek.

A nagy császár, hogy alkotásának maradandóságot biztosítson, arra törekedett, hogy felvirágoztassa birodalmában a tudományokat, iskolákat és a művészeteket, pártfogolja a misszionáriusokat, kik a még meg nem tért germán törzsek és a szlávok megtérítésén fáradoztak. Hol talált volna erre a nagy feladatra megfelelő embereket? Ő, aki több olasz útja alkalmával magába szívta a római kultúra szeretetét s magát a római birodalom

keresztény örökösének tartotta, ahhoz a rendhez fordult, mely egy igazi római férfiú alkotása, mely egy másik, az antik kultúráért rajongó rómainak, Cassiodorusnak a hatását olvasztotta magába. Nagy Károly nem elégszik meg saját birodalmának embereivel, pedig a Bonitáciustól alapított kolostorokban ott is akad szépszámmal, hanem hoz magával embereket Itáliából, Monte Cassinóból, hol nemrég öltötte magára a szerzetesi ruhát Karloman, az ő nagybátyja, Rachis, a longobárd király. Innen megy többek között Paulus diakonus, ki majd megírja a longobárdok történetét és a Regula első magyarázatát. Anglia pedig, hol ebben a korban már oly szép harmóniában egyesült az ír szerzetesek tudományt kedvelő hagyománya a római gyakorlatiassággal, mit Szent Ágoston és társai vittek Angliába, adja Alkuint. A császár intézkedései kiszélesítik a Benedekrendi kolostorok tevékenységének területét tudományos és szociális téren egyaránt.

Termékeny volt ez a kor szentekben is, de nagyok a tudománynak tett szolgálatok is. A római birodalom bukásától kezdve (476), sőt már előbb is, az antik kultúra magában Rómában is elhanyaglott. A politikai küzdelmek, a népvándorlás zavarai Itáliában, Franciaországban minden kultúrát megakasztottak. A kolostorokban indult meg az a szellemi tevékenység, mely átmentette a hanyatló görög-római világ szellemi kincseit és szorgalmasan hordta az anyagot a keresztény művelődés alapjaihoz. A kolostorokban szorgalmasan másolták a kéziratokat. A másolószoba minden kolostor elengedhetetlen tartozéka volt, magyarázták a latin és görög írókat, szerkesztették a tankönyveket iskolai használatra. Az alkalom és lehetőség megvolt így azok számára, kikben hajlandóság és tehetség volt, hogy önálló műveikkel is gazdagítsák a kor irodalmát, tudományát. «A szentatyák kora már befejeződött, a sko-

lasztikusok százada még hátra volt. Ennek a közbeeső kornak írói arra fordították erejüket, hogy rendezzék a patrisztikus irodalmat, mely hozzájuk eljutott.»

A szellemi élet először az ír és angol kolostorokban virágzik fel, Beda Venerabilis-ben éri el tetőpontját. Ő az első tudós Benedek-rendi. Személyében, írásaiban a Benedek-rendi tudós típusa, mint Szent Tamás a dominikánusoké (Butler id. m. 349). Szentírástudományok, patrisztika, pedagógia, történetírás az ő területe. Legismertebbek történeti munkái. Verax historicus akart lenni. Mommsen is, mikor az elismerés zászlaját meghajtja előtte, ezt az érdemét emeli ki. Nagy Károly, kinek az volt a becsvágya, hogy Krisztus egyházának rectora és doctora legyen, a Beda és társainak szellemétől áthatott angol Benedek-rendiekre támaszkodott főképp, hogy birodalmában szellemi életet teremtsen. Nagy Károly birodalmában az iskolák virágzása a szerzetesek nevéhez fűződik. Az angol származású Alkuin neve (730—804) Nagy Károly művelődési politikájától elválaszthatatlan.¹ A Nagy Károlytól megindított művelődési folyamatnak a szerzetesek a fő támogatói. A VIII. és IX. században mindenféle kolostori iskolák létesülnek a világiak számára. Az egyházi tudományoknak Nagy Károly alatt kezdődő virágzása nem áll már meg. A tudmánynak új és új középpontjai keletkeznek és ezek nagy része a kolostorokban van. Franciaországban Bec (Szent Anzelm kolostora), Saint Germain-des-Prés Párizsban, Tours; Németországban Corvey, Fulda, Sanctgallen, Reichenau, Tegernsee; Itáliában Monte Cassino, Bobbio, Farfa stb. Ezekbe az iskolákba, tudós középontokba a nagy mesterek híre vonzotta a tanítványok ezreit. Sanctgallennek Notker, Ekkehard, Reichenau-nak Walahfrid Strabo, Fuldának hírnevét Hrabanus

¹ Newman : Mission of S. Benedict, 76.

164 NAGY K. ÉS A REND KULTÚRMUNKÁJA

Maurus, a Praeceptor Germaniae, Németország tanítója adja.

Kötetek kellenének annak a kimutatására, hogy mekkora részük volt a szerzeteseknek ebben a korban a tudományok és irodalom művelésében. Akár teológiáról, akár történetírásról, mennyiségtanról, költészetről, nemzeti nyelvről van szó, az írók nagy többsége közülük kerül ki. Kezdve a historiae domus-októl a terjedelmes krónikákig majdnem mindent ők írtak. Hogy erről meggyőződhessünk, elég egy szempillantást vetnünk a különböző országok forrásgyűjteményeibe. A költészetben jelentős részt vettek a himnuszköltészettel. A Drewesféle középkori himnuszgyűjtemény kötetei tanuskodnak, hogy volt ebben a korban érzéstől sugallt, képzelettel írt költészet is. A különféle nemzeti ritmusok tanulmányozása ma is sokat nyerne alapos ismeretükkel. Hroswita, gandersheimi bencés apáca latin nyelven írt drámái a X. századból a németek büszkesége. A zenével elméletben, gyakorlatban egyaránt kellett foglalkozniuk az egyházi ének miatt. A zenetörténet egész sorát jegyzi fel a zenével foglalkozó szerzeteseknek. Arezzói Guidó neve és jelentősége a kevésbbé szakemberek előtt is ismeretes. A kat. Egyház máig is őrzi és énekli ezeknek a szerzetes zenészeknek örökség alkotáseit.¹

A mennyiségtan, természettudományok terén csak Gerbert-et, a későbbi II. Szilveszter pápát említjük, ki nekünk a szent koronát küldötte, ki először használta a zérót. Az egyes tudományok történetét olvasva, nagyon sok természettudományi felfedezés nyomát találjuk meg a szerzetesek között, kik a kolostorok csendjében Istennek szolgálva kutatták a természet titkát.

A tudományos működésnek, az iskolának, a szent iratok olvasásának elengedhetetlen eszköze a könyvtár.

¹ Pl. Notker Labeo requiemje a X. századból.

A könyvtárszerzésnek pedig egyetlen módja a könyvek másolása. Akik csak kevéssé is ismerősek a korról, tudják, mennyi fáradságba került egy-egy könyv lemásolása. Mennyi kitartást, türelmet, szeretetet kellett a másolásra fordítani, mikor egy szebben elkészített könyv lemásolása néha éveket kívánt. Mégis a kor viszonyaihoz mérten hamarosan nagy könyvtárakkal rendelkeznek az egyes kolostorok. (L. Léon Maitre : *Les écoles épiscopales et monastiques en Occident avant les universités.*)

A művészetek terén is ebben az időben a legszilárdabb pont a kolostor volt. A Benedek-rend hagyománya már alapításától kezdve az volt, hogy az istentisztelet számára semmi se drága. A kolostor templomaiban talált alkalmazásra a kor művészete.¹ A római építészet elemei ott kereszteződtek germán elemekkel. A kolostorok építésze, mely a Regulán és Cassiodorusnak *De institutione divinarum litterarum* (c. XXIX.) című művén alapul, úgyszólván egyedüli mentsvára lett a művészeteknek ebben a korban, mikor a városi élet még nem fejlődött ki.

Szociális téren Nagy Károly szintén a leghasználhatóbb munkatársait találta a kolostorokban. Nem szólva arról, hogy példájukkal, a munka megszerettetésével milyen jelentős szerepük volt a társadalom fejlődése körül, csak az emberbaráti szerepükre térünk ki. A szegénygondozás, vándorok befogadása már a római birodalom hanyatlásától kezdve egészen az Egyház gondja volt. A városokban szerteszét hospiciumok, ispotályok voltak az Egyház felügyelete és gondja alatt. Azonban a háborúságok következtében ennek a feladatnak nem tudtak megfelelni teljes mértékben. Nagy Károlynak volt rá gondja, hogy az evangéliumnak tanítását ezen a téren is törvénybe iktassa, támaszkodva régi egyházi intézkedésekre, mint az orleansi zsinat (549) határozata,

¹ Mihályi Ernő : Szent Benedek törvénykönyvének hatása a művészetekre. Pannonthalmi Szemle 1929. 1. sz.

mely az Egyház vagyonát patrimonium pauperumnak, a szegények örökségének nyilvánítja (16. kánon) és Nagy Szent Gergely parancsára, aki elrendeli, hogy az egyházi javak jövedelmének negyedrészt a szegényekre fordítsák. Az apostoli szék szokása, hogy parancsot adjon felszentelt püspökeinek, hogy minden jövedelmüket, melyhez jutnak, négy részre osszák : az első rész szolgáljon a püspök háztartására és vendégfogadásra, a második a papságnak, a harmadik a szegényeknek, a negyedik a templomok javítására. (Epist. XI. 64.)

Nagy Károly a szegénygondozást a kolostorokra és a püspökökre bízta. A Benedek-rendi kolostor igazán alkalmas volt arra, hogy a császár szándékát megvalósítsa. A Regulában bőséges gondoskodás történik a szegényekről és a betegekről. A kolostor gondnokának kötelességévé teszi, hogy «a lehető legnagyobb gondja legyen a betegekre, gyermekekre, vendégekre és szegényekre, azon biztos meggyőződésben, hogy mindezekről az ítélet napján számot fog adni». (Reg. 31.) Másutt azt mondja : «A betegekről elsősorban és mindennél jobban kell gondoskodni és valósággal mint Krisztusnak, úgy szolgálnak nekik, hisz ő maga mondta : Beteg voltam és meglátogattatok engem». (Reg. 36.) A vendégfogadásról szóló fejezetben látszik meg főképp Benedek szerető gondoskodása az idegenek és szegények iránt. «Minden érkező vendéget Krisztus gyanánt fogadjanak, mert Ő maga mondja egykor : Utas voltam és befogadtatok engem. Mindenki iránt illő tiszteletet tanusítsanak, főképp a hit-sorsosok és zarándokok iránt. Kiváló nagy gondot fordítsanak főképpen a szegények és zarándokok befogadására, mert bennük inkább fogadjuk Krisztust, míg a gazdagoknál már a félelem maga is tiszteletet vált ki. (Reg. 53.) A kolostor kapusa idősebb, okos testvér legyen, aki isteni félelemből fakadó teljes szelídséggel és buzgó szeretettel legyen szolgálatára az idegeneknek. (Reg. 66.) Mihelyt

valaki kopogtat vagy szegény bekiált, felelje rá: Hála Istennek».

A felsorolt idézetek mutatják, hogy nem későbbi hatásból, hanem egyenesen a Regula szövegéből és szelleméből fakadt az a nagy karitatív működés, melyet a kolostorok kifejtettek. A kolostorokban külön épületrészek voltak a vendégek részére, ami a körülmények alakulása szerint megváltozott formában ma is megvan a bencés kolostorokban. A szegényellátás mértékére nézve csak néhány példát hozunk fel. A limogesi kolostorban «a szegények sokasága úgy özönlött, mint méhek a méhkasba». A Cluny kolostora a X. században, mikor még csak egészen kis kolostor volt, 18 szegénynek adott naponként ellátást, később a XI. században egy évben (1065 körül) 17.000 szegénynek adott alamizsnát. Szent Riquier kolostora virágkorában naponként 300 szegénynek adott alamizsnát és 105 özvegynek támogatást. Szent Benedek fiai a történelem folytán sohase lettek hűtlenné alapítójuk parancsához, miről tanuskodhatik hazánkban is azoknak a szegényeknek nagy száma, akik még a legnehezebb viszonyok között is naponta ebédet kapnak Szent Benedek regulájából kifolyóan.

A kolostorokban kórházak és gyógyszerházak is voltak, ahol mindenki kapott ápolást és gyógyszert. Clunyben külön rendtárs foglalkozott a környék betegeinek a látogatásával, kiket minden héten meglátogatott. Az orvostudomány fejlesztésében is jelentős részük volt a szerzeteseknek. «A kora-középkor orvosi intézetei, melyekből a későbbi orvosi egyetemek kifejlődtek, melyekkel kórházak és vendégfogadók, gyógyfüveket termelő kertek voltak összekapcsolva, az ő vezetésük alatt álltak. Maguk a kolostorok voltak az orvostudomány első iskolái. Belőlük nőttek ki a kor legkiválóbb orvosai: Sevillai Izidor, Hrabanus Maurus, Desiderius cassinói apát, a későbbi pápa. A világhírű salernói egyetemet bencések alapították.

Constantinus Africanus cassinói szerzetes ismertette meg az arab orvosi tudománnyal a nyugati kereszténységet.¹ Lecky emel szép emléket ennek a szamaritánus működésnek Sittengeschichte Europas von Augustus bis auf Karl den Grossen c. művében, melyet mi is ide iktatunk. «A jótékonyság idők folyamán különböző formákat öltött és minden kolostor egy-egy középpont lett, melyből az kisugárzott. A szerzetesek védelmezték a szegényeket, ápolták a betegeket, elszállásolták az utasokat, váltották ki a foglyokat és felkeresték a szenvedés legtávolabbi köreit. Amikor a belpoklosság rettenetes betegsége egész Európában dühöngött, mindenütt kórházak keletkeztek, melyekben a szerzetesek látták el az ápolói tiszteket.» (II, 67—68.)

Méltóbban nem tudnók befejezni ezt a kort, mintha idézzük Fináczy Ernő szép sorait a nyugati szerzetesek jelentőségéről. «A keleti birodalom szerzetesei, dacára annak a világtörténeti ténynek, hogy a szlávtságot ők nyerték meg a kereszténység számára, embernevelő és civilizatórius tevékenység dolgában semmikép nem vetekedhetnek a benecésekkel, a nyugati keresztény művelődés e hőslélkü bajnokaival . . . filozófusaik pedig még csak nyomába se léphetnek azoknak a nagy scholastikusoknak, akik hatalmas gondolatépítményeikben tanubizonyságát adták elméjük architektónikus erejének (A középkori nevelés története, 50. l.) . . . Forgalmas élet uralkodik a nagy kolostorokban. Mindenik egy-egy vendég fogadó, a vendégek számára épült külön helyiségekkel. A szegény utasoknak ingyenes ellátása erkölcsi kötelesség . . . A nagy monostorokban naponként több százra is ment az élelmezettek száma . . .

A szerzetesek cellái még mindig egyszerűek, de a rectorium, a könyvesház, a káptalani terem, a kereszt-folyosó már műízléssel épült helyiségek s a quadrum

¹ L. Macher Emánuel: A Regula szociális jelentősége. Pannonhalmi Szemle 1929. 1. sz., Gustav Schnürer id. m. 367.

virágágyai közt csinos szökőkút vagy csorgó hűsíti a levegőt forró nyári napokon.

A kolostor templomát a művészet remekei díszítik, melyeket hozzáértő szorgalmas barátok kezei alkottak: üveg- és falifestmények, szárnyasoltárok, finoman kifaragott imazsámolyok és szószékek, csodás ötvösmunkák, dísztárgyak, apácák kezeitől származó, mesteri szövésű és hímzésű kárpitok. A scriptoriumban a könyvek százai készülnek kedvtelésből (a kolostor számára) vagy megrendelésre: ügyes kezek rőjják fáradhatatlanul az egyformára szabott, kitörülhetetlen betűket, festik a ma is élénk színekben pompázó iniciálékat, csinálják bámulatos türelemmel a századoknak ellenálló, tartós és díszes kötéseket... Mindenütt az Urat dicsérő tudatos műveltség és csiszolt ízlés, mindenütt szerető műgond és a szépen való gyönyörködés.» (id. m. 162—164.)

A VIII. század végén és a IX. század elején azonban félő volt, hogy a rend megszenvedi a gyors terjedést, a hirtelen növést. Szent Benedek nem tervezett világszervezetet, azért a Regulában nincs is szó az egyes kolostorok között való kapcsolatról. Ennek majd a nagy alapítók műveiben rejlő erőknél fogva akkor kell elérkeznie, mikor az isteni gondviselés új feladataok megoldására szemeli ki. Középponti irányítás, a szerzetesi szabályokban, szokásokban az egység hiánya, főképp pedig a kommenda-rendszer, miről a következő fejezetben lesz szó, hanyatlással, dekadenciával fenyegetett. Hogy ez a hanyatlás nem lett általános, az a franciaországi Aniane apátjának, Benedeknek érdeme (750—820). Az ő reformtörekvései, mik egyrészt a Regula szövegéhez való visszatérést, másrészt a korkövetelte kiegészítéseket foglalják magukban, új lendületet adtak a rend fejlődésének. Ennek a lendületnek egyik eredménye lesz majd Cluny, melynek neve az Egyház szabadságáért, tisztaságáért vívott nehéz, de dicsőséges küzdelmekkel elválaszthatatlanul összeforrott.

Cluny szerepe az Egyház történetében.

BENEDEK-REND a IX. és X. században, annak ellenére, hogy egy új, dicsőséges korszaka már csendben érlelődött, nagy válságon ment keresztül. Aniani Szent Benedek reformja nem volt olyan általános és olyan hatású vagy mondhatnánk olyan szerencsés, hogy az általános hanyatlás megakadályozására alkalmas lett volna. A különféle pogány népek kalandozásai (normann, dán, mór, magyar) a kolostorok százait pusztítja el, akadályozza, hogy az egyházi zsinatok reformhatározatai végrehajthatók legyenek. De ennél sokkal nagyobb veszedelem fenyegetett a hűbérrendszer részéről. Egyrészt a felégetett kolostorok százait, másrészt a méltatlan kezekbe jutott apátságokat mutatja a kép, mi élénk tárul ebből a korból. A szerzetesi apostolkodás gondolata majdnem teljesen eltűnt, mindenütt szomorú állapotok, dekadencia. Még szomorúbb volt az egész Egyház helyzete amiatt, hogy az investitúra következtében méltatlanok tolakodtak a szentélybe, akiknek sokkal nagyobb gondjuk volt arra, hogy a saját és hűbéruraik érdekei felett örködjenek, mint a rájuk bízott nyájra.

Hogy megérthessük, hogyan fejlődhetett ki ez az Egyházra oly káros és szégyenletes állapot, és hogy a Benedek-rend szerepe és jelentősége jobban álljon előttünk, egy kis történeti visszapillantást kell vetnünk az Egyház és állam viszonyára.

A régi római birodalomban egy embernek, a császárnak kezében egyesült minden világi és vallási hatalom.

A római államvallásnak főpapja, pontifex maximusa a császár volt. A császárok megtérése megváltoztatta a helyzetet, de mint a kereszténység védői (advocatus Ecclesiae) és urai nagyon is könnyen engedtek a csábításnak, hogy az Egyház ügyeibe beleavatkozzanak. A nyugatrómai birodalom bukása és a bizánci gyámkodás fokozatos megszűnése után a pápaság lett Nyugaton a legfőbb hatalom. De mikor a frankok hatalmas királya, Nagy Károly lett az igazi ura Nyugat-Európának, az Egyházat ismét az a veszedelem fenyegette, hogy az állam illetéktelenül beleavatkozik ügyeibe. III. Leó átlátta a helyzetet és arra törekedett, hogy az Egyház megtarthassa a legfelsőbb irányítást, mit már századokon át gyakorolt a keresztény hitnek és a civilizációnak általa megnyert népek között. Elhatározta tehát, hogy felújítja a nyugatrómai császárságot a frank király javára. Nagy Károly császár lett (800) a pápa megkoronázása által. A keresztény nép szemében a pápa volt az, ki a császárságot létrehozta, a császár a pápától, Krisztus helyettesétől kapta a szuverénitást. Nagy Károly, bármennyire személyi volt is nagyvonalú politikája, tudatában volt ennek a ténynek.

De a császárság abban a felfogásban, mit a tradíció, hagyomány hozzákapcsolt, több volt, mint a legfelsőbb parancsolás és irányítás polgári és katonai vonatkozású ügyekben. A császár mint a régi császárok utóda lépett közbe, hogy Krisztus Egyházának jogait megvédje, hogy szükség esetén a szentély szolgáit megjavítsa. A császár, a fejedelmek az Egyházat gazdagon javadalmazták, de a gyakorlatban elfogadott germán hűbéri vagy római kincstári jog erejénél fogva a püspökségek jövedelmeit úgy tekintették, mint amelyekről szabadon rendelkezhetnek. Az akkori közfelfogás szerint a birtokok csak haszonélvezetre adattak az Egyháznak, hogy biztosítsák a lelki hatalom gyakorlását. A püspök, az apát

a császártól, az uralkodótól függő tisztviselő, köteles azokra a szolgálatokra, melyeket tőle az uralkodó megkövetel. A nagy kolostorok fejeinek a X. századtól kezdve olyan helyzete van majdnem, mint a püspököknek. A politika is rákényszerítette az uralkodókat, hogy pártolják, előmozdítsák az egyházi hűbérek keletkezését, fejlődését, mert így ellensúlyozták a hűbérüket örökösödési jogon nyerő és függetlenségre törekvő hűbéreseket, gátat emelhetek a széthúzás ellen, biztosíthatták birodalmuk egységét, kezük alatt volt ugyanis így mindig az odaadó szolgák serege, kiknek kiválasztása mindig a hűbér személyes tetszésétől függött.

Az államfői hatalomnak ez a felfogása súlyos következményekkel járt. A római jog elismerte az Egyházat jogi személynek, gyakorlatban azonban a germán tradíció érvényesült. A régi helyes felfogás szerint az egyházi javak tulajdonosa a templom, a kolostor volt, püspök, apát csak kezelője annak. Az új felfogás szerint minden adományozás, melyet valamely egyháznak tettek, visszazállt az adományozóra, aki szabadon jelölte ki az új hűbéres személyét és iktatta be méltóságába (invesztitúra). Az egyháztól, a kolostortól a tulajdonjog átszállt a püspök, az apát személyére, akik eddig csak kezelték az egyházi javakat, most már azonban szabadon rendelkeznek velük. Az apát, abbas nevéből ezen felfogás alapján keletkezik az apátság, abbatia szó, mely jelentette mindannak a birtoklását, mi a kolostorhoz tartozott.

Az investitúra egyike volt az Egyház legnehezebb problémáinak, pedig a jog és az Egyház szempontjából a kérdés nagyon is egyszerűnek látszott. Az Egyház isteni alapítás lévén, megvan a joga, hogy a világi hatalomtól függetlenül szervezze hierarchiáját és szabályozza fegyelmét: a püspökök és apátok választása az érdekeltek — káptalanok és kolostorok — választásától függ.

Ha az Egyház szolgáinak kiválasztása az Egyháztól

függetlenül, egyedül a világi hatalomtól függ, aki azokat beiktatja a pásztorbottal és a gyűrűvel, az egyházi joghatóság jelképeivel, az Egyház számára nincs biztosíték, hogy a világi hatalom teremtményeiben a hit és fegyelem fenntartására alkalmas embereket talál. Addig, míg az uralkodók összeegyeztették az Egyház és a birodalom érdekét, érdemeseket jelöltek ki a püspöki székekbe és az apáti javadalmakba, nem igen volt tiltakozás az investitúra ellen, de hamarosan a világi érdekek elnyomták a lelki érdeket, és a kétféle joghatóságnak összekeverése az egyháztörténet legszomorúbb korszakát eredményezte. A püspökök, apátok kényszerültek a politikába vegyülni, uralkodóikat követni hadi vállalataikba, bonyolult közigazgatási ügyeket intézni. Ezek mind könnyen arra vezették őket, hogy kolostoraik lelki érdekeit elhanyagolják, az embereket, kik az imádság és visszavonultság életére kötelezték el magukat, világi ügyek forgatagába kényszerítették; engedték, hogy a kolostort elárassza a világ, békéjét megzavarja, az apát pedig előljáró helyett prelátus, hűbérúr lett. Ezek a bajok még akkor is fennálltak, ha a betöltések nem történtek visszaéléssel. De a X. században a visszaélések már annyira felburjánoztak, hogy a szentély meggyalázását sirató ószövetségi próféta jut eszünkbe. Állami hivatalnokok fizetség, családok, kegyencek szolgálatok fejében egyházi javadalmakat kaptak. Dühöngött a szimónia. A világiak által a hívókra erőszakolt klérus elvesztette erkölcsi tekintélyét. A római pártok önkényének kiszolgáltatott pápaságot is nem egyszer szennyezték be méltatlan pápák.

Ebben a kiszikkadt, kiégett talajban egy üde oázis emelkedett, hol a visszaélések megszüntetésére törekvő pápák segítségre találtak: ez Cluny és az ő szellemétől éltetett kolostorok. «Akkor, mikor a világi zsarnokság, mely elég ügyes volt, hogy egy ilyen belső korrupcióból

hasznát húzzon, biztosítva bűntársainak támogatásáról, kiterjesztette győzelmes kezeit Krisztus jegyesére és megkísérelte, hogy azt örökre az emberi hatalom trónusához láncolja, az Úristen tartogatott egy szabadító és bosszuló hadsereget: Szent Benedek rendjét, mely a XI. században erősebb volt, mint valaha, melyet ki-kezdhet a korrupció, de abban elpusztulni nem fog.¹ Ebben a nagy küzdelemben a Szent Benedek-rend a Gondviselés eszköze volt.

A regeneráló mozgalom megkezdődik már a X. század közepén a franciaországi Clunyben, mit alapítója (910) kivett minden hűbéri hatalom alól és egyenesen a Szent-székek rendelt alá. Innen indult ki az a szerzetesi reform, melynek hatalmas lehellete nemsokára újra-éleszti a fegyelem iránt való buzgóságot Franciaország, Németország, Itália, Anglia kolostorainak nagy részében. Az ortodoxia várai emelkednek mindenfelé. A csendben, visszavonultságban növekednek a harcosok, kikre majd Hildebrand, a bencés szerzetes, az egyháztörténet VII. Gergelye támaszkodni fog, mikor az Egyház szabadságáért, tisztaságáért a harcot megindítja. Bármerre fordítjuk tekintetünket, mindenütt a szentség fényével övezett, Istentől támasztott embereket látunk, akik hatásosan küzdenek a romlottság áradata ellen, mely előntötte századukat és vezetik vissza Istenhez az embereket beszédük és példájuk ékesszólásával. Franciaországban Cluny és szent apátjai köré sorakoznak a kolostorok százai. Itáliában a romjaiból feltámadt Monte Cassino, Cava és Farfa irányítanak. Még Németországban is új élet kezdődött, hol pedig az invesztitúra a legjobban dühöngött. A missziós tevékenység is új lendületet kap. (Magyarország, Lengyelország.)

Ilyen alapra támaszkodott a szent pápák sorozata,

¹ Montalembert : Les moines d'Occident. VII. k. 333—334.

akik majdnem mind a benedeki családból származtak, de mindet felülmúlta tehetségével, az Egyháznak hozott áldozatával Hildebrand, VII. Gergely, a szerzetesek közül a legalázatosabb, a pápák közül az egyik legnagyobb.

A komoly erőfeszítések, hogy az Egyházat megszabadítsák a világi hatalom káros befolyásától, már jókor megkezdődtek. IX. Leó udvarába hívta a későbbi VII. Gergelyt, aki egymásután öt pápának volt tanácsadója, aki ennek a küzdelemnek megszemélyesítője, lelke lett. Mikor Szent Péter székére ült, a bajok már a tetőponton voltak, emberi szemmel nézve az Egyház jövője, tisztasága forgott kockán. Nagy bajokra hathatós orvosság kellett. VII. Gergely felszólította IV. Henrik német-római császárt a súlyos kérdés rendezésére. Tekintettel a kérdés történeti fejlődésére, a pápa tiszteletben akarta tartani a német uralkodó jogait, de biztosítékot keresett a lelki hatalom, a sacerdotium szabadságára, tisztaságára nézve. Meg akarta állítani a dölőfős uralkodót a lejtőn, melyre szenvedélyei és zsarnoki hajlamai ragadták, amik már türelmetlenné tették alattvalóit is. A megegyezés nem sikerült, harcra került a sor. A küzdelem emberi szemmel nézve nagyon is egyenlőtlen volt. A hatalmas császár körül sorakozott egy nagy birodalom ereje, a szimoniákusok, a visszaéléssel egyházi javakhoz jutottak serege, tehát az Egyház belső ellenségei, akik a saját érdekükben óhajtották a lehetetlen állapotok fenntartását, nem törődve azzal, hogy a világiak ilyen beavatkozása az Egyház ügyeibe beszennyezi Krisztus jegyesét.

A pápa oldalán állott Krisztus egyházának tisztaságáért vívott nagy harcában a jog és egy fegyelmezett hadsereg: a Benedek-rend, amely már mintegy másfél század óta megújult, erősödött, terjeszkedett és gyúrta át az Egyház iránti hűség és ragaszkodás szellemével a keresztény társadalmat, mely így azután a válság napjaiban erős támasza és vigasztalója tudott lenni a szoron-

gatott pápának. A Benedek-rend tanácsadókat és védelmezőket adott neki. Az ő soraikból kerültek ki legátusai, követei. Szent Hugó, Cluny apátja és egész virágzó kongregációja, Richard de Saint Victor, Damiáni Szent Péter stb. harcoltak az Egyház szabadságáért. Monte Cassino menedékhelye lett a pápának a balsors napjaiban, Cava, Cluny adták ezen időben a pápának a legodaadóbb püspököket. Szent Benedek nem egy fiának kellett üldözést szenvednie az igazságért és számkivetésben keresni nyugalmat. De végre is az igazság győzedelmeskedett és VII. Gergely, bár számkivetésben halt meg, biztos lehetett ügyének győzedelméről.

VII. Gergelynek a szerzetesektől támogatott küzdelme az isteni gondviselés eszköze volt az Egyház szabadságáért, de nem kevesebbet köszönhet e megrettenthetetlen harcosoknak az európai civilizáció. Mikor megakadályozták, hogy Krisztus egyházát a világi hatalom guzsbakösse és az állam léleknélküli szolgájává tegye, mint az Bizáncban történt, nagy szolgálatot tettek az emberi szabadságnak és a művelődésnek is. VII. Gergely az állami mindenhatóság elméletével, az uralkodói hatalom pogány felfogásával szembeállítja az evangéliumban és a keresztény tradícióban gyökerező felfogást a hatalom eredetéről és a fejedelmek kötelességeiről. VII. Gergely szemében az állam korlátozott egyeduralom. A hatalom Istentől származik, minden tekintély forrásától, de a királyi méltóság emberi eredetű, és ha a hatalom letéteményese népe kárára dolgozik vagy megsérti a közte és népe között fennálló hallgatag szerződést, büntetés alá eshetik és letehető.

Ennek az elvnek a köztudatba való vitele mentette meg Nyugat-Európát, hogy az állami mindenhatóság és az uralkodói hatalom nem fajulhatott el odáig, mint Bizáncban, hol minden energiát elnyomott, minden fejlődést megakadályozott, mindent megmerevített és a

cézári hatalom szolgálatába hajtott, minek következménye lett az a nagy erkölcsi és politikai süllyedés, mely azután hosszú haldoklás után eltemette a kelet-római birodalmat 1453-ban. Ebben a munkában pedig VII. Gergelynek és utódainak munkatársai a Benedekrendiek voltak.

Cluny dicsőséges hivatást töltött be. Restaurálta a benedeki életet, előkészítette az utat az Egyház megújulásához, de kiszámíthatatlanok érdemei a társadalom anyagi és erkölcsi jóléte körül is. A polgári társadalomnak nagymértékben vált hasznára Cluny a maga nyugodt, békés, munkás, a felebaráti szeretetet gyakorló életével. Egy tökéletesen felforgatott, a hűbéri széttagoltságnak kiszolgáltatott, helyi háborúskodások minden szörnyűségének és meglepetésének, a mindenféle rablásnak és zsarolásnak kitett világ közepette a kolostor a béke szigete volt a tengerben, egy tökéletesen megszervezett társadalom példája. A rendnek, a szervezettségnek e példaképe tiszteletet keltett a hűbéres társadalomban s velejárt a keresztény felebaráti szeretet helyreállítása. Cluny egy egészen felforgatott, nagyrészből műveletlen társadalom között keletkezett és nőtt nagyra, teljesen áthatva a tekintélytisztelettől és a felebaráti szeretettől, mit oly nagyon szerzetesei lelkére kötött Szent Benedek, mint a keresztény társadalom eleven példaképe jelent meg. Clunynek sikerült a maga békeeszményét elfogadtatni a társadalommal az ököljog és vérbosszú korában. Az Isten békéjének, a Treuga Dei-nek elfogadtatásával a földművelésnek, kereskedelemnek, iparnak megadta a biztonságot, mely minden fejlődésnek elengedhetetlen feltétele. A hálás utókortól méltán kapta Szent Benedek a «béke alapítója» szép címet:

Ipse fundatur placidae quietis.¹

¹ Alphanus monte cassinói szerzetes. Közölve P. Renaudin: St. Benoît dans l'histoire.

Méltán írhatta a társadalomnak tett ennyi szolgálat láttára IX. Pius pápa : Az Egyház és a társadalom sok és nagy szolgálatért adós a Szent Benedek-rendnek (IX. Pius levele Gousset bíboroshoz).

A kép, mit Szent Benedek rendje a XI. század végén mutat, nagyszerű. II. Orbán, régi cluny-i szerzetes hívja össze a keresztény Európát Clermontba (1095) és megvalósítja elődjeinek tervét, a keresztesháborúkat. Angliában Szent Anzelm, Benedek-rendi, a későbbi doctor Ecclesiae Canterbury érseki székén harcol az Egyház szabadságáért, Citeaux, mely majd nemsokára a cisztercita rend középpontja lesz, kezd felemelkedni.

A Benedek-rend Magyarországon.

CLUNY-i szellem virágkorában került összekötésbe hazánk is Szent Benedek rendjével. Szent István államalkotó munkájában a Benedek-rendi szerzetesek voltak munkatársai. A szent király levelezésben állott Odilo cluny-i apáttal, Olaszországnak a cluny-i szellemtől átjárt kolostoraiban keres a térítésre embereket. Jönnek mindenfelől a névtelen térítők. A bencés apátságokból (Pannonhalma, Bakonybél, Zobor, Zalavár, Pécsvárad) kerülnek ki az első püspökök. Szent Benedek fiai térítették meg nemzetünket, az ő fiainak a vére volt a termékenyítő harmat (Szent Zoerárd, Szent Gellért). Nyelvünk gügyögését ők jegyzik fel először (oklevelekben található magyar szavak, pl. a Tihanyi alapítólevél, Pray-kódex stb.). A tudomány, művelődés először az ő kolostoraikban talál hajlékot. Pannonhalmán felsőbb iskola, Pécsváradon, Zalaváron stb. kolostori iskolák nyílnak. A káptalani iskolákban is az Itáliának Cluny szellemében megreformált kolostoraiból kikerült tudós szerzetesek tanítanak, mint Marosváron. A Benedek-rendi kolostorokban indul meg irodalmunk Szent Gellért, Boldog Mór műveivel (ez utóbbi már valószínűen magyar volt), a már Szent István korában megkezdett Pannonhalmi Évkönyvekkel. A kolostorokban keletkeznek első könyvtáraink. A pannonhalmi könyvtárnak a Szent László alatti összeírás szerint 80 könyve van, a bakonybéli, nem egészen hiteles adatok 84 könyvről beszélnek. Tatár-török dúlás, II. József rablása nagyrészt elpusztította a kolostorok munkájának eredményét, külföldre

hurcolta munkájuknak nem egy értékes emlékét, de még mindig a benedeki munkának és gondosságnak köszönjük az Árpádok korából fennmaradt oklevelek nagy részét. Oros apát, aki Pannonhalmát 1242 telén a tatárok ellen megvédelmezte, az ő korában szokatlan gondossággal másoltatta le rendje okleveleit a máig is Pannonhalmán őrzött Liber Ruber-be.

A szent szerzetesek egész sora munkálkodott, hogy a magyarságot a keresztény hitnek, a keresztény művelődésnek megnyerje. Tudásukkal, életszentségükkel ott álltak Szent István mellett az államszervezés nagy munkájában, mint Nagy Károly mellett Alkuin és társai. Az ő munkájuk eredményezte, hogy Magyarország olyan hamar tagja lett a nyugati keresztény közösségnek, a *respublica christiana*-nak.

Az első térítőknek, tanácsadóknak bizonyára részük van abban, hogy a magyarságnak mindjárt a kereszténységbe lépésekor oly nagy királya volt, ki hadvezérnek, törvényhozónak, írónak egyaránt kiváló volt, ki népének évezredekre szóló alapot tudott vetni. Benedek-rendi küldte a koronát (II. Szilveszter). Szentek: Adalbert, Anasztáz, Asztrik, Sebestyén, Mór, Szent Gellért nevelték a magyar egyház számára a szenteket, köztük Szent Imrét, az első király fiát. A Szent Istvántól fiához írt, szeretettől átjárt és életbölcsségtől áthatott Intelmekben ott van Szent Gellértnek, Szent Benedek fiának lelke is.

A magyar Benedek-rend ott volt államiságunk bölcsőjénél. S azóta több mint 900 éves munkával forrott össze a magyarsággal, melynek ma már legrégibb csáládja. 900 év óta végzi az *opus divinum*-ot és mutatja be a szentmisét napról-napra a szent alapító szándéka szerint *pro integritate et incolumitate regni Hungariae*. Sorsa is olyan változó volt, mint a magyarságé. A fénynek, nagyságnak és árnyak napjai párhuzamosak nem-

zetünk fényes és szomorú napjaival. A nagy és szent királyok szeretetük és becsülésük minden jelével elhalmozták a rendet. Többen választották temetkezőhelyül az általuk alapított apátságot. Így nyugodott I. Endre Tihanyban, Szent László kezdetben az általa alapított somogyvári apátság templomában, I. Béla a szekszárdi apátságban (in monasterio suo) temetkezett. Országgyűléseket tartanak Pannonhalmán (1078). Kálmán király itt fogadja Bouillon Godfrédet, a kereszteshadak vezérét.

Nagy, az egész rendet illető ünnepeken királyok jelennek meg Pannonhalmán, mint II. Béla 1137-ben, V. István 1270-ben. A szekszárdi apátság szerzetesére bízta Vak Bélát, hogy megmentse Kálmán dűhe elől. Ott nevelték, míg II. István örömmel nem fogadta örökösének. Az Árpádok korában épült a többször leégett pannonhalmi templom, a lébényi, jáki, garamszentbenedeki templom, melyek a magyar építészetnek ma is fennálló remekei. A királyok, az ország bizalma hites helyé tesz sok kolostort. A királyoktól és magánosoktól alapított kolostorok száma 81-re emelkedik. A fennmaradt oklevelek hagyományozásai tanuskodnak a szeretetről, becsülésről, mellyel a nemzet előkelői viseltettek Szent Benedek rendje iránt. A Pannonhalmi Szent Benedek-rend Története című munka I. kötetének oklevéltárából csak kettőt említünk meg érdekességük és művelődéstörténeti fontosságuk miatt.

Az egyikben 1153 körül Adalbert nemes úr, ki II. Géza megbízásából Rogerius szicíliai királyhoz ment követségbe, elutazása előtt végrendeletet készített, melyben bőségesen megemlékezik Szent Márton apátságáról, azonkívül könyveit is az apátságra hagyja. (Omnes libros, quos proprios habeo, ecclesie beati Martini commendo. Rt. I. k. 603.) Margit úrnő 1152-ben Szent Márton kolostorának földeket, az istentisztelet végzéséhez szük-

séges drága felszereléseket hagyományoz, hogy érte szentmiséket szolgáljanak a kolostor egyházában, hol temetkezni óhajt (u. o. 601.) A kolostor temploma és a templomot körülvevő folyosó temetője volt nemcsak a szerzeteseknek, hanem jámbor, előkelő világiaknak is. Az idők viszontagsága, Pannonhalmának várrá való alakítása, többszörös török dúlás következtében ez a temető megszűnt, de az építkezések alkalmával előkerült csontmaradványokat a Boldogasszony-dombon lévő osszáriumban vallásos szertartással megható módon újra elhelyezték, mint történt ez legutóbb is 1917-ben, mikor a középponti fűtés bevezetésekor sok csont került elő és azokat b. Öcsényi Anzelm vikárius eltemette.

A legtöbb fennmaradt emlék a gazdaságra vonatkozó oklevél. Érthető is, hogy ebben a korban, mikor az erőszak uralkodott, a tulajdonjogot biztosító okleveleket mentették elsősorban, erre volt gondja még azoknak az apátoknak is, kik nem voltak szerzetesek. De nem kell azt gondolnunk, hogy a szellemi élet és a buzgóságban a magyar szerzetesek elmaradtak volna a nyugati szerzetesektől. A fennmaradt emlékek nagy része még későbbi korokból is nagyrészt külföldi könyvtárakban található meg napjainkban, még inkább így van ez a régebbi korokra nézve. A biztosabb, megerősített helyen fekvő apátságok még csak meg tudtak őrizni valamit, de a többi úgyszólván mindent elvesztett. És Oros apáthoz hasonló gondos, messzelátó emberek mindig kisszámmal voltak.

Az újabb kutatások azonban már nemcsak feltevésekre építenek, hanem találtak adatokat is, melyek arról tanuskodnak, hogy a szerzetesi élet virágzott, a könyv épp olyan becsülésben részesült nálunk is, mint külföldön. Fentebb említettük, hogy Kálmán király Pannonhalmán fogadta a kereszteseket. A kereszteshadjáratot latin nyelven megéneklő francia költő elbeszélő költeményébe belekerül Pannonhalma is. Ugyancsak megemlékezik

Pannonhalmáról egy 1200 körül készült verses, francia nyelvű Szent Márton életrajz, mely elmondja, hogy ott, hol Szent Márton született, ma is virágzó kolostor van és sok szerzetes él szent életet.¹ Ebben a korban a Nyugattal való érintkezés, az eszmék kicserélése nagyobb volt, mint azt ma el tudjuk képzelni az akkori nehéz közlekedési eszközök miatt. Ugyancsak a buzgó szerzetesi életről és a szellemi élet virágzásáról tanuskodik egy másik újabb felfedezés. Több osztrák kolostorban Szent Damaszcén és Szent Maxim görögül írt műveiből találhatók latin fordítások, melyekről az újabb kutatások² megállapították, hogy Pannonhalmán fordította őket Cerbanus nevű szerzetes Dávid apát kormányzása alatt (XII. század eleje). A kéziratokban levő előszó szép képet fest a Pannonhalmán folyó kolostori életről, a könyvek szeretetéről, a vendégfogadásról. Ezt az előszót Zalán Menyhért fordításában történeti érdeke miatt itt adjuk:

«Cerbanus előszava Maximus filozófus és szerzetes századaikhoz.

Főtisztelendő Dávid atyának, a kiváló apát úrnak Cerbanus szeretettel párosult készséges szolgálatát ajánlja. Midőn a minap szentséged engedélyével, mint előre mondtam, a pásztói monostort meglátogattam, ott Szent Maximus bölcselő és szerzetes néhány könyvét találtam: elhatároztam, hogy ezekből Isten segítségével néhány fejezetet lefordítok és a szent nyájnak, melyet legeltetsz, átadom. Ha ez a szorgoskodás valaki előtt fölöslegesnek látszanék azért, mert Szent Mártonnak azon konventje, melynek élén állasz, *az atyák életében, rendelkezéseiben és mindennemű szentírási könyvekben bővelkedik*, bocsássa meg, kérlek, a szeretet egyszerűségének, amely ha valaki-

¹ L. Király Ilona: Szent Márton magyar király legendája, 23—24. l.

² Zalán Menyhért: Árpádkori magyar vonatkozású kéziratok az osztrák kolostorokban, Pannonhalmi Szemle, 1926. 1. sz.

ben megvan, nem tétlen, amit a te és testvéreid Isten és embertársaitok iránt való szeretete nagyon sok példával bizonyít. Mert ki tudná elmondani, valahányszor hozzátok megyek, a ti fogadástoknak, hogy a többi mindenünnen hozzátok sereglőkről hallgassak, irántam való érzelmeit. Valahányszor töletek visszatérek, testileg és lelkileg felüdülve érzem magamat. Sőt egyáltalában sem röviden, sem hosszasan nem mondhatja el senki sem a szeretet erőinek nagyságát, mert az nemcsak kimondhatatlan, hanem kigondolhatatlan, mert hiszen a szeretet maga az Isten. Azért, mint ama két, Isten előtt sok talentumnál értékesebb garas, legyenek ezek szentséged előtt kedvesek, melyeket az én könyörgő alázatosságom tisztelete felajánl, amik neked, aki már a filiszteust legyőzte és ellenségeit leterítette, annyira nem szükségesek, mint amennyire némely kezdőknek, hogy ne mondjam küzdőknek, nem haszontalanok. Mert nem gyalázza meg a fordítónak és átadónak szennyes keze és lelkiismerete azokat az Istentől származó inspirációkat és a Szentlélek által, tudniillik a legszentebb és legbölcsebb férfiú által világosan előadott dolgokat, akinek bölcsességétől, írói készségétől és magasabb stílusától oly messze állok, mint életének érdemeitől. Engedje az Isten, hogy ezek egy része a tanulóknak segítségükre legyenek erényeik gyarapítására, nekem pedig, szegény bűnösnek és lanyhának a ti imádságtok segítsége által bűneim terheinek könnyítésére.»

E néhány sor nem akarja nyújtani a Szent Benedek-rend magyar ágának történetét, csak halvány ideát adni arról, hogy nálunk ugyanazon szellem honolt, mint a nyugati testvér-rendeknél, ugyanazon szolgálatokat adták a bencések az Egyháznak, a hazának, mint a nyugati országokban.¹

¹ A kérdés irodalmát l.: A pannonhalmi Szent Benedek-rend története, 1. k., Hóman-Szekfű, Magyar történet, 1. k.

A Benedek-rend hanyatlása.

XII. SZÁZADBAN a Benedek-rend történetének még fényes napjai vannak. De a XII. század első felében Cluny a Benedek-rend egyik legdicsebb korszakának már a végéhez közeledett. Új rendek álltak munkába, akik új szükségleteknek feleltek meg. Ha az okokat keressük, többet találunk, melyek magyarázzák, miért vesztett Szent Benedek rendje a XII. században lendületéből, kifelé való hatásából.

A szerzetesség, melynek célja tagjainak megszentelődése az imádság, munka és visszavonultság által, a XI. században akarva, nem akarva a körülmények és a társadalmi viszonyok kényszere alatt koruk nagy vallási és társadalmi mozgalmaiba vegyült. A pápaság, a fejlődelmek mind erejükön felül számítottak rájuk. Minden életerőnek kifelé való cselekvésben, aktivitásban kellett felőrlődnie. Itt volt a nagy veszedelem. Clunynek megvolt az a szerencséje, hogy majd két századon át nagy, szent apátjai voltak (Odo, Aymard, Majolus, Odilo, Hugó). Hatásuk óriási volt a társadalomra, tekintélyük világi viszonylatban is nagyon megnövekedett. Szervezetük túlságosan kiterjedt (Angol-, Francia-, Németország kolostorainak százai tartoztak Cluny alá). Hatásuk, munkásságuk folytán jött az anyagi jólét, a külső fény, a feodális nagyság, mi a XII. században már még a nagy apátok vezetése mellett is mély hanyatlást takart. Még inkább érezhetőek voltak a bajok a gyöngye utódok alatt, kik már semmiképpen se bírták el azt a nagyságot, mit örököltek nagy elődeiktől. Náluk már csak a prelátusi és

hűbéres külsőségek maradtak meg. A nagy apátok után kisebb egyéniségek csak úgy tudták volna Szent Benedek rendjét átvezetni a válságon, ha világosan megfogalmazott célkitűzés áll rendelkezésükre. Ennek a hiánya ugyanis mindig előidézi az eszmény csökkenését, hanyatlását, majd fokozatos megbénulását a tétlenségre ítélt erőknél. Az angol és német Benedek-rendi misszionáriusok nagy civilizátorok voltak, azonban attól kezdve, mikor a terjeszkedés elérte végső határát, Anglia, Németország kereszténnyé lett és a hittérítői tevékenységet nem helyettesítette utódaiknál más tevékenység, mint például a belső életnek, a tudományoknak és művészeteknek fokozottabb felkarolása, kolostoraik már nem voltak világítófáklyák. Pedig a kor, de még jóval előbb Nagy Károly felfogása is a kolostortól többet várt, mint hogy csak az egyéni életszentség iskolája legyen. Elérendő nagy, nemes célok felfokozzák az erőket. Amíg Cluny és az általa irányított kolostorok hívek maradtak programjukhoz, amíg tevékeny részt vettek az Egyház nagy küzdelmeiben, kifelé való hatásuk nagy és jótékony volt. Attól kezdve, hogy programjuk megvalósult vagy elhagyták azt a társadalomban végbement változások miatt, az eszmény elhalványodott, az élet, a mozgalmasság meglassúdott és a rendnek nem volt többé ereje, hogy a társadalomban elfoglalt pozícióját megtartsa és új hódításokra induljon. Miután nagy szerepét, reformáló munkáját a rendben és az Egyházban elvégezte, nem talált más hivatást, mint a liturgia ápolását. Ezzel folytatta Aniani Szent Benedek munkáját, mely minden kiválósága ellenére is megbontása volt annak az egyensúlynak, melyet Szent Benedek az imádság és a munka között megállapított. (Ez a felfogása Butlernek, id. mű, 338 l., ez Ursinère Berlière-nek *L'Ordre monastique*, 196. l. Ugyanez a felfogás található meg Chaumont: *Histoire de Cluny depuis les origines jusqu'à la ruine de*

l'abbaye c. művében.) Elérte őt is a fáradtság, mely sujt minden emberi intézményt, amint az megelégszik az erőfeszítésnélküli színtelen étellel, nem tűz ki maga elé elérendő nagy célokat és érzéketlenné lesznek nemes eszmék, magas célok felkarolására, ami létalapjuk és erősségük volt a multban. Így történt Clunyvel is. Kétfelől is jelentkeztek a Cluny pozícióját fenyegető okok. Egy új szellemi áramlat és egy reform-mozgalom szorította vissza Clunynek két századon nem is vitatható tekintélyét.

Clunyben még Szent Hugó az apát, Canterburyben Szent Anzelm az érsek, Szent Péter székén Benedek-rendi pápa ül, püspökök számosan kerülnek ki a Benedek-rendi kolostorokból, számos apátság kiválik még a fegyelem szigorúságával, a tudományok és művészetek ápolásával, de már felhangzik a reform után való vágy szava, visszatérni a benedeki regula betűjéhez, ami távol a világtól a teljes visszavonultság életét jelenti a világra való minden közvetlen hatás nélkül, visszautasítását minden kifelé való tevékenységnek a kolostor falán kívül, legyen az tanítás vagy lelkipásztorkodás. Ennek a mozgalomnak Szent Bernát a lelke. Ő ad életet, lendületet a kezdetben bizonytalan jövőjű mozgalomnak. Élet-szentségének, lángszellemének csodálata mindenkit lenyűgözött, magával ragadott. A teljes kolostori visszavonultságnak, a kézimunkának, mit Cluny elhagyott, Szent Bernát hajthatatlan apostola lesz. Visszautasít minden fényt az istentiszteletben, ő, az egyházdoktor, csak kis körre szorítja a szellemi munkát. A Benedek-rendiek, Petrus Venerabilis, Suger, Saint-Denis apátja hathatósan védekeztek, bizonyítva, hogy az istentisztelet céljaira semmi sem lehet túlságos fényűzés és hogy a szerzetesi élet szigorúsága összeegyeztethető a tudományok és művészetek szeretetével.

Cîteaux első alapítói, maga Szent Bernát sem gon-

doltak kezdetben új szerzetesrend alapítására, de a viták következménye mégis az lett, hogy Cîteaux vezetésével új rend alakult, ahelyett, hogy a Benedek-rend kebelében vált volna hatóerővé annyi szent energia. A Szent Bernátnak már alig halála után módosított és vitatott alapelvei alapján megszervezett rend nagy erővesztésig volt Szent Benedek rendjére és az új rendnek 200 éves virágzása háttérbe szorította a régít. (Ursmer Berlière : L'Ordre monastique : L'ordre de Cîteaux.)

A hanyatlás másik oka egy új irány az iskolázás terén. Az iskolák mindig féltett kincsei voltak a kolostoroknak. Általánosan elfogadott volt a következő megállapítás : Iskoláinkból származik minden dicsőségünk, tekintélyünk, iskoláink a mi vagyunkunk.¹ Az iskolázásnak a módja azonban a XII. században irányt változtatott. A városokban alakulnak új iskolák. Szent Viktor, Szent Genovéa iskolái Párizsban, Reichersperg Németországban jobban vonzzák az ifjúságot, mint a magános helyeken fekvő kolostori iskolák. Párizs lesz a szellemi élet középpontja és mindent magához vonz. A kolostori iskolák nagy látogatottsága megszűnik, a skolasztikus tudomány az egyetemekre gyűjti a tanulnivalók ezreit. Az ebben a korban keletkező koldulórendek megértik azonnal az idők változását, élére állanak a mozgalomnak, az egyetemek mellé állítják fel kollégiumaikat, tanszékeket foglalnak el az egyetemeken és vonzzák magukhoz az ifjúság színét-javát.

A két említett ok mellett, melynek következménye volt, hogy Szent Benedek rendje a Cluny dicsőséges múltjával megszerzett pozícióját meg nem tarthatta, másokkal kellett osztozkodnia és azok mögé került, volt egy harmadik ok is : az egység, a középpont hiánya. Nagy

¹ Veterum coenobitarum frequens erat illud aphorisma : Ex scholis omnis nostra salus, omnis felicitas, divitiae omnes ac Ordinis splendor constansque felicitas. Ziegelbauer. Hist. O. S. B. v. I. 652.

testületnek a vezetésében az egységes irányítás és az irányításban az erő hiánya mindig nagy veszedelem. A vezetők nem voltak elég éberek, hogy megérezzék az idők változását és meglássák az új szükségleteket.

Ime, az okok közül néhány, melyek megmagyarázni igyekeznek, hogy Szent Benedek rendje, mely hét századon keresztül a kereszténységnek és az emberi művelődésnek élén haladt, irányítója volt, válságos pillanatokban az Egyház megmentője, miért vonult vissza az élről. Az okok közül talán a legfontosabb elkerülik a legelésebb szemű kutatók figyelmét is.

A Benedek-rend századok folyamán — nem kétkedhetünk róla — a Gondviselés eszköze volt, hogy megvalósítsa kebelében a keresztény társadalom mintaképét, hogy megteremtse a keresztény társadalomban az igazi civilizációt. A szentség dicsfénye ragyogott tagjai körül, a művészetek és tudomány az ő kolostoraikban keresett menedéket, szentélyeik árnyékában találták meg a népek a békét és az anyagi virágzást feltételező törvényhozást: egyszóval a keresztény Európát a Szent Benedek szerzeteseitől segített Egyház alapította meg. Azonban új idők jöttek, új szükségletek állottak elő. Ezek kielégítésére új életforma, változatosabb eszközök voltak szükségesek. Az új szükségletek kielégítésére új rendek keletkeztek. A régi is folytatta hivatását, lett továbbra is az életszentség iskolája, tett továbbra is nagy szolgálatokat az Egyháznak, a művelődésnek, de már a korok változásának megfelelően nem az egyedüli forma volt, mellette mások is dolgoztak, sőt egy ideig mintegy háttérbe szorították. Így lesz ez majd a többi renddel is, mikor a XVI. században a Gondviselés az új szükségletekre a Jézus-társaságot szólítja elő.

Ez természetes is. Egy életforma kizárólagosan és örökké nem irányíthat. Fejlettebb, haladó világ több, változatos formákat kíván, melyek alkalmazkodnak

korukhoz. A Szent Benedek-rend, úgy amint megalapították, azzal, hogy önmagának elégséges intézmény volt anyagi viszonylatban is, a legalkalmasabb civilizáló eszköz volt. A félig vagy egészen nomád népeknek példát tudott adni a munka minden fájára. A föld megszerettetésére, a röghöz kötésre alkalmasabb intézményt nem is lehetett volna feltalálni. Azonban a századok folyamán a súlypont a városokra tolódott el, a Benedek-rend nagy misszióját már elvégezte. Ezen a téren már nem volt rá olyan nagy szükség, mint századokkal előbb. De éppen itt kellett volna megérteni az idők szavát, keresni azt a munkakört, mely a Regulában megállapított egyensúlyt biztosította volna az egész rendre nézve. Ennek hiánya miatt ingadozás, határozatlanság uralkodott. Voltak a kézimunkának szószólói, a tanulmányoknak, iskoláknak, de az egész rendet átjáró közfelfogás nem alakult ki. Ilyen nem egységes felfogás azután kevéssé tudott ellenállani annak a kívülről jövő erőszaknak, ami a feudális rendszer részéről fenyegette a Benedek-rendet, t. i. a kommandátor-rendszernek. Az ez ellen való küzdelem a Benedek-rend egyik legnagyobb dicsősége és mégis a XIII. századtól kezdve maga is ennek zsákmánya lesz. Idegenek, a legtöbbször nem is egyháziak jutnak a kolostorok élére, akiknek a törekvése, hogy mentől többet kisajtoljanak maguk számára a kolostor vagyónából még a szerzetesek anyagi és erkölcsi kárával is. Így azután nemcsak a rend egészének nincsen határozott egységes munkaköre, de a legtöbbször még az egyes kolostorok élete is meg van bénítva.

A Benedek-rend az ő társadalmi pozíciója, iskolái által a XII. század társadalmára nagy hatást gyakorolt: templomai bazilikák voltak, hol a művészet remekei voltak szemlélhetők, kolostoraik gyakran egész városokhoz hasonlítottak. Citeaux szemrehányásaiból azt lehetne következtetni, hogy ez bűn volt. Talán meghökkenve,

habozva meg kellett volna állani és ezután hirtelen elhagyni a kolostoraikat és visszatérni a pusztaságba, el kellett volna hagyni iskoláikat? Századok tapasztalása után, az Egyház gyakorlatát tekintve, azt mondjuk, hogy nem, és úgy látjuk, hogy egy szerzetesrend, ha folytatni akarja tevékenységét a társadalomban, jobban, mint valaha rendelkezésére kell állania a társadalom szükségleteinek. Ezt értették meg csodálatosan a koldulórendek később. De ezzel a monasztikus rend nem vetett eléggé számot. Citeaux reformjaivál visszaállította a kézimunka tiszteletét, de vonakodott iskolát nyitni. Ez a tartózkodás, párosulva a fentemlített okokkal idézte elő a régi, jónevű kolostori iskolák hanyatlását. Ettől kezdve megy át a tanítás a káptalanok, majd az egyetemek kezébe, melyek mellett a koldulórendek hamar uralkodó pozíciót foglalnak el. Pedig Clunynek, ha a kézimunkát elhagyta, hogy az imádság és a munka között a már Aniani Szent Benedek óta megzavart egyensúlyt helyreállítsa, «a szellemi munkát kellett volna megszerveznie. A laikusok számára való iskola, amint azt más nagy apátságok elfogadták és a tudományos munkásság, helyettesíthették előnyösen a kézimunkát, de Clunyben az iskola, bármily gonddal végezték is az oktatást, mindig csak kisszámú növendék oktatására szorítkozott, a tudományos munkásság terén se alkotott nagyot Petrus Venerabilis előtt . . . Clunynek létalapja, fő vagy inkább egyetlen foglalkozása a kórusi imádság volt. S így Cluny, bár kezdetben, mikor százada visszaélései ellen felkelt, nagy vallási és társadalmi feladatot oldott meg, amilyen évezreden át is ritkán kínálkozik, fénykorának végén nagyon is távol állott Anglia megtérítőitől, Germánia misszionáriusaitól, távol Fuldától, Sanct-Gallentől, Reichenautól, Tegernseetől.¹

¹ Ursmer Berlière: *L'ordre monastique, Cluny et la réforme monastique*, 196.

Azonban annak ellenére is, hogy most már új rendek lépnek fel az Egyházban, kik ifjúságuk lendületével nem egy tekintetben elhomályosítják a hétszázéves rendet, a XII. század nagyon szép volt Szent Benedek rendjére. II. Paszkál, II. Geláz, VII. Gergely a bencés rendből lép Szent Péter székére. Petrus Venerabilis tudományával, életszentségével a rendnek nagy tekintélyt szerzett. Szent Norbert, mielőtt rendjét megalapította volna, Siegburg jámbor szerzeteseinek irányítása mellett készült a szerzetesi életre. Fejedelmek lépnek kolostoraikba, püspökök, bíborosok kerülnek ki belőlük. Ez Szent Hildegard, schönaui Szent Erzsébet kora. A rendből kikerült bíborosok a legfontosabb követségek élén állanak, Suger, St. Denis apátja kormányozza Franciaországot, a belgiumi Stavelot apátja, Wibald a római szent birodalom kancellárja. A tudományokat ápolják eredménnyel a kolostori iskolákban, de most már csak főképp a szerzetesi ifjúság számára. A szerzetesek írják századuk értékes krónikáit (St. Denis), másolják a római és görög írókat. Benedek-rendi szerzetesek alapítják meg a cambridge-i egyetemet, mint az előző században ők alapították meg a salernóit.

A XIII. században, mikor az Egyház hatalmának és kifelé való hatásának tetőpontján állott, a benedeki élet kisebb körben ugyan, mint mikor egyedül képviselte a szerzetesi életet, folytatta szenteket nevelő munkáját és hozta az európai művelődésnek adóját, ha nem is olyan mértékben, mint a múltban. Hefta adja ennek a századnak Szent Gertrudot, Szent Michtildist, a Jézus-szíve tiszteletnek apostolait.¹ A tanulmányokat is tovább mű-

¹ Szent Gertrudot és Mechteldist a ciszterciarend is magáénak számítja, mert Heftában a cisztercita szokások is gyakorlatban voltak. Hefta sohasem volt bekebelezve a ciszterciarendbe, a XV. sz. közepén pedig már kétségtelenül kimutatható bencés jellege. A martyrologium Romanum is Benedek-rendieknek veszi őket. Az biztos, hogy Szent

velik a kolostorokban. A benedeki könyvtárak állandóan gyarapodnak történelmi, liturgiai munkákkal és az egyházatyák műveivel. Az elmúlt korok levéltárai lettek, ahol letétbe helyezték a letűnt századok emlékeit, szellemi termékeit. Ebben a tekintetben soha felül nem múltak, soha el nem érték a Benedek-rendi kolostorokat. Hogy erről meggyőződhesünk, elég egy pillantást vetnünk a külföldi vagy hazai forrásgyűjteményekbe. A kolostori iskolák azonban lassanként elvesztik jónevüket a már említett okok miatt és azért, mert pápai kívánságra a szerzetesi fiatalság az egyetemeket látogatja. Az egyetemek mellé épülnek a kollégiumok a szerzetesi tanulóifjúság befogadására. De azért még a szerzetesi iskola vetette meg az alapokat a század legnagyobb szelleménél, Aquinói Szent Tamásnál (Monte Cassino).

A XIV. században történnek eredményesebb lépések abban az irányban, hogy egymástól független Benedek-rendi kolostorokat egymással összeköttetésbe hozzák, országonként kongregációkba tömörítsék. 1336-ban jelent meg a Benedictina bulla, mely elrendelte, hogy a bulla által 36 tartományra osztott Benedek-rend minden egyes tartománya összegyűljön minden második évben közös káptalángyűlésre, mely gondoskodik arról is, hogy határozatainak érvényt szerezzen. A pápai bullának megvolt az eredménye ott, ahol a kommandátor-rendszer meg nem akadályozott minden lendületet. Ennek a rendeletnek az eredménye volt az olasz kolostorok felvirágzása. Egész Európában nagy lendület indul meg. Németországban Bursfeld, Spanyolországban Valladolid, Olaszországban Pádua lesznek a középpontok, az irányítók. Belgium, Portugália hasonlóképp új lendületet vesznek. Életszent-

Benedek és Szent Bernát szelleme egyaránt éltette őket. L. a kérdést Bulletin d'histoire bénédictine, 1913—1923. 159. l. 1080. §. Dombi Márk Waren die hl. Gertrud und Mechtild Benedikterinnen oder Cistercienserinnen?

ség, tudomány virágzik a kolostorok falai között. Nem tudnók jobban jellemezni ezt a lendületet, mint a kortárs szavaival: «A Benedek-rend szent alapítója, Szent Benedek által minden szerzetesrend atyja, napjainkban pedig minden reformált szerzetesrend atyja, mert az ő tagjainak példájára kezdtek valamennyien visszatérni a Regula szigorú gyakorlására. Nem szükséges elmondani részletesen, micsoda fénnel ragyog ez a rend, mennyi jámbor, a tudományban, életbölcseiségben, szigorúságban kiváló embere van. Hogy kevés doktora, egyetemi diplomával rendelkező embere van, keveset számít: tudjuk, hogy azt azt időt, amiről rendelkeznek, az istenszolgálaton kívül, a tanulmányokra fordítják. Nem engedik meg, hogy a tanulmányok háttérbe szorítsák az istenszolgálatot, de azt se akarják, hogy az officium divinum kibebbítse a tanulmányokra szentelt időt. Ezért található náluk annyi tudós: világi, egyházi jog művelői, bölcselek, szónokok, történetírók, főképp pedig teológusok. A reform vezetői a tevékenység, az aktivitás és az erények példaképei. Melyik rend oly bőkezű az alamizsnálkodásban, oly nagylelkű a vendégfogadásban? Ki múlja fel őket ebben a pontban? A szegények serege tódul kolostoraikba, hogy ott jótéteményük mézét élvezze, kolostoraik kevésbé a szerzetesek lakóhelye, mint a szegények menedéke. Az idegen szerzeteseket meglepő szívességgel és szeretettel fogadják, főképp ha ezek tudós emberek. Ritka eset azért, hogy más rendekből való vendégek nélkül vannak.¹

Közel szomszédságunkban a melki kolostor vett erős lendületet, ami reánk nézve azért is fontos, mert Pannonthalma vele a XV. században élénk összeköttetésben állott. A nyugati egyházszakadás, a kommandátor rendszer ellenére is a tudomány és életszentség foglalta el a

¹ Felix Faber : *Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem.* ed. Hassler.

kolostorokat. Boldogok serege fénylik a rend annaleseiben. Csak a kiválóbbakat említjük. Római Szent Franciska, Ludovicus Blossius, Trithemius, Nicolaus Ellenbogen a rendi irodalmi reneszánsz előmozdítói. Angolország, mely egész művelődését a szerzeteseknek köszönhetette, megtagadta multját, elűzte a szerzeteseket. Szent Benedek fiai hívek maradtak fogadalmukhoz. Az a föld, melyet a Benedek-rendiek fáradsága és vére szerzett meg a hitnek, utódaik vérét is bőven itta.»

*

A magyar Benedek-rend szintén megérezte az általános hanyatlást a XIV. század második felében. De ez a visszaesés nemcsak az általános rendi hanyatlásnak volt a következménye, hanem a magyar közállapotoknak is. Mikor az országban pártviszály dühöngött, hatalmaskodás uralkodott vagy gyöngé királyok intézték az ország sorsát, Pannonhalma is megérezte az idők járását. Vagyonelfoglalások, kolostorháborítások egymásután érik a rendet a XIII. század második felében. Elfoglalják a csehpártiak, kirabolják (1301). Világi hatalom beavatkozásával világi ember nyeri el az apátságot, ki nem is lesz szerzetes. A kolostort kirabolva megszökik. A körülbelül 40 tagú pannonhalmi kolostor jó szellemét mutatja, hogy mindig szerencsésen került ki az ilyen viszontagságokból, s ha közben-közben egy-egy ráerőszakolt kommandátor ártott is a kolostornak, volt ereje mindig, hogy minden királyi beavatkozás ellenére is a ráerőszakolt javadalomélvező után a legméltóbbat választotta.

A XIV. században, mikor Magyarországon a közállapotok megszilárdultak, abban az időben, mikor a Benedictina bulla az egész rendet törekedett megreformálni, a Szent Benedek-rendre Magyarországon a második virágzás következett el. A bulla megkövetelte, hogy a kolos-

torok minden 20 rendtag után egyet egyetemre küldjenek. Ezt a rendelkezést is végrehajtották Pannonhalmán. 1413-tól 1523-ig ismerjük a nevét 18, a bécsi egyetemre és két, a krakkói egyetemre járó magyar bencésnek. A XIV. századnak majdnem egész folyamán nagy apátjai voltak, kik valósággal második virágkort teremtettek meg Pannonhalmán. A legnagyobb volt köztük Szigfrid apát (1354—65), akinek működése mind befelé, mind kifelé jótékony hatású volt. Fontos megbízatásokat kap a király részéről. Követségbe jár Angolországba, az avignoni pápai udvarba. Egy ilyen útja alkalmával történt vele meg a következő eset, mi a pannonhalmi kolostor szellemére jellemző és kultúrtörténeti szempontból is nagyon fontos adat. Mi az Acta Sanctorum nyomán adjuk az eddig még nem ismert eset leírását. Az Acta Sanctorum VI. kötetében, Szent Berthold apát életrajzának végén, a 492. lapon olvassuk: «Az Úr 1345. évében Szigfrid Benedek-rendi apát Magyarországnak esztergomi egyházmegyéjében (Szigfrid ekkor még Garamszentbenedek apátja volt), az avignoni udvartól jöttében a fáradtság miatt két napig megállapodott Gerstenben. Itt látva és olvasva Szent Berthold apát életét, a legnagyobb alázatossággal kérte, hogy a testvérek írják le neki a fentemlített életrajzot: mivel Mihály apát külső okok miatt nem volt otthon. Amint Szigfrid esztergomi egyházmegyei apátúr Gerstenből eltávozott, azonnal megérkezett Mihály apátúr gersteni monostorába. Meghallván, hogy a tiszteletreméltó atya, Szigfrid apátúr kérte Szent Berthold legendáját, hogy leírhasa, tüstént gyors futárral az életrajzot utána küldötte annak, ki a kolostortól még nem messze volt. Ezt a tisztelendő atya, Szigfrid apátúr a legnagyobb tisztelettel fogadta és azt mondta, hogy elviszi kolostorába, ott megőrzi mint arany-nál, ezüstről becsesebb kincset és állandóan olvastatni fogja».

A XIV. századi virágzás után megint hanyatlás következett. A rezerváció- és kommenda-rendszer újra dühöngött. Míg egyházas érületű királyaink vagy tiszteletben tartották a kolostorok apátválasztási jogát, vagy érdemeseknek adták azzal a kötelezettséggel, hogy tartoznak belépni a rendbe, a pártviszályok alatt újra sokszor világi párthívek jutalmazására szolgáltak az apátsági javadalmak. A kommendátor-rendszer világi papokat vagy nem is egyházi személyeket ültetett a kolostori jövedelmekbe, a rezerváció pedig idegeneket. Így számíthatja Pannonhalmi apátjai között Ulászló lengyel trónkövetelőt (1376–81), Estei Hippolytot, javadalomélvező volt Mátyás király, II. Ulászló is. Az ilyen kormányzók természetesen csak arra törekszenek, hogy mentől kevesebb legyen a szerzetesek száma, mentől több az ő jövedelmük. Az ilyen rendszer megakadályozott minden nemes törekvést.

Végre mégis elérkezett az idő, mikor úgy látszott, hogy a magyar Benedek-rend új virágzás előtt áll. Tolnai Máté pannonhalmi főapát egyesíti az ország még meglévő valamennyi apátságát. A sok nehézség ellenére is szép élet indult meg Pannonhalmán, annyira, hogy a bécsi skót bencések 1521-ben innen választottak apátot Laebai Mihály személyében.

Mindennek véget vetett a török előnyomulása és a pártoskodás. Az apátságokat nagyurak rabolták ki, akik a török helyett a védtelen apátságok ellen köszörülték kardjukat. Így pusztult el Kács és Tapolca (1530), Hahót (1540), Koppánymonostor (1550) stb. A török folytatta, mit a magyar urak elkezdtek. Szent Gergely (1520), Teleki (1541), Béla (1537), Mágocs (1545), Tata (1543), Somogyvár (1553) stb. Természetes, hogy a török nem tűrte meg a katonát állító apátságokat, mik gyakran erősségül is szolgáltak. A hadsereg ellátására vagy erősségnek foglaltak le többet a kolostorok közül, mint

Koppánymonostort, Babocsát, Tihanyt, Zalavárt, Pannonhalmát. Több apátság volt, melynek kihalását a kommandátor rendszer okozta. Hogy csak egy-kettőt említsünk: Zobor (1468), Lekér (1474), Szent Jobb (1498), Garamszentbenedek (1550). 1586-ban a főapátság javait élvező Fejérvölgyi István szűkkeblősége folytán kénytelen távozni Pannonhalmáról a néhány szerzetes és idegen kolostorban húzza meg magát, a kommandátor széthurcolja a kolostornak évszázadon gyűjtött és még megmaradt értékeit, könyveit. Csak nagy nehézséggel lehetett a restauráció után ezeknek egy kis részét visszaszerezni. Elkövetkezett a teljes széthúzásnak és egyenetlenségnek az ideje, melytől Nagyszombati Márton pannonhalmi szerzetes, később kolozsmonostori apát óvta nemzetét 1523-ban megjelent *Oratio ad regni Hungariae proceres* c. művében. A szentély pusztá lett, az *officium divinum* hangjai nem szálltak az ég felé 54 éven keresztül.

Restauráció a XVII. században.

REFORMÁCIÓ nagy csapást mért Szent Benedek rendjére, de beteljesedett Monte Cassino jel-szava: *Succisa virescit* (Letarolva is újra kihajt). Szent Benedek fája is újra kihajtott. A portugál, spanyol kolostorok elmennek Dél-Amerikába, virágzó kolostorokat alapítanak, folytatják a benedeki ősök hittérítő munkásságát, s kolostoraik napjainkban annyi üldözés, annyi forradalom után erősebbek mint valaha. Az angol ág csodálatosan megőrizte folytonosságát, Franciaországban megtelepedett kolostoraiban, miután VIII. Henrik üldözése alatt annyi vértanút adott az Egyháznak. A trienti szent zsinat reformintézkedései hátraszorították a kommandátor-rendszer intézkedéseit, biztosították a szerzetesi élet zavartalan menetét sokszor még ott is, hol ezután is a rendtől idegenek élvezték a kolostorok jövedelmét. A XVII. században virágzott fel az a két kongregáció, mely a Benedek-rend nevét oly mélyen beírta az újkori erudíció történetébe: a Salzburg vezetése alatt álló német kongregáció és a francia bencések Szent Mór kongregációja vagy amint ismeretesebbek, a maruinusok.

A Benedek-rend hatása a társadalomra nem volt ebben a korszakban annyira közvetlen és nyilvánvaló, mint a XI. században, de egészében nagy hatása volt a vallásos életre, a tudomány és művészetek fejlődésére. Ez az a korszak, melyben Németországban a tudós és jámbor apátok kezdeményezésére a német Benedek-rendiek számos virágzó iskolát alapítottak, melyek közül

az Egyháznak és a tudománynak a legnagyobb szolgálót Salzburg egyeteme tette. A francia Benedek-rendiek pedig oly tudományos munkákat közöltek, melyek még ma is megérdemlik a tudós világ elismerését és bámulatát. A XVII. század második felében és a XVIII. század nagyobbik részében a Benedek-rendiek a katolikus tudományos mozgalmak élén állottak. Az őskereszténységnek és a szentatyáknak kritikai tanulmánya, mit a protestánsok támadásai tettek szükségessé, tartozott főképp tanulmányaik körébe. A Benedek-rendiek a katolikus tudománynak ezen korban egészen új irányát képviselték és soraikban a legkiválóbb tudósokkal találkozunk. A kongregáció teljesítményei egyedülállók az erudíció történetében. A francia nyelvben közmondásos lett a bencés munka elnevezés az alapos és sok munkát kívánó munka jelölésére. (*Un travail de bénédictin qui a demandé de longues et patientes recherches.* Hatzfeld-Darmestetr: *Dictionnaire de la langue française.*) Az előjárók sok szerető gondja, előrelátása, odaadása teremtette meg a nagyszabású munkák sorát, melyek új utat jelentenek a történet- és szövegkritika terén. Új tudományt teremtettek, mint Mabillon a diplomatikát. A munkások között olyan neveket találunk, mint d'Achéry († 1685), Mabillon († 1707), Montfaucon († 1741), Sabatier († 1742), Martène († 1739), Rivet († 1749), Ruinart († 1709). A munkák közül felemlítjük: *Les Actes de saints bénédictins* (d'Achéry, Mabillon, Ruinart); *Annales Benedictini*, *De re diplomatica* (Mabillon); Szent Krizosztom, Szent Ágoston műveinek kiadása, mely még a bécsi akadémia kiadása után is nélkülözhetetlen; *Histoire littéraire de la France* (Rivet), mit később az Institut de France folytatott.

Hogy fogalmat alkothassunk arról, mi a Benedek-rendi erudíció és szorgalom a XVII–XVIII. század folyamán alkotott, néhány adatot felemlítünk. A párizsi

Bibliothèque Nationale-ban többszáz kötetre megy a maurinusokról összegyűjtött, de a forradalom miatt már fel nem dolgozott kézirati anyag. 800 kötetre terjed a Franciaország tartományaira vonatkozó okiratok gyűjteménye, 136 kötet a genealógiai gyűjtemény, 31 kötet a kereszteshadjáratokra vonatkozó anyag, 20 kötet a Benedek-rendre vonatkozó anyag, 7 kötet pedig a Concilia Galliae anyagát tartalmazza. Ez a munka csak megszervezett munka eredménye lehetett, melyben közreműködtek a névtelen, csendben dolgozó munkások százai. A legtöbb munka nem is tüntette fel az írók nevét. *Labore et studio monachorum S. Benedicti Congregationis S. Mauri* jelentek meg.

Ennek a munkásságnak elméletíróját, apologetáját, Mabillont külön is fel kell említenünk a *Traité des études* című művével. (*De studiis monasticis.*) A trappisták alapítója, Rancé támadta a tanulmányokat, a szerzetesi élettel össze nem férőknek hirdetett minden tudományos foglalkozást. A hosszú vitában a kortársak és a jelenkor ítélete szerint is Mabillon lett a győztes. (H. Bremond : *L'Abbé de Rancé et dom Mabillon, Vie Intellectuelle*, 1929, mars.) Hogyan egyeztethető össze a szerzetesi élettel a tudományos foglalkozás, milyen szellemnek kell áthatnia a tudományokkal foglalkozó szerzetest, hogyan kell megszervezni ezt a munkát, milyen megoldandó feladatokat találhat a szerzetes, ezek a kérdések kapnak benne feleletet. Azt hisszük, a vitát véglegesen eldöntötte ez a munka, mely megérdemli, hogy ma is olvassák. Sok tanulságot nyújt, de főképp megismerhetünk belőle egy igazi szerzetesi lelket, Isten iránt való szeretetét. *Deus veritatis . . . sinceri filii Dei . . . humilitas . . . ut in omnibus glorificetur Deus*, voltak utolsó szavai.¹

Gasquet bíboros szavai szerint a maurinusok tudomá-

¹ L. Butler id. m. 345—46., J. Besse : *Le moine bénédictin*, 155—176.

nyos működése egyike a modern idők egyik legnagyobb és legtisztább szerzetesi és irodalmi dicsőségének.¹

Megfelelőbben nem fejezhetnénk be a maurinusokról való mondanivalónkat, mint ha idézzük Montalembert szavait: «Bár a világra nem közvetlen és nyilvánvaló volt a hatása ennek a renaissance-nak, azért nem volt kevésbé termékeny és dicsőséges. Nyilvánvalóvá tette azt az életerőt, melyet az ősi benedeki törzs magában hordott, a francia tudományosságra bizonyos szent jelleget nyomott, azt hosszú időre a legelsővé, a legtekintélyesebbé tette. Közvetett, de kétségsbe nem vonható jótekonny hatással volt a XVIII. század irodalmára. A kolostorokba vonzott sok tehetséget, talán kevésbé fénylőket és nagyokat, mint amilyenek Szent Benedektől Szent Bernátig működtek és hatottak a Benedekrendben, de nem kevésbé szeretetreméltókat, a lelkek üdvére nézve nem kevésbé hasznosakat. Ki értékelheti méltón azt a segítséget, mit a katolikus hitvédelem talált és találni fog az őskereszténység emlékeinek azon hatalmas gyűjteményében, a szentatyák és egyháztanítók összehasonlíthatatlan kiadásaiban, melyektől örökre meg lettünk volna fosztva, ha a maurinusok nem adták volna magukat erre a nélkülözhetetlen munkára, és ha a francia forradalom előbb jött volna, mint ez a nagy munka, ha nem is teljesen befejezett, de legalább szilárdan megalapozott és meglehetősen előrehaladott nem lett volna».²

A maurinusok szigorúan ragaszkodtak a Regulához mindabban, mi az officium divinum-ot illeti, de szívesen állították erejüket a lelkipásztorkodás és az ifjúság szolgálatába is. A kongregáció vége hasonló volt dicsőséges multjához. Bár a XVIII. század szelleme kezdett behatolni a kolostorokba, generálisukkal, Chevreux Ambrus-

¹ Henry VIII. and the English monasteries II. 521.

² Montalembert: *Mélanges d'art et de littérature*, 548 l.

sal az élükön 40-en haltak vértanuhalált és sokan szenvedtek a Terror börtöneiben. Közülök az Egyház a boldogok közé emelt kettőt.

Magyarországon is elérkezett a restauráció ideje a XVII. század első felében (1639). A rend a török pusztítások ellenére is szép virágzásnak indult. 1652-ben tűzvésznek esik áldozatul Pannonhalma, 1683-ban a török égeti fel. A kolostor mégis hamarosan benépesedik. A tudásnak és életszentségnek az iskolája lett. Veresmartvy Mihály, a XVII. századi kat. író Pannonhalmára küldi könyvét bírálatra kiadás előtt. Többen vértanuhalált szenvedtek a törököktől, mint azt az újabban előkerült adatok bizonyítják. (Pannonhalmi Szemle, 1930. 4. sz.) A török kitakarodása után megkezdődik a terjeszkedés munkája. Egymásután kerülnek rendtagok a rendi egyházmegye plébániáira, benépesülnek a bakonybéli, tihanyi, dömölki apátságok. A XVIII. században a régi szép, fényes napok térnek vissza Somogyi Dániel főapátsága alatt. Pannonhalmán, az apátságokban építkezések folynak, Pannonhalma teológia főiskolája doktori fokozatot osztogat. Tevékeny tudományos munkásság indul meg. Somogyi főapát a rend történetét akarja megírni. A rendi gyűjtemények gyarapodnak, a rendet a maurinusok szelleme élteti. Kifelé is fény, tekintély vette körül. 1771-ben Raguzában megtalálták Szent István jobbkezeit. Mária Terézia rendeletére a Szent Jobbot Pannonhalma érintésével vitték Budára. Három napig volt kitéve a pannonhalmi székesegyházban a hívők tiszteletének. Mária Terézia személyesen is meglátogatta a pannonhalmi főmonostort 1775-ben. Ő adta vissza Gizella királynétól Szent István számára készített házipalástot, díszes főpapi ornátust ajándékozott a kolostornak, melynek díszítései az ő keze munkája. Minden a szebb jövő ígéretével biztatott, mikor II. József a rendet több más magyar renddel együtt 1786-ban feloszlatta. Diadalt

ült a XVIII. század vallásellenes irányzata és a németesítő bécsi udvar a magyarságnak erős várait rombolta le. Érezte ezt a magyarság is, éppen azért az egész ország az alkotmány elleni sérelemnek vette a szerzetesrendek eltörlését, a megyék egymásután tették magukévá a Szent Benedek-rend ügyét Veszprém megyével élükön. (Marczali Henrik : Az 1790—91-iki országgyűlés. I. 24. 152., 188., 211. l.) Végre 16 évi szétszóródás után 1802 április 25-én újra összejöhettek Szent Benedek fiai elárvelt kolostorukban és a visszaállító okirat értelmében, mely a tanítást tette a rend kötelességévé, megkezdhatték történetük legújabb korszakát.

Feloszlatások a XIX. század elején. Új felvirágzás.

XVIII. SZÁZAD SZOMORÚ KORSZAK VOLT EGÉSZ EURÓPÁBAN a szerzetességre nézve. A felvilágosodás szelleme kikezdte a szerzetesrendeket, melyek éppen legfőbb irányítójukat nélkülözték a kommandátorrendszer következtében. Sőt megtörtént, hogy éppen a javadalom élvezője dolgozott a szerzetesrendek eltörléséért, mint Franciaországban. A XVIII. század vége és a következőnek az eleje emberi számítással a Szent Benedek-rend végét vagy lassú halódását jelentette. Franciaország, Belgium a felvilágosodás nevében oszlatta fel a kolostorokat, Ausztria 1803-ban, Poroszország 1813-ban nem kevésbbé hangzatos elvek hangoztatásával majdnem teljessé tették a gonoszságot, hogy harctéri veszteségeikért kárpótolják magukat. Így dőlt majdnem romba az a fölséges épület, mely annyi nemzedék szentjeinek adott oltalomhelyet, mely annyi szerencsétlent megsegített és amelynek köszönheti Európa civilizációját. Úgy látszott már, hogy ellenségei végeztek vele és lehetett számolni a pillanatokat, mikor azon országokban is kihal az a néhány kolostor, ahol a forradalmak, vallástalan kormányok, fejedelmek még nem foglalták le a kolostorok vagyonát és nem üzték szét a szerzeteseket. De az Úristen őrködött övéi felett. Ő sujt és annál nehezebb napokat enged meg övéinek, mentől inkább megkövetelheti tőlük a hűséget. Azért sujt, hogy gyógyítson. Az Egyház is viszontagságok és forradalmak között folytatja munkálkodását a lelkek üdvéért, az ő élete is inkább küzdelem, mint béke, azonban az Úristen nem

hagyja el őt sohasem. A Benedek-rend elleni háborúnak is állandósulnia kellett, hogy annál jobban megmutathassa életképességét.

Spanyolország, Portugália, Brazília egymásután oszlatják fel vagy ítélik kihalásra a kolostorokat, de Cassino címerének jelszava sohasem teljesedett be a Benedek-renddel úgy, mint a XIX. században. Az isteni gondviselés nem engedte meg, hogy megsemmisüljön és ma, alapítása után 14 évszázaddal a körülményekhez mérten változott eszközökkel, de ifjú erővel dolgozik azért a szent célért, amit szent alapítója kitűzött neki, erejét szolgálatába állítja annak a szent ügynek, melyre a Gondviselés kijelölte. Száműzetések, vagyoneklobzások ellenére új élet mindenfelé. A francia Benedek-rend kétszeres számkivetés után is hatalmas fává nőtt, a maurinusok legszebb hagyományait ápolja, tesz az egyházi tudományoknak óriási szolgálatokat. A század elején halódó német ág sudár fává szökkent. Tudomány, művészet, iskola egyaránt munkatérül szolgál nekik. Majdnem évről-évre népesítenek be egy hajdani apátságot. Anglia, hova századokon át csak lopva, életük kockáztatásával mehettek be franciaországi kolostoraikból hitsorsosaik megvigasztalására, a benedeki életforma gyönyörű felvirágzásnak a tanuja. Belgiumban a régi törzs új ágat hajtott. Napjainkban telepedett meg a rend Lengyelországban, melyet 900 évvel ezelőtt ő nyert meg a kat. hitnek. Új virágzás előtt áll a rend Brazíliában, hol a jelenkorig az ellenséges viszonyok következtében csak tengődött. Magyarországon, hol a visszaállításkor (1802) 41 rendtagot számlált, 1910-ben 130, 1930-ban 200 felszentelt rendtag iparkodik Szent Benedek tanítása szerint a tökéletesség útján és több mint 50 növendék készül nemes, áldozatos hivatására, hogy a magyar ifjúságot abban a szellemben nevelje, mint szent elődei, a Gellértek, Boldog Mórok, Valterek tették.

A mult század közepén gyökeret eresztett a rend Észak-Amerikában, hol a kis gyökérből hatalmas fa fejlődött. Mint népvándorláskori elődeik, Szent Benedek fiai irtották az erdőket Amerikában, nevelték az ifjúságot, erősítették a hitet az elszórt katolikusságban és vezették a Krisztus egyházába a tévelygőket, térítették a pogányokat. A buzgóság, az isten- és emberszeretet sohasem mondja : elég. Új sikerek az Úr szőlőjében új munkára sarkallják őket. Az officium divinum éneklésére és az elmélkedésre hivatott szerzetes, ha az Egyház szolgálataira hivatkozik, munkáját kéri, bármely munkára Sámuel szavaival felel : Ecce adsum, készen vagyok. Így kerülnek el Szent Benedek fiai a távoli Koreába, a Fülöpszigetekre, Kongóba, Ausztráliába, hogy a szegény vadaknak megvigyék a hit világosságát, résztellessék őket érdek nélkül a művelődés áldásaiban. Szolgálatot tesznek minden országnak, de szolgálatába nem állanak gyarmatosító, imperialista politikának. Mindenütt nemzeti renddé alakulnak. Így történt ez legutóbb Kínában, ahol a pekingi kat. egyetem felállításával (1925) nyitottak a keresztény és nemzeti művelődésnek tűzhelyet. Kínának egyik volt miniszterelnöke nyitotta meg a belgiumi St. André-apátságban letett fogadalmával a kínai Benedek-rendiek sorát.

Változtak az idők. Ma már nem kell Szent Benedek fiainak a talajt feltörni, erdőket irtani. Ma Szent Benedek fiai más téren végzik azt a munkát, mit szent alapítójuk tőlük kívánt. Illetékesek ítélete szerint ma is áll, ami a trieri Szent Maximinus-kolostor egyik kéziratában olvasható Szent Benedek fiairól : Cuius discipuli non otia pigra secuti-tanítványai nem henyélő nyugalmat kerestek. Missziók, lelkipásztorkodás, egyházi és világi tudományok művelése munkaterük. A legáltalánosabb bencés munkakör ma a tanítás és nevelés munkája. 162 középiskolában ma több mint 20.000 tanulót oktatnak (Magyarországon hét középiskolában körülbelül 3500 tanulót).

Rövid vázlatát adtuk a Szent Benedek-rend történetének. Láttuk dicsőséges multját, fogalmat nyertünk viszontagságairól. A tökéletesedés, az életszentség iskolájának szánta alapítója. Az is volt mindig története folyamán. Ez a hivatás mindig elégséges létalapja lett volna a szerzetesi életnek. «Amint az önfeláldozás az alapja a katonai bátorságnak és annak a tiszteletnek, mely a katonai dicsőséghez minden más dicsőség előtt kapcsolódik, a lelki életben is az énnel a szerzetesi engedmességgel való naponkénti feláldozása magyarázza meg és igazolja azt a nagy becsülést, melyet az Egyház tanusít a szerzetesek iránt. Az énnel ebből a feláldozásából származik az aprólékos és állandó alávétetésnek szükségessége minden szerzetesi regulában, mint a hadseregben szükséges a fegyelemnek aprólékos, néha gyermekes és bosszantó szabályozása, melynek a legkisebb megszegése háború esetén halálbüntetéssel jár.»¹ Ez a készséges odaadás, ez az Egyház minden szükségletére az Ecce adsum-mal (készen vagyok) felelő lelkület, ez az élettől nem törődő bátorság az alapja azoknak a nagy teljesítményeknek, miket a szerzetesrendek az Egyháznak, az emberi művelődésnek nyújtottak. Kötetek keltenének annak megírására, mit köszönhet a modern társadalom ezeknek a névtelen munkásoknak, milyen tényezői voltak a szerzetesek a keresztény civilizációnak, melynek ők adták mindazt, ami a régi görög-római társadalomban életképes és nagy volt. Ők voltak a földművelés helyreállítói, a tudományok és irodalom megmentői, a művészetek megújítói. A föld észszerű kihasználása, az ipar, kereskedelem virágzása az alapja a népek anyagi jólétének; a szellemi és művészi kultúra pedig hozzájuttatta ezeket a népeket mindahhoz, ami szép

¹ Montalembert: Les moines. Extrait de l'introduction à l'histoire des Moines d'Occident, 22. l.

és nagyot az emberiség teremtett. Joggal mondhatta Montalembert: «Ha valahol van egy lombos erdő, egy főséges hegycsúcs, egy tiszta forrás, biztosak lehetünk, hogy a vallás rányomta bélyegét a szerzetes keze által». (Introduction, p. X.) S mindez ráadás, többlet volt a hivatáskövetelte munkához. Nagy, fenséges és áldásos munka volt ez, mert Istenért, Isten kegyelmével végezték és mert alkalmazhatták működésükre a Bölcsesség könyvének a szavait: *Sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem (illorum) non abscondo* — Tettetés nélkül, tiszta szándékkal tanultam és irigység nélkül közlöm és az ő tisztességét nem rejtem el. (Bölcs. VII 13.)

Mi a Szent Benedek-rend hivatása napjainkban? Milyen szerepe van az Egyházban? Ma már nem az európai népeket társadalommá nevelő, szervező munka az ő hivatása. Elődeik nagy munkáján felépült már a keresztény társadalom és képes arra, hogy az evangélium fényénél maga gondolkodjék fejlődésének irányairól. Clunynek fényes napjai sem jönnek vissza. Hála Istennek, az Egyház nem kerülhet többé általánosan olyan helyzetbe, mint IV. Henrik alatt. A tudománynak sem a Benedek-rendiek az egyedüli munkásai, mint évszázadokon keresztül. Az ő munkásságukon továbbfejlődött tudomány ma megszervezett, államtól, társadalomtól, anyagi érdekektől pártfogolt tűzhelyekkel rendelkezik. A szerzetesi élet sem egyedül az ő kolostoraikban kap hajlékot, mint történetük aranykorában, az első hat században. Azóta új rendek keletkeztek és osztják meg a munkateret, ahol azelőtt egyedül ők dolgoztak. Micsoda szolgálatokat várhat tőlük az Egyház ma? Talán mondhatjuk, hogy a folytatását, továbbfejlődését azoknak a szolgálatoknak, amelyeket eddig adott. Mint minden szerzetes élete, a Benedek-rendi szerzetes élete is az áldozat és imádság élete. Ez a legelső és legfontosabb

minden szolgálat közül. De ezenkívül minden rendnek van valami különleges hivatása. Származhatik ez a körülményekből, melyek az illető rendet létrehozták (dominikánusok, jezsuiták), vagy pedig kifejlődhetik, módosulhat az idővel. Szent Benedek nem tűzött ki családjának különleges hivatást. Az Úristen rendelkezett a benedeki szabályzatban rejlő erőkkkel és használta fel nagy céljai elérésére, a keresztény társadalom megszervezésére, Európa megtérítésére, Cluny magasztos hivatására.

Szent Benedek rendjének most sincs általános, az egész rendre kiterjedő meghatározott munkaköre. Itt lelkipásztorkodással, amott hittérítéssel foglalkoznak. Egyik országban tanítás a munka, mit Szent Benedek a szerzetestől megkíván, más országban egyszerre több tevékenységi köre is van a Benedek-rendi kolostornak, aszerint, amint a tagok rátermettsége megengedi, az ország szükségletei vagy az isteni gondviselés megnyilatkozása kívánják. Van kolostor, hol gimnázium, iparművészeti iskola van (Maredsous), más kolostorban élénk művészeti élet folyik, az egyházi tudományokat művelik (Solemes, Beuron). Ahol a létszám nem engedi, szűkebb keretekben mozog a munka.

Azonban a Benedek-rendi szerzetesre nézve minden munka előtt áll az officium divinum, az isteni szolgálat. Semmit se szabad az isteni szolgálat elé helyezni, mondja a Regula. (Reg. 43.) A breviárium, mely a leghathatósabb imádság, mert az egész Egyház nevében az Isten szavaival történik, a konventmisével együtt a bencés életnek középpontja. Ennek ájtatos fénnel való végzése a bencés kolostorok nemes dicsősége. Azonkívül, hogy ez az istentiszteletnek a legtökéletesebb formája, az isteni gondviselés kezében eszközül szolgál, hogy az Egyház hideg, fagyos lelkekhez hozzáférhessen. (Huysmans, Claudel, Jørgensen, Verkade, Caldey anglikán bencései, hol

egész kolostor megtért.)¹ Annak a nagy liturgikus mozgalomnak, melynek hullámai már Magyarországra is elértek, nemcsak gyakorlatban, elméletben is irányítói a Benedek-rendi kolostorok. Az Egyházzal és a társadalommal szemben a Benedek-rend a tudományok művelésével is rója le kötelességét. XIII. Leó a rendet a tudománnyal való apostolkodásra szólította fel. Ez a hivatás a bencés tradíciókban gyökerezik. A multban elért rendkívüli eredmények, főképp a maurinusok munkálatai a biztosíték, hogy a multhoz ragaszkodó Benedek-rend a jövőben is megfelel ennek a hivatásnak. Mabillon *Traité des Études* (*De studiis monachorum*) című munkája vázolta a feladatokat, megadta a módszereket, melyek kevés változtatással csodálatosan megfelelnek a mai tudományos kutatás módszereinek. Ujságcikkek, folyóiratokba írt tanulmányok, népszerűsítő munkák mind az apostolkodásnak egy faja. De a rendi tradíció, a pápai szó ennél többet kíván. A Benedek-rendi munkának ott, ahol a munkakör (tanítás, lelkipásztorkodás) nem foglal le minden erőt, magasabb célokat kell követni. Neki a hit világosságát azokra a szellemi magaslatokra kell vinni, honnan a népszerűsítő irodalom merít, honnan a tömegek a kész ítéleteket kapják. A nagy Benedek-rendi kolostoroknak megvan az a nagy előnyük, hogy eszmét cserélhetnek, kölcsönösen segíthetik egymást. Ennek a megszervezett munkának az eredménye volt, hogy a XVII. században a katolikus szellem uralkodott a tudományban. Megváltozott a helyzet a XVIII. század második felében és a francia forradalommal. A tudomány óriási haladást tett. De ha művelői közül talán éppen a legnagyobbak buzgó katolikusok is voltak, a többség a hit szempontjából a közszellem megrontója volt. A XIX. század vége és a XX. század eleje örömdetes változást hozott ezen a téren is.

¹ L. René Bazin: *Fils de l'Eglise* (« Revue Liturgique, 1913.

Ma a katolikus tudományt nem gyöngé védekezők művelik, hanem új utakat mutató, irányító, nagytekintélyű tudósok.¹

Ma Voltaire gúnyolódása, Renan szellemeskedése, Strausz szórszálhasogatása nem érvényesülhetne. Ebben a diadalmas offenzívában Szent Benedek fiai kivették a részüket. Az őskeresztény irodalom, keresztény eleink élete nemzetközi viszonylatban is élen álló tudósokat mutat fel. Majd minden ország Benedek-rendjének megvan a maga sajátos területe a tudományok művelésében. A *Labore et studio monachorum ordinis Sancti Benedicti* újra gyakorlatban van. Szent Benedek rendjére bízta X. Pius pápa a Vulgata szövegrevízióját, tevékeny részt vett a rend az új kánonjogi kódex megszerkesztésében is.

A magyar ág erejét a tanításra fordítja. Elsőrangú tényezője volt annak a mozgalomnak, mely a mult század elején magyar tudományt és irodalmat teremtett. A legnagyobbak (Jedlik Ányos), a nagyok (Czuczor, Cinár, Rómer, Rónay, Guzmics Izidor stb.) mellett a névtelenek, a kicsinyek (pannonhalmi, bakonybéli egyházi-irodalmi iskolák) serege egyenlő lelkesedéssel, buzgalommal dolgozott. Az egyházi tudományok is elsőrangú munkákat mutatnak fel. A mindenkit lefoglaló, fárasztó munkakör mellett a jellegzetes benedeki munkában is kivette a részét. Megírta rendjének történetét 14 kötetben, melynek oklevélgyűjteménye, indexe egyházi, világi történetírásnak nagy szolgálatot nyújt. A nagy, az egész Egyházat érdeklő munkából is kivette a részét. Az egyházjogot kodifikáló bizottságban a rendet Serédi Jusztinián, jelenleg Magyarország bíboros hercegprímása képviselte. A rend római egyetemén mindig van magyar tanár. Ma minden arra mutat, hogy a Szent Benedek-rend magyar

¹ Butler. id. m. 345—367.

ágának fejlődése, virágzása a jövőben még nagyobb lendületet vesz, a szent alapítók szándéka szerint dolgozhatnak Szent Benedek névtelen fiai az Úristen és haza ügyéért. A pannonhalmi székesegyház homlokzatára helyezett mozaikképen lévő felírás: Praedicate (hirdesetek az igét) et docete (tanítsatok) fejezi ki a magyar ág hivatását és kötelességét.

Végére értünk tanulmányunknak. Láttuk, hogy a kolostor mint vallási, szellemi és a gazdasági kultúra középpontja milyen fontos tényező volt a társadalom fejlődésében. A rend annalesei a szentek nagy seregéről beszélnek. Szent Gergely szava beteljesedett utódaiban is. Omnium iustorum spiritu repletus (minden igazak lelkével telve) volt rendje is. A kolostorok magánya az élet-szentségnek mennyi megnyilvánulását látta! Voltak ott a magánynak, a csendnek, az összeszedettségnek, a bűnbánatnak csodálatraméltó képviselői: apostoli lelkek, akik égtek a vágytól, hogy az Úr Jézus nevét és a megváltás jótéteményeit megismertessék az emberekkel. Közülök számosan vérük hullásával termékenyítették meg missziójukat... Doktorok, kiknek művei túléltek a századokat, a hit világosságát terjesztve maguk körül. Soknak élete a felebaráti szeretet gyakorlásában telt el. Alázatosság, felebaráti szeretet, egyszerűség, odaadás az alkotóelemei ennek a lelkületnek, mely elvonatkozik minden egyéni céltól, csak szent alapítójának jelszavát követi: Ut in omnibus glorificetur Deus: Mindenben dicsőíttessék az Isten.

FÜGGELÉK.

A Szent Gergely-féle életrajz forrásértéke.

Újabban erős támadások érték a Szent Gergelytől írt életrajz megbízhatóságát. A támadások Delehaye «Légendes hagiographiques» és Günter «Legenden-Studien» c. művén alapszanak. Ezek megírták műveikben, hogy úgy mondjuk, a középkori legendák poétikáját. Az ő módszerüket egyes támadók (pl. Schrörs : Zeitschrift für katholische Theologie, 1921, 169—207 l.) a maga egészében Szent Benedek életrajzára akarták alkalmazni.

A csodákra nézve az életrajz kapcsán már elmondtuk véleményünket. Ami az életrajzot illeti, senki se akar belőle többet kiolvasni, mint ami kiolvasható. Nincsenek benne határozott adatok, évszámok. Nem is kereskedik senki ezen a téren, hanem igenis vannak benne események, melyeknek magva kell, hogy igaz legyen, melyek az egyén jellemére fényt vetnek. Germain Morin-nal szólva : Nagyon merész állítás lenne, mely bizonyos Szent Benedek egyéniségére jellemző tényeket tagadni merne, pl. menekülését Rómából, hősie ellenállását a testi kísértéssel szemben, nagylelkű, messzelátó felfogását a tanítványok felvételében, bölcs mértéktartását, szelídséggel párosult szigorúságát, melyről több helyen bizonyosságot tett, szelídségét a személyes ellenséggel szemben, felebarátszeretetét, törhetetlen bizodalmit a Gondviselésben stb. Hogy azután a legenda felcifrázta ezeket a vonásokat, lehetséges, sőt valószínű, de amint Grisar joggal mondja : Ilyen elbeszélések csak rendkívüli emberhez kapcsolódnak és nem akadályozzák meg, hogy bennük Benedek egész egyéniségét lássuk . . . Az Isten ezen kiválasztott emberének a jelleme alkotja ezeknek a történeteknek a magvát. (Id. mű, I, 130. Bulletin de la littérature chrétienne, 1922, 40 l.) Ehhez nem kell sokat hozzátennünk. Csak azt mondjuk még, hogy Gergely élő tanukra hivatkozik és hogy Szent Benedek halála és az életrajz írása között csak 40 év telt el.

KÖNYVÉSZET.

- Cuthbert Butler*: Sancti Benedicti Regula monasteriorum. Freiburg, 1927.
- Molnár Bertalan*: Szent Benedek rendszabályai. Pannonhalma, 1929.
- Ursmer Berlière*: L'ordre monastique. Paris, 1924.
- P. Pourrat*: La spiritualité chrétienne. Paris, 1926.
- Balanyi György*: A szerzetesség története. Budapest, 1923.
- Rufinus*: Historia monachorum. Migne, P. L. 21.
- Vitae Patrum*. Migne, P. L. 73.
- Palladius*: Historia Lausiaca. Migne, P. L. 73.
- Johannes Cassianus*: De institutis coenobiorum. Migne, P. L. 49.
- Collationes Patrum. Migne, P. L. 49.
- Szent Vazul*: Regula fusius tractata és Regula brevius tractata. Migne, P. G. 49.
- Szent Jeromos*: Epistulae ad Eustochium, Ad Demetriadem, Ad Rufinum, Ad Gaudentium. Migne, P. L. 22.
- Naziánzi Szent Gergely*: Oratio I. Contra Iulianum. P. G. 35.
- J. Besse*: Les Moines d'Orient. Poitiers 1900.
- Nagy Szent Gergely*: Vita S. Benedicti. P. L. 66.
- Mabillon*: Annales Benedictini. 6 k. Lucac, 1739.
- Montalembert*: Les moines d'Occident. 7 k. Paris, 1860—77.
- Tosti-Labis*: Saint-Benoît. Paris, 1880.
- Szentimrei Márton*: Szent Benedek élete. Pannonhalma, 1880.
- A. L'Huilier*: Le patriarche St.-Benoît. Bruxelles, 1923.
- Herwegen-Szunyogh*: Szent Benedek jellemrajza. Pannonhalma, 1922.
- Cuthbert Butler*: Benedictine Monachisme (francia fordítása). Paris, 1924. (Németül is megjelent.)
- John Chapman*: Saint Benedict and the sixth century. London, 1929.
- Cassiodorus*: Variarum libri XII, De institutione divinarum litterarum. P. L. 69—70.
- Salvianus*: De gubernatione Dei. P. L. 53.
- Szent Ágoston*: De civitate Dei. Opera omnia, t. 7.
- Nagy Szent Leó*: Sermones IV—V. P. L. 54.

- Grisar*: Rom beim Ausgang der Antiken Welt.
Duhr: Le monachisme bénédictin. Revue des Sciences Religieuses, 1923. I. sz.
J. Besse: Le moine bénédictin. Paris, 1920.
Guéranger: Notions sur la vie religieuse. Paris, 1920.
Gasquet: Religio religiosi. Rome, 1920.
Edmundus Martène: Commentarius in Regulam S. P. Benedicti. Paris, 1690.
Maurus Wolter: Praecipua Ordinis monastici elementa. Brugis, 1880.
P. Delatte: Commentaire sur la règle de St.-Benoît. Paris, 1913.
P. Renaudin: Manuductio ad Regulam S. Benedicti. Paris, 1929.
 — Le rôle de l'Ordre de Saint-Benoît dans l'Église et la société civile. Clervaux, 1925.
Szent Ágoston: De opere monachorum. Opera omnia, t. 6.
Columba Marmion: Le Christ idéal du moine. Maredsous, 1927.
Mázy Engelbert: Szent Benedek tanítása az alázatosságról. Pannonhalma, 1923.
Pierre Batiffol: Histoire du bréviaire romain. Paris, 1893.
 — Saint-Grégoire le Grand. Paris, 1928.
Fernand Cabrol: La prière antique. Paris, 1929.
Romano-Guardini-Harcourt: L'esprit de la liturgie. Paris, 1929.
Ursnière Berlière: L'ascétisme bénédictin. Maredsous, 1929.
Traube-Plenkens: Textgeschichte der Regula S. Benedicti. München, 1910.
Grützmacher: Die Bedeutung Benedikts von Nursia und seiner Regel in der Geschichte des Mönchtums. Berlin, 1892.
Gustave Schnürer: Kirche und Kultur im Mittelalter. I—II. k. Freiburg im Breisgau.
Duchesne: L'Église au VIème siècle. Paris, 1925.
G. Goyau: Histoire religieuse. Paris, 1922. (A Histoire de la Nation Française 6. kötete.)
Joseph Blötzer: Der Heilige Bonifacius und seine Kulturarbeit. Stimmen aus Maria-Laach, 68. k.
Stephanus Hilpisch: Geschichte des Benediktischen Mönchtums. Freiburg, 1929.
Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. Budapest, 1914.
Ursmer Berlière: Coup d'œil sur l'histoire de l'Ordre bénédictin. Revue Bénédictine, 1886.

-
- E. Sackur*: Die Cluniacenser. 2. k. Halle, 1893—94.
A pannonthalmi Szent Benedek-rend története. 14 k.
Lovas Elemér: Szent Benedek rendje a kultúra szolgálatában. Győr, 1929.
E. Broglie: Mabillon et la Société de Saint-Germain. Paris, 1886.
Blasius Huemer: Die Salzburger Benediktiner-Kongregation. Münster, 1918.
H. Delehaye: Les légendes hagiographiques. Bruxelles, 1905.
H. Günther: Legenden-Studien. Köln, 1906.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
I. <i>Szent Benedek élete</i>	5
A szerzetesség Szent Benedek előtt	5
Szent Benedek ifjúsága és tanulói évei Rómában	20
Szent Benedek elhagyja Róma iskoláit és Subiaco	
magányába vonul	35
Monte Cassino	60
A Regula	66
A Benedek-rendi kolostor	73
Az apát	82
Az önmegtagadás	89
Az imádság	103
A munka	114
Szent Benedek utolsó évei	128
II. <i>A Szent Benedek-rend történetének vázlata...</i> ...	139
A Szent Benedek-rend hivatása	139
Az angol-szászok megtérése és a Regula elterjedése	148
Németország megtérítése. Szent Bonifác	155
Nagy Károly és a Benedek-rend kultúrmunkája	161
Cluny szerepe az Egyház történetében	170
A Benedek-rend Magyarországon	179
A Benedek-rend hanyatlása	185
Restauráció a XVII. században	199
Feloszlások a XIX. század elején. Új felvirágzás	205
Függelék	214
Könyvészet	215

SZENT ISTVÁN KÖNYVEK

Katholikus kultúrát fejleszteni, katolikus tudományt terjeszteni és népszerűsíteni, ez a hivatása a *Szent István-Társulatnak*, ez a hivatása a kiadásában megjelenő *Szent István Könyveknek*.

A *Szent István Könyvek* sorozata az emberi tudás minden ágát fel akarja karolni. A *Szent István Könyvek* a tudomány mai színvonalán mozognak. Oly stílusban jelentetjük meg, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy minden művelt egyén érdeklődéssel olvashassa. Viszont súlyt helyezünk arra, hogy a *Szent István Könyvek* mindegyike a katolikus világnézetnek legyen beszédes hirdetője.

Ily módon, reméljük, elérjük azt a célt is, mely e könyvek kiadásánál szemünk előtt lebegett: az olvasni vágyó katolikus közönségnek oly műveket nyújtani, amelyek kielégítik igényeiket anélkül, hogy veszélyeztetnék hitüket, sőt amelyek alkalmassak arra, hogy a tudás és műveltség eszközeivel is megerősítsék őket vallásos meggyőződésükben és világnézetükben.

A *Szent István Könyvek* sorozatában eddig megjelentek :

	Pengő
1. Zubriczky Aladár dr.: Jézus élete és a vallástörténet	—
2. Wolkenberg Alajos dr.: A teozófia és antropozófia ismeretése és bírálat	—
3—4. Wolkenberg Alajos dr.: Az okkultizmus és spiritizmus multja és jelene	5.60
5—6. Balanyi György dr.: A szerzetesség története	5.60
7—8. Alszechy Zsolt dr.: A XIX. század magyar irodalma	—
9. Miskolczy István dr.: Magyarország az Anjouk korában	2.80
10. Palau-Timkó Jordán: Krisztus útján. A katolikus tevékenység főelvei	2.80
11. Quadrapani-Babura László dr.: Útmutatás jámbor lelkének számára	2.80
12. Prohászka Ottokár: Elbeszélések és utirajzok	—
13. Trikal József dr.: Természetbölcselet	2.80
14. Bognár Cecil dr.: Értékelmélet	2.80
15. Prohászka Ottokár: A bűnbocsánat szentsége	2.80
16. Babura László dr.: Szent Agoston élete	2.80
17. Lepold Antal dr.: Szalézi szent Ferenc válogatott levelei	—
18. Áldásy Antal dr.: A keresztshadjáratok története	—
19. Marosi Arnold dr.: Atörök és nemzetvédelem	2.80
20. Zoltvány Irén dr.: Erotika és irodalom	2.80
21. Horváth Sándor dr.: Aquinói szent Tamás világnézete	2.80
22. Balogh Albin dr.: Művelődés Magyarország földjén a magyar honfoglalás előtt	2.80
23. Marczell Mihály dr.: A katolikus nevelés szelleme	—
24—25. Motz Atanáz dr.: A német irodalom története	5.60
26. Babura László dr.: Szent Ámbrosius élete	2.80
27. Márki Sándor dr.: II. Rákóczi Ferenc élete	—
28. Kiss Albin dr.: A magyar társadalomtan története	2.80
29. Szabó Zoltán dr.: A növények életmódja	2.80
30. Westelszky Gyula dr.: A rádium és az atomelmélet	2.80
31. Balanyi György: Assisi szent Ferenc élete	2.80
32. Dávid Antal: Bábel és Assúr. I. Történet	3.40
33. Fejér Adorján: Római régiségek	4.50
34. Balogh József: Szent Ágoston, a levélfíró	3.40
35. Babura László dr.: Szent Jeromos élete	3.40

	Pengő
36. Karácsonyi János dr.: Szent László király élete...	3.40
37. Miskolczy István dr.: A középkori kereskedelem története	4.50
38. Szémán István dr.: Az újabb orosz irodalom ...	4.50
39. Bán Aladár: A finn nemzeti irodalom története ...	3.40
40. Triklál József dr.: A gondolkodás művészete ...	4.50
41. Kúhár Flóris dr.: Bevezetés a vallás lélektanába ...	4.50
42. Babura László dr.: Nagy szent Gergely élete ...	4.—
43—44. Kúhár Flóris dr.: A keresztény bölcsélet története	8.—
45. Weszely Ödön dr.: Korszerű nevelési problémák...	5.60
46. Somogyi Antal dr.: Vallás és modern művészet ...	3.—
47. Divald Kornél: Magyar művészettörténet ...	5.60
48—49. Birkás Géza dr.: A francia irodalom története ...	8.—
50. Wodetzky József dr.: A világegyetem szerkezete...	3.50
51. Záborszky István dr.: Rabindranath Tagore világnézete	3.50
52—53. G. Kurth-Michel K.: A modern civilizáció kezdetei ...	10.—
54—55. Dávid Antal: Babel és Assúr. II. Művelődés ...	7.30
56. Horváth Jenő dr.: A modern Amerika története...	3.30
57. Balogh Albin dr.: Ország és nyelv ...	4.70
58. Meszlényi Antal dr.: A katolikus egyház és az állam 1848/49-ben ...	7.30
59—60. Radó Polikárp dr.: A kereszténység szent könyvei. I. Összövetség ...	8.30
61. Kecskés Pál dr.: A házasság etikája ...	4.—
62. Huszár Elemér: A katolikus házasságjog rendszere ...	3.30
63. Petró József dr.: Az ősegyház élete ...	5.—
64—65. Radó Polikárp dr.: A kereszténység szent könyvei. II. Újszövetség ...	8.80
66—67. Triklál József dr.: A jelenségekben a valóságba ...	7.—
68. Erdey Ferenc dr.: Kant valláserkölcsei világnézete ...	4.—
69—71. Hartmann Grisar: Luther Márton élete (Fordította Hoitsy Lajos Pál.)...	12.—
72. Tóth Agoston: Bevezetés a meteorológiába ...	5.80
73—74. Bánhegyi Jób dr.: A magyar irodalom története I. ...	6.60
75—76. Divald Kornél: A magyar iparművészet története ...	7.50
77. Balanyi György: A római kérdés... ..	6.40
78—79. Bánhegyi Jób dr.: A magyar irodalom története. II.	7.—
80. Pitroff Pál dr.: Bevezetés az esztétikába...	3.—
81. Kúhár Flóris dr.: A vallásbölcsélet főkérdései ...	5.—
82—84. Körösi Albin: A spanyol irodalom története ...	11.—
85. "Sigmond Elek dr.: A mezőgazdasági növények termesztési tényezői ...	4.—
86—87. Kalmár Gusztáv dr.: Európa földje és népei ...	8.—
88. Kiss Albin dr.: Szent Agoston «De Civitate Dei» című művének méltatása ...	4.—
89. Triklál József dr.: A lélek rejtett élete ...	4.—
90—91. Petró József dr.: A szentmise története ...	5.50
92. Meszlényi Antal dr.: A magyar jezsuiták a XVI. században	4.50
93. Mihelics Vid dr.: Az új szociális állam ...	4.—
94. Éhik Gyula dr.: Prémek és prémes állatok ...	3.—
95—97. Magdi György: A természettudomány útjai Istenhez	10.—
98. Melichár Kálmán dr.: A zsinatok ...	3.80
99. Szalay Jeromos: Szent Benedek élete és műve ...	5.—
100—101. Schütz Antal dr.: Krisztus. Tíz előadás...	6.—
102. Balogh Albin dr.: Pannonia őskereszténysége I. ...	4.—
103. Kalmár Gusztáv dr.: Magyar hazánk és népei. Magyarországi leírása...	5.50

NB. Azok a számok, amelyeknél a bolti ár nincs feltüntetve, esakis a teljes sorozat megrendelése esetén kaphatók.

MIHÁLYFI ÁKOS BESZÉDEI

I. kötet: EGYHÁZI BESZÉDEK. 372 oldal.

II. kötet: TÁRSADALMI BESZÉDEK. 360 oldal.

A két kötet ára 20 pengő.

WOLKENBERG ALAJOS dr. ÚJ KÖNYVE:

MISSZIÓS ELŐADÁSOK ÉS SZENTBESZÉDEK VADEMECUMA

267 oldal, 11 kép.

Amatőr-kötésben 10 pengő.

WOLKENBERG ALAJOS dr.:

A KATHOLIKUS VILÁGMISSZIÓ KÖNYVE

716 lap, 14 térkép.

Fűzve 25 pengő.

ERDÖSI KÁROLY:

NAPSÜTÉSES INDIÁBAN

Újabb, bővített (IV.) kiadás.

Egészvadszon díszkötésben 7 pengő.

Megrendelhetők

a Szent István-Társulat kiadóhivatalában

Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.